

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
ИРКУТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА БУРЯТСКОЙ ФИЛОЛОГИИ

БУРЯД ЛИТЕРАТУРА

(20-30-д ОНУУДАЙ ЗОХЕОЛНУУДАЙ СУГЛУУЛБАРИ)

Иркутск, 2001

Печатается по решению учебно-методического совета ИГУ

Содержит наиболее значительные произведения бурятских писателей 20-30 гг.

Цель – расширить знания студентов в истории бурятской литературы, ознакомить с произведениями бурятских писателей 20-30 гг.

Составитель: доц. кафедры бурятской филологии, к.ф.н.
Е.К. Шаракшинова

Рецензент: к.ф.н., доцент БГУ С. Г. Осорова

БАЗАР БАРАДИН

Базар Барадиевич Барадин 1878 оной июнь \арын 16
=дэртэ дунда зэргын буряад б=лэдэ т=рэ\эн гэхэ. Найман
на\атай байхадаа гэртээ уйгуур-монгол хэлэн дээрэ
уншаха, бэшэхэ шадалтай болоод, гурбан жэл Агын
\ургуулида, тиигээд Шэтэ хотын гурбан жэлын \ургуулида \уража гараа
бэлэй. Арбан долоотой болоходоо, аяар холын Санкт-Петербург ошожо,
суутай т=бэд эмчи П. Бадмаевай гимназида ороод \уража байтар,
Христос шажанда орохоео арсаад, гэртээ бусаа \эн. 1900 ондо нэгэ
буряад наймаашанай оршуулагша боложо гурбан \арын хугасаа соо
Германи, Швейцари, Итали г=рэн==дээр аяншал\ан байна. Тэрээн\ээ
хойшо нютаг дээрэ бэшээшээр ажаллаад, 1902 ондо Ц. Жамцаранотэй
хамта Санкт-Петербурлын дээдэ \ургуулида академик Ольденбургын,
Щербатскойн шабинар боложо З==н З=гэй арадуудай соел болбосорол
шудалдаг болоо. Зунай амаралтын =едэ Буряад нютагта ерэжэ, буддын
шажанай хийд==дэй байдал шэнжэлдэг бэлэй.

Университет д==ргэмсээр, 1905-1907 онуудта Б. Барадин Ородой
газар шудалдаг з=бл--нэй даалгабаряар Т=бэд ороноор аяншалжа, томо
томо хийд==дэй (Лаврын, Гумбум г.м.) байдал ехэ амжалтаттайгаар
шэнжэлжэ, бусахадаа Прежевальскийн нэрэтэ алтан медаль шанда
х=ртэ\эн байна.

Б.Барадинай бэшэ\эн «Аргатай аяншан», «Сэнгэ баабай»(1919) гэ\эн
хоер расказууд; «Буряад-монголоой уг гарбалай домог», «Ехэ саг» гэ\эн
хоер томохон ш=лэг==д; «Шойжид»(1920), «Ехэ удаган Абжаа»(1921)
гэ\эн драманууд, «Жигдэн»(1926) - (Д.-Р. Намжилонтой хамта бэшэ\эн
комеди), тиигээд =хиб==дэй уншаха найман багахан расказууд орожо,
м=н-- =ын уншагшадай эрилтые хангаха байна.

Самандабадра ШОЙЖИД

т==хэтэй юумэнэй драма
(хоер =йлэтэй, арбан д=рбэн =зэгдэлтэй)
Хамаатан:

Дамба – тайшаа
Шойжид – Дамбын \амган
Галсан – дид тайшаа
Дархан – зай\ан
М=нхэ – ш==лэнгэ
Даша – за\уул

Эрдэни - Дамбын бэшээшэ
 Баян – баян х=н
 Сындэмэ – Шойжидой н=хэр бэри
 Жигжэд – Дамба Шойжид хоерой =ргэмэл , 5 на\анай х=б==н
 Пунсэг – ламахай
 Лодой – эмшэ, =рэмшэ лама, П=нсэгэй з=бшэлшэ
 Жамса – дасанай гэсхы
 Лубсан – П=нсэгэй хамаанай залуу лама
 Жамбал - П=нсэгэй тогоошон зоной найдалгата, дунда шадалай
 Холхо - =гьтэй ангууша =бгэн
 Нашан – б--, дунда шадалай =бгэн
 Пагма – Холхын \амган
 Ямаадай – Нашанай \амган
 Олзобой – Нашанай басаган
 Адууша – х=д--гэй м=нгэтэй баян
 Амгалан – х=д--гэй ородшо х=н
 Гоншог – х=д--гэй лама
 Лаба – ород ноен
 Гэнжэнээр – газар хэмжэгшэ
 Зорюута – Анаа зургаан\аа зорюута
 Суглаашан, отог б=риин ноен, зон (баян голтой, ажалша зониие
 т=л--л\эн =с--хэн х=н, =гьтэйнэр\ээ =гы).
 Суглаан за\уул, \=ншэн, аягшан.
 Харуулшан (буутайнууд), бургаа\ашан.
 Танигдааг=й арбаад х=н, багуудтай
 Боло\он газарын: Хориин буряадай Худанай дасан, Анаа, Энгидэй
 нютагууд.
 Боло\он сагын: Буряад захиргаанай конторын =е, аба ноеной Анаа
 зургаан гэдэг =е, 1802-1807 онуудай =едэ Хориин 11 эсэгийн зон
 Энгидэй нютагаа ородой хаан засагай баагаар ороод 3--
 дэлшэндэ алда\ан =е. +йлэн==дын дулаанай сагуудта боло\он.

З+ЖЭГЛЭХЭДЭ ШУХАЛА ХЭРЭГТЭЙ З+ЙЛН++Д ХАМААТАН

Дамба, Хориин буряадай ахалагша тайшаа, 70 на\анай =бгэн х=н.
 Шиираг бээтэй, хурса залуу шарайтай, дабхаряатай ехэ нюдэтэй, хурса
 шэр==н харалгатай. Хирбээ хара х=хэ \ахалтай, шанга, \онор, томоотой,
 тодо =гэтэй, ноен зантай, олон медаал орден з==\эн, м=нгэн кортигтой,
 халюун заха, тэбхэр энгэртэй, х=хэ торгон дэгэлтэй, тооробшо хара
 булган малгайтай, ш=рэ дэнзэнтэй.

(Дамба болбол т==хын х=н. Хориин арбан нэгэн эсэгийн 4-дэхи ахалагша тайшаа, галзууд Дамбадугар Рэнсын гэжэ нэрэтэй омогтой, 1768-1804 он х=рэтэр тайшаа яба\ан х=н. Хориин 1-дэхи тайшаа Шодо Болтирогой (1729-1732) гээшын аша). Энээнэй =едэ Энгидэйн газар ород н==дэлшэндэ =гтэхэ боло\он т==хэтэй. Орондонь Ононой урда бэеын зарим нютагууд агсаанай е\оор, хожомынь грамотаар баталагдажа, буряад зондо =гтэхэ болоо \эн. Дамба тайшаа гээшэ хориин тайшаанар соо феодалай эрхэ мэдэлтэй боложо эдлэжэ шада\ан т==хэтэй х=н. Дамба\аа урагша хойшо Дамбатай адли феодал эрхэтэй боложо шада\ан тайшаа гарааг=й \эн гэбэл зохино. Хараха шэнжэдэ Дамба томо =ндэр \айхан бэе шарайтай, ехэ томо толгойтой, аймшагтай хурса харалгатай нюдэтэй х=н \эн гэдэг. Дамба малаар ехэ баян, хониниинь т=мэ х=р-- \эн гэдэг. Албатань Дамбада бэеэрээ алба хэхэдээ, хонинь хайшалжа \эеы хэжэ =гэдэг г.м. юумынь миинтээр, албадуулжа, феодал ё\оор хэжэ =гэдэг \эн гэдэг. Дамбын гэр байдал хадаа Анаа нютагта, м=н-- байгаа Анаа дасанай \уурида хото байдалтай, торго, магнал х=шэгэтэй \эеы =рг--дэ байдаг \эн ха. Хожом Дамба ород янзын хэдэн олон гое гэрн==дые барюулаа \эн гэдэг. Дамба ород ноедые х=ндэлхэдээ, мэнэ мэнэ ерэхэг=й гэжэ, тэгшэ газарта у\а адхуулжа, м=ль\э х=рг--д, \эеы гэр барюулаад, зосоонь \эеы дэбидээд, хониной мяха ехээр шануулаад, гэдэ\э доторынь шабаа\ан\аань \айн арилганг=йг--р, м=нгэн ехэ табалга х=ндэлхэ, архи ехэ баалажа х=ндэлхэ зантай \эн гэдэг. Дамбын =еын суглаан болбол: отог б=риин зай\ан, ш==лэнгэ, за\уулнууд тайшаанар т=р==тэй \эеы =рг-- соо болодог \эн. Баяшуул Дамбада байта\а гаргажа, асаржа х=ндэлдэг зантай \эн. Тэрээгээрынь найрлажа суглаа хэдэг \эн гэдэг =гэтэй.

Хори буряадай тайшаанар, т=р==шын тайшаа Болтирогой Шодо\оо эхилэн, Ринчиндоржо Дэмбэлэй (- 1848) х=рэтэр, илангаяа Дамба тайшаа монгол феодалнуудай эрхэ ямба эдлэхэ зэргын байдал\аа =льгэр абажа, буряадай дунда феодал эрхэ эдлэхэ болохо ябадалда ехэ оролдожо, монгол феодалнуудай эрхэ ямба г=йсэд шадахаг=й бай\ан болбошье, буряад соогоо феодал эрхэ ямба оложо, арад зониие феодал е\оор м=лжэдэг бай\ан т==хэнь элитэ тодорхой байна. Хориин буряадай тайшаанар монголой феодалай эрхэ ямбатай адли боложо шаданг=й шалтагааниинь, ородой хаан засаг, худалдаанай капитал зэргын шалтагаанууд болоод, Хориин буряад зоной дунда феодал е\оной м=лжэлгын урда\аа эсэрг==сэхэ ангинууд нилээд байжа, феодал байдал буряаднуудай дунда г=йсэд болбосоржо шадааг=й байжа, хориин буряадай тайшаанар, Ринчиндоржи Дэмбэйхи\ээ (1848) хойшо феодал е\оор арад зониие м=лжэжэ шадахаа боли\он гэбэл з=йтэй.

Шойжид. Дамбын хойто \амган. 20 гаран на\атай, нугалза\ан нарийхан бээтэй, сэбэр сагаан шарайтай, ялалза\ан хурса \айхан

нюдэтэй, нарийхан хонгоо \айхан хоолойтой, тодо хурса =гэтэй, удаган болохо х=н аад, б--лэжэ заалааг=й, гое з==дтэйлтэй, хубса\атай, орден медальнуудтай.

(Энэ болбол т==хын х=н. Шойжид хатан гэдэг алдартай, дошход батанай отогой Годохиин Шойжид гээшэ Т=гнын баян х=нэй басаган \эн. М=н--шье т=рхэм==дэйн уг удамай х=н==д бии гэдэг. Дамбын =бгэр\эн хойнонь залуу, 16-ай байгаад, \амганиинь боло\он юм гэдэг. Дамба абаали \амгаяа гээгд==лээд байхадаа, =бгээр--б, \амга дахин абахаг=йб гэжэ шиидэ\эн байхада, ноёд \айдни, олоной орой байжа, хатаг=й байжа зохихог=й гэжэ, урдын \амаганай т=рэл болохо Шойжиды абхуул\ан юм гэдэг. Шойжид хараха шэнжэдэ \обгой сагаан шарайтай, зэнзэгэр =ндэр бээтэй, ехэ нэрэлх== эхэнэр гэдэг \эн. Дамбын =нгэрхэдэ, =ргэмэл х=б==нэйнгээ, хожом 1823-1835 онуудта тайшаа яба\ан, Дамбадугарай Жигжид гэдэгэй ехэ болотор тайшаагай тушаал даажэ =ргэлжэл==лхэ гэ\эниие Мардайн Галсан гээшэ Шойжиды элдэб аргаар мэхэлжэ, тайшаа болгонг=й, --р-- тайшаа боло\он гэдэг. Шойжид хаана\аа хайра медаал аба\ан т==хэтэй. Удаган угтай т=рэлхи хурса хурдан ухаатай х=н \эн гэдэг. Ород н==дэлшэндэ Т=гнын газары гаргажа =хэ болоод байтар, Шойжид элдэб ябадал хэжэ, т=рхэмэйнг--Т=гнэ нютагы =г==лэнг=й, орондонь Энгидэй нютаг =гтэхэ болго\он т==хэтэй. Энээн дээрэ\ээ Энгидэйн арад зон Шойжидта ехэ гомдолтой \эн гэдэг.)

Галсан, дидтайшаа, 40-ээд на\анай х=н, орден медаал з==\эн, торгон дэгэлтэй, гое сэбэр х=н.

(Энэ болбол т==хын х=н. Хориин буряадай 5-дахи тайшаа, 1804-1815 он х=рэтэр яба\ан, галзууд Мардайн Галсан гээшэ м=н нэрэтэй х=н \эн. Анхандаа Галсан =гытэй ангиин х=н байжа, Дамбын т=лхюуршэн бай\ан гэдэг. Шойжидтай \эшхэлтээд, дидтайшаа болоод, Дамбын =нгэрхэдэ ахалагша тайшаа болоо \эн ха. Болоходоо, Шойжидтой ехэ эбээ та\араа \эн гэдэг. Ушарын: Шойжидой 1000 п=д ноо\о Тээлмын сангай сэмбын фабрикада (солдаадай шинелей сэмбээ хэдэг) --рынг--нэрээр болгожо оруулжа, ород ноёдто \айм\аржа, тайшаа болохын карьера хэ\эн гэдэг. Ба\а Шойжидой шулуун дасан =бгэнэйнгээ хойтын м=ртэ гэжэ барюул\аниие м=н --р-- зоной т=л--дэ барюулааб гэжэ баталуул\ан гэдэг. Энээниие Шойжид ябадал хэжэ болюул\ан гэдэг.) Энэ мэтээр Галсан Шойжоды мэхэлжэ, ородой ноёдто болоод, зондо \айм\ар\ан ябадал хэжэ урдалжа, Шойжидой тайшаа болохо гэхэдэнь, \аад хэжэ, --р-- тайшаа боло\он гэдэг.

Дархан, отогой ахалагша зай\ан, торгон дэгэлтэй, медалтай, мархигар хара =бгэн.

М=нхэ, отогой ахалагша ш==лэнгэ, =бгэртэр х=н, х=йтэн шарайтай, хадхуур шэр==н \ахалтай, дээшэ нидхэтэй, медалтай х=н.

Даша, отогой ахалагша за\уул, =бгэртэр х=н, т=ргэн шиираг бээтэй, дошхон шэр==н шарайтай, житагар уйтан нюдэтэй, шэрхэг хара \ахалтай, медаалтай х=н.

Эрдэни, тайшаагай бэшээшэ, сэрбэгэр гое, дунда на\анай х=н, муу ород хэлэтэй, бэшэгтэй.

Баян, баян х=н, дунда на\анай, ехэ гое, сагсагар х=н.

Борбо, Т=гнын =бгэн т=бшэн томоотой, дунда шадалтай х=н.

Сындэмэ, Шойжидой н=хэр бэри, Шойжидой на\анай сэбэр бэри.

Жигжид, 5-ай, бишыхан х=б==н, гое хубса\атай, хожомоо Жигжид Дамбадугарай гэжэ тайшаа яба\ан х=н (1823-1835).

П=нсэг, ламахай, =бгэн на\атай, ехэ томоотой.

Лодой, эмшэ, г=рэмшэ, дунда на\анай лама.

Лубсан, П=нсэгэй т=рэлэй, гарайнь х=н, залуу, сэмсэгэр, хирэг=й сэбэр хубса\атай.

Жамса, дасанай гэсхы, ехэ томо, шаглигар хара улаан лама.

Жамбал, П=нсэгэй тогоошон, =гытэй ангиин, залуу, дагдагар, муухай дэгэлтэй.

Бадма, зоной найдалгата, дунда на\анай, заргаша, ноедые м=ргэдэг, оратор, дунда шадалтанай х=н, хахир сольеон =гэтэй, дуутай х=н.

Холхо, х=д--гэй ажалшан, ангууша, =гытэй ангиин х=н.

Нашан, б--, хонхигор х=хэ, туранхай, галтай нюдэтэй, ямаан \ахалтай =бгэн.

Пагма, Холхын \амган, з--лэн абаритай, 50-яад на\анай.

Ямаадай, Нашанай \амган, 50-яад на\анай.

Олзобой, Холхын х=б==н, хурса сэбэр шарайтай, зулзага \айхан бээтэй, эльгэн дэгэлтэй, залуухан х=б==н.

Сэсэг, Нашанай басаган, сэбэр хурса сагаан шарайтай.

Адууша, х=д--гэй м=нгэтэй баян, тарган, набтархан бээтэй, дунда на\анай.

Гоншог, х=д--гэй лаа, дунда на\анай.

Лаба, ород ноен, 1-дэгээр Александрын =еын ноен хубса\атай, дунда на\анай, орденуудтай, \ахалаа аба\ан, х=хэ \ужуур боло\он, зуб\агар сагаан шара шарайтай.

Гэнжэнээр, землемер, дунда на\анай, шантагар хамартай, =ргэн шанаатай, мохитонги хоолойтой, дошхон шэр==н харалгатай, б=д==лиг шэнжэтэй ород, формын хубса\атай.

Зорюута, Анаа зургаанай зорюута, бэшээшэ, ноерхуу, залуубтар, гоешог хубса\атай х=н.

ЕХЭ УДАГАН АБЖАА

ДРАМА

1-дэхи =йлэ

Барисаанда абхуулга.

Буряад газарта. Гэрэй газраа. Барисаандахинь гарнуудынь арадаа х=лыгэтэй, обооролдожо байна. Барисаандахиние =дэшэхээ ер\эн т=рэлхидын уй хай боложо, =рэ х==гэдтээ х=нэ\э хоолой юумэ =бэр т=риин==дтэнь хэнэ, туулмаг юумэн==дые б=\э юумэндэнь шагтагалжа =гэнэ. Д=рбэн ород сэрэг эдэниие хаража туухаяа байна.

Нэгэ ород сэрэг: Ну, пора идтить!

(Д=рбэн ород сэрэг==д зэбсэг==дээ =рг--д ябахаяа забдана. Барисаандахинше ябахаяа забдана. Т=рэлхидын ори бархи табилдажа, =ри бээ\ээ \алажа ядана. Ород сэрэг==д хоорондуурнь орожо, зэбсэг==дээрээ т=лхижэ, еборжо, хоер тээшэнь хахасуулна).

Т=рэлхидэй нэгэн: Хаан ноёдто

Халюу булганай алба

...ядаад,

Хайрата =рэ бэенэрээ

Хатуу хара барисаанда

+гэжэ байнабди.

Эдээнээ эл==р энхэ бусажа ерэг гээ \аа

Уйлалданг=й, =реэлээ =гэжэ

+ри бэээ =дэшэе.

(Тэнгэри --дэ зангажа хараад)

Хан тэнгэри эсэгэ!

Хатан дэлхэй эхэ!

(Газар уруу зангажа хараад)

Халуун шу\ан\аамнай та\ар\ан

Хайрата \айхан =ринэрымнай

Хара хирээдэ тоншууланг=й,

Хара б=ргэдтэ тоншууланг=й

Хайраараа харагты,

+рш--л--р-- =ргэгты!

(Барисаандахин, т=рилхид орилхоео болижо, хормойгоо дэбдижэ =рг--д бодоно).

Т=рэлхидэй нэгэн: (барисаандахин уруу хараад)

+бдэг дэрээ =ргэжэ

Эльгэн дээрээ тэбэрижэ

Гарытнай ганзагада х=ргэжэ,

Х=лытнай д=р--дэ гэшх==лжэ,

Эрын хэмдэ болго\ымнай,

Эжын \айнда х=ргэ\ымнай \анажа,

Шууд \анаа \анагты,

Шулуун з=рхэ з=рхэлэгты,
Олоной т=л-- ошогты,
Одотой, \=лдэтэй ябахат.
Золтой, заяатай ябахат.
Зоной т=л-- зобогты,
Тэндэ ошохо танаа б=гэдэ
Тэндээ мэндэ ябагты!

Б=гэдэ: Болтогой!

Т=рэлхидэнэй нэгэн: Эндээ =лэхэ бидэ б=гэдэ
Эндэ мэндэ байя!

Б=гэдэ: Болтогой!

Т=рэлхидэй нэгэн: Энэ б=гэдэ зобоо, зобоо
Золоо олохо болтогой!

Б=гэдэ: Болтогой!

Т=рэлхидэй нэгэн: Буряад б=гэдэ
Байгаа байгаа
Баяраа олохо болтогой!

Б=гэдэ: (Гараа =рг--д)
Болтогой!

Д=рбэн ород сэрэг: Ну, скорей! (/=хэ, буугаараа далагашан т=лхинэ,
еборно. Барисаандахин санхалдажа ябана. Т=рэлхидэй заримууд,
илангаяа эхэнэр б=лэг орилолдон барисаандахинай хойно\оо
т=гэшэ\ээр орилоно)

Х=шэгэ

2-дохи=зэгдэл.

Барисаандахиние буляалга.

Ой соогуурхи харгыгаар барисаандахин ябана. Хойно\оонь 4
ород сэрэг туужа ябана. Барисаандахин амархаяа зогсожо \ууна. 4
ород сэрэг зогсолдожо тамхия татажа байна.

Барисаанай басаган: (эс\эн суса\ан янзатайгаар д=тэ \уу\ан х=б==е
т=шэжэ, х=л-- жиижэ, ехэ уйдхартайгаар).

Х=лни х=л бэшэ
Гарни гар бэшэ болоо.
Мангадай мал болонхаар
Ородой ула болонхаар,
Тан\аа та\аржа,
Тайгада =хэхэм,
Эжэл\ээ =лэжэ
Эндээ =хэхэм.
Тулижа ябахам ту\алха гэжэ,

+хэжэ ядахадам =х==лхэ гэжэ
 Эжы абымни эсхэжэ =гэ\эн
 Энгэртэмни эбхэжэ =гэ\эн
 Хоро з==ри хоерые холижо =гэ\ынь
 Амараг \айхан н=хэрни,
 Араата ш=д--р-- абажа =гэхэеэ мэдэ,
 Амандам хэжэ =гэхэеэ мэдэ.
 (Барисаанай х=б==н ш=д--р-- басаганай энгэр хазан
 хахалжа оролдожо байхада)
Барисаанай басаган: Энхэр\эн эжыдэмни
 Энхэ мэндые х=рг--рэй,
 Ашал\ан абадамни
 Амар мэндын х=рг--рэй,
 Аха д==хэй хоертомни
 Аманайм мэндые х=рг--рэй.
 Х=шэгэ.

З-дахи =зэгдэл.

Тэрьелэгшэд.

Ойн дунда т==дэбшэ тойрон ород мангадай аюул\аа тэрьелжэ,
 гара\ан олон зон. +хи х==гэд, х=гшэн з=нтэг==д – б=гэдэ ехэ з=дэр==,
 хайрлама байдалтай, туража =хэхэ туйлдаа х=рэ\эн байха. Эдэе ундаяа
 хубаалдажа байна. Тиигэжэ байтар нэгэдэхи х=б==н ерэнэ. Зарим
 тэрьелэгшэд тойроно.

Тэрьелэгшэдэй нэгэн: Юу =зэжэ, юу хаража ерэбэш?

Нэгэдэхи х=б==н: Орон нютагаарнай

Ород мангад д==рэбэ.

Заха\аамнай залгижа,

+з==р\эмнэй =мхэжэ байна.

Адуу\а малыемнай абаашажа,

Ами бэеымнай алажа байна.

Гэрымнэй галдажа,

Газарымнай баллажа байна.

Галымнай унтаргааж,

Гулатымнай худхаж,

Орохо оронг=й,

Байха газарг=й,

М=ртээ =мдэхэ хубса\аг=й,

Амандаа эдихэ эдеэг=й болообди.

(Тэрьелэгшэд орилолдоно, шууялдана).

Хоердохи х=б==н: (бии болоод)

Алээ нэгэ дуулагты!

(б=гэдэ шагнуурхаад байна).
 Аргамнай арайшые барагдааг=й,
 Аха т=р== \айднай
 Албанай барисаанда абта\ан зонойнгоо
 Аминай андалдаанда
 Алта м=нгэ абаашаа.
 Харатанай хара \абар\аа
 Хайратанаа мулталхын т=л--дэ
 Халюу булга абаашаа.
 +ндэр эсэгэ =рш--жэ магад,
 +лгэн эхэ =ргэжэ магад,
 Харын харатанай \алааг=й\аа,
 Борын боротоной болеог=й \аа,
 Зон б=гэдын мэргэш==л,
 Яг хатуу номотон,
 Яйр олон \омотон,
 Сахариг эрөөн нюдэтэн,
 Сахилгаан хурса харалгатан,
 Х=ри улаан шарайтан,
 Х=рзын шэнээн ш=дэтэн,
 Буха б=д==н шэлэтэн,
 Болод т=мэр туулгатан,
 Х=дэр ехэ х=сэтэн,
 Хурдан х=лэг моритон
 Хамагаараа хашхаржа,
 Б=гэдээрээ б--гнэржэ,
 Олон т=мээрээ орьелжо,
 Т=г т=мээрээ т=глыжэ,
 Буряад б=гэдээрээ бодохолди,
 Хотонгоо хорихо,
 +\--тэн-- =рлэхэ,
 Дайсанаа дарахабди!
 (+бс==гээ шаана).

Тэрьелэгшэд: тийхэ болтогой!

(Гэлдэжэ б=гэд--р-- дэбхэрэлдэжэ, шууяа табина).

Х=шэгэ.

4-дэхи =зэгдэл

Ойн суглаан.

Ойн соорхой соо. Хори 11 эсэгийн зоной суглаан. Омог б=риин
 т=р==ш==л. Бадан т=р==тэй суглаанай зон. Эхэнэр =гы байна. Б=гэдэ

номо \аадагтай. Номоео з==н гартаа бари\ан зогсогдожо, отог б=риин
т=р==ш==л омогойгоо т=р==тэй зэргэлжэ байна. З==н гар тээгээ
шаралдайтан, баруун гар тээгээ нагадайтан, дундань Бадан зогсожо
байна. Б=гэдын араар зон.

Бадан: Хоридой мэргэн аба\аа

Хубилжа т=рэ\эн
Арбан эсэгэ буряадай
Аха заха т=р==ш==л,
Анда тала н=хэдни,
Арад олон зомни!
Хаан ноедые гуйхадамнай
Хайрлахаг=й байба.
Халюу булга =гэхэдэмнай,
Харахаг=й байба.
Хайратанииемнай табихаг=й,
+рэнэриеьмнай =гэхэг=й байба.
Ород мангад олон болоо
Адуу\ыемнай абаха,
З--рииемнай з--хэ,
Энэ нютагыемнай эзэлхэ,
Орон нютагыемнай олзолхо болоо.
Эжымнай \айханаар тогоошониие хэхэ,
Эрымнай \одоор барлаг хэхэ болоо.
Гэрымнай гэмтээгээ,
Байрымнай баллуулаа.
/ууха \ууриг=й
Байха байраг=й,
Олон б=гэдэ ойдо гараха,
Хамаг б=гэдэ хадаа гараха болоо.
Хамагымнай хамаха,
Б=гэдымнай б=рилгэхэ болоо.
+ндэрэй =рш--л,
+лгэнэй =лгэмжэ яа\ан гээшэб?
Арюун \аналаа асыт,
+нэн =гэээ =гыт!

Харганын т=р==: (уяржа)

Харгана эсэгын зон\оо
Хара б=лхи залгижа
Харюу =гэ хэлэхэмни.
Арбан нэгэн эсэгын
Алхалха ахань хадаа
Аргыемнай олыш даа,

Зааха захань хадаа
 Замыемнай заагыш даа,
 Заабаряаршни болохолди.
Хуасай $m=p==$: Хуасай эсэгийн зон\оо
 Холые хаража,
 Хойшые бодожо хэлэхэмни.
 Хаанда ошожо
 Хайрынъ гуйя,
 Эзэндэ ошожо
 +рш--лынъ эрие.
X=бд==дэй $m=p==$: *X=бд==д* эсэгийн $x=б==д\$ ээ
 хирынъ
Бадан: Байза. Бодонгууд эсэгийн ээлжээн.
 Д==нь д==шэг тээ \айн
 Ахань ахашаг таа \айн.
Бодонгуудай $m=p==$: Бодонгууд эсэгийн зон\оо
 Боро з=рхээ булгилуулжа
 Улаан з=рхээе орьелуулжа,
 +нэн =гээе =г==лхэмни.
 X=лэг мориной хэрэгг=й газарта ошонхаар,
 X=нэй $x=б==нэй$
 Туйлахаг=й дайдада ябанхаар,
 Хамагаараа хамтаржа,
 Б=гэд--р-- б--гнэржэ,
 Гангарма ехэ зааринуудаа залажа,
 Гал ехэ сахилгаа сахилуулжа,
 Газар ехэ до\олгоо до\олуулжа,
 Ханхинама \айхан удагадаа залажа,
 Хаан тэнгэриие $x=нхинэсэ$,
 Хатан дэлхэйе до\олсо б--л==лэе,
 Атаатанаа абхуулая,
 M=x--тэн-- мушхуулая.
 Тэнгэри ехэ нэрьеэгээр
 Тэ\э бала дайруулая,
 Аянга ехэ буудалаар,
 +нэ\эн тоодхо болгое,
 Аюул ехэ \алхяар
 +гы болгон хийд==лэе.
X=бд==дэй $m=p==$: *X=бд==д* эсэгийн $x=б==д\$ ээ
 X=рин з=рхээе $x=дэлгэжэ$,
 Ород мангадые \анахадаа
 +\этэ тархияа эрзыжэ,

+г==лэшэг=й =гээ хэлэхэм,
 /анашаг=й \аналаа хэлэхэм.
 Аба ехэтэ б--нэрэй
 Б--лэ\ээр лэ байнхай
 Атаатадтнай абхуулааг=й.
 Эди ехэтэ удагаднай
 Удагал\аар лэ байгша,
 +\ээтэмнай эдюулээг=й.
 Эсэгэ =бгэдэй энд==гээр
 Аба эжын алдуугаар
 Ород хаанай албата боложо,
 Ород мангадай олзо болохомнай.
 Абай хаанай албан гээшэмнай
 Абараг зага\ан аман,
 Хаан эзэнэй хайра гээшэмнай
 Хорото могойн хорон.
 Зоболго болоог=йд-- зоригложо,
 /эе болоог=йд-- \эргэжэ
 Х=йхэрэй х=с--р,
 Х=лэгэй хурдаар,
 Эрхим шэнээгээр,
 Эрын мэргээр
 +зэлсэхэ саг болоо.
 Олоороо орьелхо,
 Бултаараа бусалха,
 Сагнай х=р--.
 Хамагаараа хашхаржа,
 Т=м--р-- т=глыжэ
 Орохо саг болоо.
 +хэхэ \аа булта =хэхэ,
 Амиды \аа булта амидыбди!
Худайн т=p==: Худай эсэгийн зон\оо
 Холо ойрые холбожо,
 Урда хойтые ойлгожо
 Ухаалда\анаа =гэлхэм.
 Ород мангад олон,
 Ой модон =с--н болоо.
 Гарай б=хын туйлашаг=й,
 Гал д=лэн буутай байна.
 Харатамнай харюулашаг=й,
 Боротомнай болюулашаг=й,
 /уури манай \уушаг=й,

Байра манай байшаг=й болоо.
Ами =риез алданхаар,
Харатан\аа холодожо,
Хари нютаг ошоя,
Мангад\аа мултаржа,
Монголоороо ниилэе!

Гушадай $m=p==$: Гушад эсэгийн зон\оо
Гоег=й гол =гээ,
Сэсэг=й сэхэ =гээ,
Сээжын оер\оо гаргажа хэлэхэм.
Орон нютагаа орхинг=й,
Эхэ нютагтаа эзэн болохын т=л--дэ,
__-рын хаанай =м--рхэг=й байхада,
Х=нэй хаан\аа х=сэ,
Хариин хаан\аа хам\абари эрие!
Бошогто хаанай бу\алгае
Болюул\ан эдитэй
Богдо хаандаа ошоя!

Батанайн $m=p==$: Батанай эсэгийн зон\оо
Бага ехын багсаамаар,
Олон б=гэдын ойлгомоор
+г==лхэ =гэмни хадаа
Ород мангадаар ойродолдонг=й,
Хамниган хаахараар халдалданг=й,
Монгол моеогоор муудалданг=й
Онон хатанай урдуур, хойгуур,
+ргэнэ хатанай эрье х=б--г--р,
Х=хэлбиие х=бшэлжэ,
Олон б=гэдээрээ ошожо
Орон нютагаа \унгая!

Шарайдай $m=p==$: Шарайд эсэгийн х=б==д\ээ
Шанга =гэ хэлэхэм хадаа,
Ород мангад гэгшэмнай
Архинда обтой,
Дара\анда дуратай байнал.
Архияа залаял,
Арзаяа хорзолоел,
Хорзоео хорон болгоел.
Ород мангадаа уриял,
Нал нашан болоел,
Найр наада хээл,
Ород мангаднай уруу гэдэргээ алдахал

Буряад манай хэрэг б=тэхэл!
 Сагаанай т=p==: Сагаан эсэгийн х=б==д\ээ
 Саада наадые сасуулжа,
 Хэтэ ойрые хамтадхажа,
 Хэлэхэ =нэн =гэмни хадаа:
 Ород мангад олоншые \аа уймар,
 Буряад х=н =с--ншые \аа ухаатай.
 Мангад буугай \омон хоротойшые \аань,
 Буряад х=б==нэй ухаан хоротой.
 Гарай б=хэ ганса х=ндэ,
 Сээжын б=хэ сэрэг х=нд=
 Ород олон мангадай
 +л== хоер эдинь хадаа,
 Баг сагай байратай
 Гал д=лэн \омотой.
 Хори буряад бидэнэй
 Хоер дутуу эди хадаа,
 Тала б=реэ та\ар\ан,
 Тарбаган шэнги бэлшээритэй,
 Галай х=сэн \омог=й,
 Гарай х=сэн \омотой.
 Эмниг дошхон мориие
 Эльбэжэ \ургахада бэлэхэн,
 М=ргэдэг, эбэртэй =хэрые
 Мэхэлжэ барихада бэлэхэн.
 Мангадай михан\аа айнг=й,
 Ородой лолн\оо айнг=й,
 Дошхорходонь доро унаад,
 Тэнэглэхэдэнь тэсэлдээд,
 +л==л\эн эдидэнь \уража,
 +лэмжэ эдитэй болоо \аа,
 Ула доронь гэшх==лэхээ болижо,
 Орой дээрэнь гэшхэхэ болохобди.
 Х=л доронь гэшх==лэхээ болижо,
 Х=з==н дээрэнь гэшхэхэ болохобди.
 Тарбаган шэнги таранг=й,
 Тала б=реэ болонг=й,
 Отогоороо ударанг=й (одоронг=й?)
 Орон нютагаараа нэгэдэжэ,
 Баг сугаараа сугларжа,
 Буряад б=гэдээрээ б--гнэржэ,
 Орон нютагай уужам талые харанг=й,

Ой тайгын =ргэн =дхэниие харанг=й,
 Хада уулын халха хаража,
 Шэлэ х=бшын шэбээ хаража \ууя.
 Х=нэй гараар х=гжэдэгт=й,
 _-рын гараар --дэлдэг.
 Холын онгон\оо --рын ш=дхэр дээрэ.
 Хари\аа хам\абари эринхаар,
 _-\эд-- --дэлхэ м=р-- бэдэрэе.
 Холо газар ошонхаар,
 Ойро нютагтаа байя.
 Харга мангадаар хабиралдажа шадаа\аа,
 Туйла\анай \==лээр т=бхинэхэбди:
 Зобо\оной \==лдэ золоо олохобди.
 Шэнгэд хаанай =едэ
 Шэбээ боло\он,
 Хатуу хаанай =едэ
 Халха боло\он,
 Эхэ нютагтаа эзэн боложо,
 Эди ехэтэ зон болохобди.
 Хамагай \==лдэ хэлэхэмни.

Хальбанай т=р==: Хальбан эсэгийн х=б==д\ээ
 Хамагай \==лдэ хэлэхэмни.
 Аха захануудай =гэ д==рэбэ.
 Одхон оо\орой =гэ болобо.
 /анаха \анаан \анагданаг=й,
 +гэлхэ =гэ олдоног=й,
 Эбтэй шаазгай хура баридаг.
 Эб нэгэтэй байхамнай хэрэгтэй.
 Олон \анаа \ананг=й
 Ганса \анаа \анаял,
 Олон =гэ хэлэнг=й,
 Ганса =гэтэй байял.
 Зай\ан абгай залгуулжа
 Олон ондоо =гыемнай
 Нэгэн болгожо ниил==лыш!

Бадан: Олон эсэгийн т=р==ш==л
 +гэ сэсээ хэлэбэ.
 Одхон эсэгийн т=р==
 +л== сэсээр хэлэбэ.
 Олонойнгоо хэрэгтэ
 Олоороо хэлсэхэ.
 Олон \аналаар шиидхэхэ хэрэгтэй.

Ниитын хэрэгтэ нийдэхэ хэрэгтэй.
 Нэгэ \аналаар шийдхэхэ хэрэгтэй.
 Сэсэн \айхан =гьтнай
 Шэхэндээ шэнгээбэб,
 Сээжын \айхан \аналытнай
 Ухаандаа ойлгобоб.
 Уран олон =гын
 +л== юумэ =гы,
 +нэн =с--н =гын
 Дутуу юумэ =гы.
 +г==л\эн олон =гьнтнай
 +нэниие олохо хэрэгтэй болобоб.
 /айхан олон \аналайтнай
 /айниие олохо хэрэгтэй болобоб.
 Тэнгэри ноедоор тэнс==лжэ мэдэе,
 Абай баабайнар\аа асуужа мэдэе.
 /ана\ан \анаандамни \аналаа =гэгты,
 З=блэ\эн з=блэлдэмни з=бш--г-- =гэгты!
Б=гэдэ: (хоер гараа дээшэнь =ргэжэ, дарьяжа)
 Зай\ан абын =гэ з=б!
Бадан: (дуугаа =ндэртэхээд, =реэжэ)
 Эсэгын сагаан номотон,
 Номотойгоо ябагты!
 Эхын сагаан хээлитэн,
 Хээлитэйгээ ябагты!
Б=гэдэ: (Б=\этэй баруун гартаа номоео =ргэжэ,
 б=\эг=йтэн з==н гараа =ргэжэ)
 +реэл болог!
Бадан : Ород олон мангаднай
 Ула доро оронг=й,
 Х=ниие гэшхэхэг=й,
 Х=ндэ гэшх==лхэг=й,
 Х=нэй гараар х=гж--г=й,
 _-рын гараар --дэл\эн
 Бага ехын илгааг=й,
 Б=гэдэ тэгшэ жаргалтай,
 Эрэ эмын илгааг=й,
 Эдиин \айн эрдэмтэй,
 +ндэр ехэ заяатай
 +ргэн ехэ улас болохо болтогойбди!
Б=гэдэ: (Номо \омоо --дэнь =ргэжэ, дээшэ дэбхэрэлдэжэ,
 ехэ шанга дуугаар)

Болтогой!

Х=шэгэ.

2-дохи =йлэ.

1-дэхи =зэгдэл

Нагарайн б--лэлгэ.

+зэгдэлэй гарааг=йдэ хэсын дуун дуулдаха.

+зэгдэл гарахада, ойн соорхой соо Нагарай онго оруулаад байна.
Тойроод Бадан т=р==тэй отог б=риин т=р==ш==л, олон зон тойрожо
\уугаад \=гэдэжэ байна. +ш--дэй хэсэ баряад зон\оо амяараа \ууха.

Нагарай: (Бээ \эгсэржэ, шангаар х=рхиржэ, толгойгоо \эжэржэ
дэбхэрээд, эршэгэнэсэ эрьелдээд, \орьбоороо \унгаад)

А...а...э...э...е...е...-!

Хори буряад гарбалтанайб,

Хонгор \айхан шарайтанайб,

Хурса ехэ ухаатанайб,

Нагадайн найман эсэгэтэнайб,

Номуун (?) хонгор шарайтанайб,

Нарин \омон ухаатанайб,

Садахаг=й хототонойб,

/огтохог=й ухаатанайб.

(Б=гэдэ дохино)

+г==лхэ =гэмни хадаа,

/айрхаха \аймни хадаа,

Эдирхэ\эн эдимни хадаа,

Хамниганаар харшалдажа,

Зон б=гэдын зобоходотнай,

+/--тэнд-- =рэл==лжэ,

Харатандаа хашуулжа,

Байгал далайда боогдоходотнай,

У\ан далайда орожо =хэхэ болоходотнай,

Атаатандаа алуулжа,

М=еэтэндээ мушхуулжа болоходотнай,

Газар тэнгэрийн ганирхада,

Газаа муутанай ерэхэдэ,

Ганса санхир мориео

Тэнгэри ехэ ноедто

Т--лэйл\эн бээмни,

Тэнэгэйнгээ ехэдэ

Тэнгэри ехэ ноедоор

Тэмсэлдэ\эн бээмни,

Эдитэйнгээ ехэдэ
Эзэн хюура тэнгэритэй
Эдилдэ\эн бэемни.

(Дээшээ хаража хоер \орьбоороо
номо \омоо болгожо дэлинэ)

.....
.....

2-дохи =зэгдэл

Эрээхэнэй з=бш--л

Загалайда. /эи гэр соо. Дунда баян айлай бааза байдал. Бурхан тахилг=й. Онго \ахюу\ан олон. Гэрэй баруун хойто хагсаргада. Эрээхэнэй амитай, оргой, хэсэ, урдань шэрээ. Ороной дэрэ тушаа номо \аадаг. Хойморто Загал, доодо тээнэ Эрээхэн. Баруугаар Бадан хуасай т=р== хоер айлшан е\оор т--лэй табат табюулжа \ууна. Номо \аадагуудаа туд б=рээ хана\аа =лгэ\эн. Загал \=ннэжэ, Нагал аягашан байна. +зэгдэлэй гарахада Бадан хуасай т=р== хоер Нагалай за\а\ан т--лэй абажа хаб\аар уураг тархиенэ эдээд, Нагалда бусаана.

Бадан: (Т--лэйн эдилгэ д==рээд, тэбшэтэй мяхан\аа абажа эдээд нэгэ туурай(?) абаашажа =зээд, гэрэй эзэнэй харюуда).

Х=ндыетнай х=леэбэ байбаб.

Хэрэгээ хэлээ \аабзаб.

Зон б=гэдын хэрэг байна.

Зорижо ерэ\ыемнай з=бш--хэ байна г=т?

Хамаг зоной хамагаа алдажа,

Хара б=лхи залгижа байхада,

Зон б=гэдын золоо алдажа,

Зобожо з=дэржэ байхада,

/айн =рэтэнэй \анаамгай,

/аар =рэтэнэй \анаа амар байха саг болоо.

Эрхим эрын эрхимээ =з==лхэ,

Эдитэ эмын эдиеэ =з==лхэ саг ерээ.

.....

Хуасайн т=р==: Зам холын аянда

Заабаришан болгое

Хэтэ холын аянда

Хэлэмэршэн болгоо гэжэ

Огторгын ехэ онгон

Оложо =гэ\эн байнал даа.

Заарин ехэ баабай

Залгуулжа =гэ\эн байнал даа.

Хори арбан нэгэн эсэгэ соо

Хуасай эсэгэ зоноймнай
Нэрэдэ нэмэри
Т=рэдэнь т==хэ болохо \эн гэжэ,
Загал баабай з=бш--жэ хайрла,
Зоной хэрэгыг зохиолсожо =гэ!

Загал: Гарга\ан гансаяа
Гансаараа мэдэхэг=й байнаб,
Гарга\ан ганса эхэнь мэдэлсэхэ байна.

Бишыхан: +бгэн бидэ хоерой
+тэл\эн бээ =рг==лжэ бай\ан
+хин ганса =рээ
Газар холын ябадалда
Гар\аа табихамнай бэрхэл даа.
+хэг гэ\энтэй адли
+зэхээ боли\онтой адли байнал даа.

Бадан : (Эрээхэн уруу хараад)
Бидэ баалаха байнабди.
Аба эжышни арсаха байба.
/=тэ г==нэй унаганай
Угта х=нэй =риин =гэ =лэбэ.

Эрээхэн : Баабайнарай баалахада,
Багай холын аян холо \анагдана.
Аба эжын арсахада,
Амитан зоной зоболон бэрхэ \анагдана.

.....
.....

Эрээхэн: з=гнэ\эн з=нгээрээ
З=гэй холо дайда
Заатаг=й зорихо болобо байнаб
Амитан зоной т=л--дэ
Аян холо ябадалда
Аргаг=й ябаха болобо байнаб.
Эжы аба хоерни
Эртын заабариие
Эльгээрээ мэдэбэт.

.....

Бадан: З=рхэшэг=й юумэндэ з=рхэлжэ,
З=бш--\энэйтнай урманда
Зон б=гэдын зориг зохирхо болтогой!

Б=гэдэ: Болтогой!

З-дахи =зэгдэл

Эрээхэн Нагал хоерой хахасалга.

Ой соо Эрээхэн Нагал хоер =ндэр модоной узуурта \уужа, гар гар\аа барилсаад, нюур нюураа харалсаад байна. Нагал номо \аадаг агса\ан, \элмэ з==\эн. Хоер эмээлтэй моридын хажуудань уяатай.

Нагал: +ел\эн ганса шиниингээ

+ни холын аянда ябаха болоходо,
+ргэ\э нойроо алдаха болобо.
+нэн =гэшни хэрэгтэй болобо.

Эрээхэн: Ханил\ан шамайгаа харахадаа,

Хара з=рхэм хайлана.
+ел\эн шамайгаа =зэхэд--
Улаан з=рхэм уярна.

.....
Гурбан ю\энэй д==рэтэр
Гунигг=й гуда ябажа
Заяанайнгаа заабари д==ргэжэ,
Хэтынгээ хэрэг д==ргэхэ е\отойб.
Зон б=гэдын зобоходо
Зоболсохо е\отойб,
Амитан зоной т=л--дэ
Ами бээ хайрланг=й ябалсаха е\отойб.
Гурбан ю\энэй д=нгахэдэ
Д=рбэн ю\энэй д=нгахэдэ
Хори найман шарай харахадам
Ханил\андаа хамтаржа,
+ел\энд-- =реэлээ =зэжэ,
+е на\анаймнай жаргалай эхин ерэхэ.

Нагалай: +ел\эн ганса н=хэрни,

.....
Ошондо\ошни ошолсохом,
Яба\андашни ябалсахам.
Эрэ х=н хээрэ,
Эмэ х=н гэртэ =хэхэ е\отой.
Эмэ шинии хээрэ ябахада,
Эрэ минии гэртэ =лэхэ аргаг=й.
Амиды \аа хоюулаа амидыбди,
+хээ \аа хоюулаа =хэхэбди.

Эрээхэн: З=нг--р-- з=гнэжэ,

З==дээрээ манажа =зэхэдэм,
Холо аянда хоюулаа ябаха
Хубиг=й байгаабди.

Хоерой манай нэгэн
Хосоржо болохо байна,
Хахаднай ...
(энгэрээ уудалжа, хайшалжа аба\ан =\эеэ
абаад, Нагалда =гэнэ).
+\ыем =зэжэ ябаарай,
Уйдхаршни сэлмэхэ.
(Нагал =\ыень абажа энгэртээ хэнэ.)
Ута\ан хара =\энэйм
Ута\ан зандаа байгаа \аань,
Амиды гэжэ мэдээрэй.
+нэ\эн х=хээр харагдаа \аань,
+хэбэ гэжэ мэдээрэй.

Нагал: (гээгынгээ =\эеэ \элмэээ \угалжа
отолжо абаад, Эреэхэндэ =гэнэ)
Хара =\ыем хаража ябаарай
Хайрата н=хэр-- \анажа ябаарай....

(Хоюулаа гар гар\аа барисалдаад, бодоод, хоер тээшэ хахасаж
моридтоо ошоно. Шонын уляан, хара хирээгэй хаагалаан дуулдана,
хатуу муугай еро =зэгдэнэ).

4-дэхи =зэгдэл

Аяншанай мордолго

Ойн соорхой соо. Намар. Нагарай т=р==тэй зон, аяншаниие
мордохуулжа, архи т--лэйгээр =дэшэжэ байна. Б=гэдэ зогсолдоно.
Аяншан, Эреэхэн\ээ бэшэниинь, б=\эд--р-- номо \аадагтай, т=р==ш==л -
\элмэтэй. Арбан эсэгын т=л--нэйхин зэргэлжэ байна. Дундань т=р==лжэ
Эреэхэн. З==н гартань шаралдайтан – д=рбэ, баруун гартань нагадайтан
– зургаа. Т=р==н==дын Эреэхэн\ээ эхил\эн. Эдэнэй араар н=хэдын.
Заримуудын ургатайнууд, --дэнь бари\ан. Б=гэдын урда гансаараа
Бадан. Эдэ б=гэдын урда\аа хара\ан - =дэшэгшэ зон. Урдань гансаараа
эгээлэй хубса\атай Нагарай. Мордогшод, мордуулагша хоерой хоорондо
ю\эн \=лдэ туг бодхоотой: табаниинь сагаан, д=рбэниинь хара азаргын
\==л. Баруун гартаа табаниинь, з==н гартаа д=рбэниинь. /=лдэн==дые
нэгэ нэгэ х=н бари\ан.

+зэгдэлэй гарахада, ю\эн \=лдын урдуур, т--лэйтэй, хониной
болго\он обоо ехэ мяхануудые тулам дээг==р дэлгэ\эн, х=н==д
(шэлэжэ,? шалгажа?) барижа х=ндэл\эн, х=ндэ т=хэм (?) бай\ан =е.
Газараар олон ам\арта архи дара\ан, гэдэ\этэй =рмэ то\он элбэг табиха.
(?).

Нагарай: Х=ндэмнэй х=леэгдэбэ,
Аяншамнай аяндаа мордохо болобо

Х=леэгдэ\эн х=ндэээ
+ргэ\эн =ргэл--,
_хэн мяхан, =рмэ, то\оео,
Архи, дар\ан, арза, хорзоео
Туламуудтань хэжэ д==ргэгты,
Ганзагануудтань хэжэ уягты.
Аян холо зорижо,
Айл аймаг\аа гаража ябахадаа,
Арюун \айхан эдеэгээ
Амсаар, эдээ\ээр ябаг.

(Залуушуул Нагарайн =г--р туламуудтань х=ндын юумые хэжэ,
д==ргэжэ, моридтонь ганзагалхаяа абаашана).

Нагарай: (нэгэ аягада духаряа х==лээд, Баданай урда баряад)

/архагнай \аатаба,
Х=ндэмнай х=нгэдэбэ,
Арбан нэгэн эсэгын аха заха абай,
Аян холо мордохынгоо урда
/архагаа \аатуулжа
/айхан =гэээ хэлыт даа!
Эндээ =лэ\эн бидэндээ
+реэл =гэээ =гыт даа!

Бадан: (духаряагаа абаад)

Яда\ан зондоо я\а бэдэржэ,
Тули\ан зондоо ту\а бэдэржэ,
Зобо\он зондо зол бэдэржэ
Эсэгын х=б==д эмхээрээ х=дэлбэбди,
Эмээлтэ мориной х=рэхэг=й дайдада мордобобди,
Эзэн абай х=рэтэр зорибобди.
Абын х=б==н аймагаараа х=дэлбэбди,
Адуун х=лэгэй алхааг=й дайда мордобобди,
Абай хаанай Москва хото зорибобди.
Буряад х=б==нэй ябааг=й
Багай холын аян\аа
Баяртай мэндэ буужа ерэхэдэмнай,
Эндээ =лэ\эн таанаднай
Энхэ мэндэ байгаарайгты,
Энеэлдэ\ээр уулзаха болтогойбди!

Б=гэдэ: (дэбхэрэлдэжэ, баруун гараа =ргэлдэжэ, дарья табилдажа)
Болтогой!

Бадан: (духаряагаа ууна, тиигээд аягаа тодожо архи х==лээд)

Х=хэ м=нхэ тэнгэритэй
Ю\эн ехэ тэнгэритэй

Х--рэлдэхэ боло\он,
Ехээр хэлсэмээр боло\он,
Зон б=гэдын заабаришан,
Х=н б=гэдын хэлэмэршэн,
Арба нэгын эсэгын
Абарга ехэ баабай,
Д==рээр хэ\эн духарьяемни
+лээнг=й уужа хайрлыт,
Зам холо ябаха мандаа
Заабарья заагьт!
+ни удаан удаан ябаха мандаа
+реэлээ =гьт!
(Духарьягаа Нагарайда барина)

Нагарай: (Духарья абаад, гартаа баряд)

Заабаришан яба\аар
Залхуушье болооб даа
+реэлшэн яба\аар
+бгэрхэб даа,
Хараалшан яба\аар
Хатуушье болооб даа.
Хамагые хамхал\ан
Б=гэдые бу\алга\ан,
Дэлхэйе дэб\э\эн,
Мундуу мугы зоригтой,
Муудашаг=й \=лдэтэй
Монгол я\атан бэлэйби.

.....
Ухаан эдидэ оролдоо \аа,
+еын =едэ --дэлхэ заяатайбди.
+нэн =гэ =гэл\ыень
Улад зонхон ойлгогты.
+еын =едэ мартахаг=й е\отойт!

Б=гэдэ: (дарьялдажа)

Мартахаг=йбди ээ!

.....

Х=шэгэ.

З-дахи =йлэ.

Нэгэдэхи =зэгдэл.

Хааниие бараалхалга.

Москва, хаанай ордондо, Петрой х=дэлмэрийн та\аг. Дундань нэгэ ехэ табсан. Табсанай хажууда нэгэ гарай ... шэгшэг дээрэ – Петр, боро х=дэлмэрийн д=р--р-- сандали дээрэ \ууна. Табсан дээрэ буряадай асар\ан, Петрто бэлэг бари\ан халюу, булган, м=нгэн б=\э, номо \аадаг, бамбай мэтэ юумэд обоолоотой байна. Петрой урда бур буряадууд барга e\оор \эхэржэ м=рг--д, \=гэдэжэ байна. Бадан Эреэхэн хоер н=хэдэйнг-- урда тээ.

Бадан: (=бэр\-- нэгэ саар\а гаргаад, доро \=гэдэжэ, Петрто баряад)

Албата зондоо =рш--лтэй

Абай баатар ехэ хаан!

Албатадашни багта\ан

Арба нэгэн эсэгийн хори буряад зон

Эзэн аба шамдаа

Эхэ ...албаяа...х=р...х=р... гэжэ ...

(Бахардаад =гээ оложо ядажа хэды боло\он хойно)

Б=гэдэ: (Мэгдэжэ бай\анаа Эреэхэнэй ара\аа)

Абжаа, нааныш,

+гэ золгуулыш.

Эреэхэн: Эрхэ ехэ сулатай,

Эди ехэ х=сэтэй,

Энхэрхэ ехэ =рш--лтэй,

Эзэн абай баатар хаан!

Холо дайдын хоймордохи

Хори буряад албатаншни

Аян холо ябажа,

Арайхан гэжэ х=рэжэ,

Эзэн абай шамда,

Эхэ албаяа х=ргэжэ ерээбди.

Хэтэ зориг хэрэгтээ

Х=рэжэ ерэ\эн ушартаа,

Хаан абай шамдаа

Халуун улаан нюурташни

+гэлэхэ =гэтэйлди,

+лээнг=й хэлэхэмнил.

Петр: (хэлэмэршэн уруу)

Ну, переведи, что она говорит.

Не врать и не пропускать.

Хэлэмэришэ: (Петрото д=тэлээд, аалыар хэлэжэ хэлэмэршэлнэ)

Петр: хорошо сказано. Видать хорошо знаешь по-ихнему. А как же ты по-ихнему, по-братскому научился говорить?

Хэлэмэришэ: Долго я жил среди них, ваше царское величество, полюбил этот народ и приехал с ними, чтобы помочь им.

Петр: Хорошо сделал. Надо всякому иноземному языку и
всяческому уму разуму научиться. Ну, пусть она продолжает дальше.
(Эрээхэн уруу хэлэмэршэ хаража дохео =гэнэ).

Эрээхэн:

Ород олон я\атаншни
Орон нютагайемнай олзолжо,
Ба\ахаараа ба\аж,
Буляахаараа б=лимтаржа,
Орохо – оронг=й
Байха байраг=й болгожо,
Галыемнай унтаргааж,
Гуламтыемнай худхаж байнал даа.
Амииемнай дуу\аж байнал даа.
Айрагыемнай адхаж,
Сагааемнай салгидажа байнал даа.
Эд эдеэмнай эдлэжэ,
Энхэ мэндыемнай эмдэжэ байнал даа.
Хоол хошыемнай хоо\олжо,
Хамаг зонийемнай хам\алжа байнал даа.
+рэ бээ алда\ан
+бгэд х=гшэдэймни нюдэниинь
Нелбо\ондоо шэргэхэ болоо,
Эрэ эмээ алда\ан ==дын
Эрэ эмымнай з=рхэн
Уйдхарта хатаха болоо.
Уу\ан ундамнай ундан бэшэ,
Эди\эн эдеэмнай эдээн бэшэ
Алтан шара наранай гэрэл гэрэл бэшэ,
Алма сагаан \арын туяан туяан бэшэ болоо....
Яда\ан зондоо я\а,
Зобо\он зондоо зол бэдэржэ
Эзэн баабай шиниингээ
Ээлгэ эрижэ ерэбэбди,
Хаан баабай шиниингээ
Хайра гу йжа ерээлди...
Эдеэг=й боло\ымнай эдеэтэй,
Ундаг=й боло\ымнай ундатай болгыш!
Адуу малаа алда\ымнай
Адуутай малтай болгыш!
Галг=й бол\ымнай галтай,
Гуламтаг=й боло\ымнай гуламтатай болгыш!.....
Эхэ нютагымнай =г==лыш!

Байра нютагымнай бусаалгыш!
Амитаниимнай амаржуулыш,
Зониимнай золтой болгыш!
Хаан абай!
Хамаг хайраа хайрлыш!
Эзэн абай!
+рш--лтэй =гээ =гыш!
(Аяншан гурба \=гэдэнэ)

Петр: (хэлэмэршэндэ)

Ну, переведи с начала до конца.

Хэлэмэришэ: Слушаюсь, ваше царское величество

Петр: (аяншанай бари\ан саар\а гартаа баряад)

Знаю теперь все, о чем держала речь и верю всем вашим словам. Какая вам будет милость царская, узнаете потом. Вашу челобитную рассмотрю и по милости моей и по правде законной получите сегодня ответ. А вы теперь отдохните хорошенько с дороги дальней. И будете жить здесь за счет казны моей царской. Скажу вам государево свое слово, что отныне не будет вам никакой обиды. (Хэлэмэршэн руу):
Переведи им все мои слова.....

Х=шэгэ

2-дохи =зэгдэл.

Москва\аа бусажа мордолго.

Москвада мартын \==лээр. Зошоной гэрэй нэгэ та\аг соо. Аяншан буряад зангаараа зэргэ зэргээрээ д=хэрижэ \уугаад, бусажа мордохо ==дэрээ ород духаряатайгаар хэлсэхэдэ байна. Хаан\аа халуун харюу зарлиг мартын 22-то \аяа х=леэ\эн, ябажа хэрэгээ б=тээ\эн б=гэдэ баяртайнууд, ама халамгайнууд. Шарайдай т=r== Хальбанай т=r== архи аягална. Газаа хашаа соо аяншанай бусажа мордохо морид эмээлтэй бэлэн боло\он байна.

Бадан: Аян замда

Ар\а мяхаяа
Элэтэр ябажа
Туйла\анайнгаа \==лдэ
Тули\ан зондоо
Ту\а болобобди.
Багай холо аянда ябажа
Баатар хаание бараалхаж,
Халуун зарлиг х=леэжэ,
(ехэ саар\а дэлгэжэ, дээрэ барина,
эбхэжэ эбэртэлнэ)
Хашагда\ан зоноо

Хашалг=й болгообди.
 Эд эдээндээ эрхэтэй,
 Эхэ нютагтаа эзэн болообди.
 Адуу\а малымнай
 Абаашахаяа болибо.
 Ами бэеымнай
 Барисаалхаяа болибо.
 Олон б=гэдын одоор
 Орон нютагаа
 Одотой мэндэ бусажа,
 Орил\он зоноо энеэлгэжэ,
 Бэрхэлдэ\эн зоноо байруулжа,
 Зобо\он зоноо жаргуулжа болтогойбди!
 Б=гэдэ: болтогой!

.....
 Х=шэгэ

3-дахи =зэгдэл
Эрээхэнэй бэээ =гэлгэн

М=н--нэй Енисей можын газарта. У\анай х=рэ\эн, намарай х=йтэн саг. Ой соо аяншан обооролдожо \ууна. Б=гэдэ туража =хэхын туйлда х=рэ\эн, ханхигар туранхайнууд. Дэгэл хубса\аниинь б=ри ната боло\он. Т=гэс зэбсэгтэнг==д. Замай холо бэрхэдэ Эрээхэн туйланг=й нюдэээ =бдэжэ \охор боло\он байна. Аяншанай зарим нэгэн ута аянда тэсэжэ ядажа =бдэжэ =хэжэ, дутуу боло\он байна.

Бадан: Абажа гара\ан адуугаа
 Алажа эдижэ дуу\аабди.
 Уна\ан унаадаа орожо
 Улаан шу\ыень ханажа
 +ни удаан туйлаабди.
 Унаагайнгаа унаха болоходонь,
 Хайрата амииень та\алжа
 Хоол хоног залгуулаабди.
 Унааг=й ябаган,
 +лг=й хоо\он,
 Ан бариха шадалг=й,
 Амияа залгуулха аргаг=й,
 Хариин х=йтэн дайдада
 Хамагаараа =хэхэ болоходоо,
 +лбэртэжэ =хэ\эн хоеройгоо
 _-хэг=й мяхыень эдижэ

Энэ х=рэтэр туйлаабди.
 Энээн\ээ сааша эдеэн хоолной та\алдаба.
 Ой тайгын оерто
 Одоошье =хэхэмнай гээшэ г=?
 Х=бшэ тайгын оерто
 Х=хэ шонын х=нэ\эн болохоннай гээшэ г=?
 Яажашье \аа ябажа,
 Хайшаншье гэжэ \аа х=дэлжэ,
 Хари нютагта хатанг=й,
 Халуун нютагтаа хариха,
 Эхэ нютагаа =зэхэ,
 Эльгэн зонтоо уулзаха е\отойбди.
 Арбан хоногой талада
 Араандаа торолдохо эдеэтэй \аа,
 Эхирэд зондо х=рэжэ,
 Эльгэнэй шарай =зэхэ \эмди.
 Булгадуудтаа буужа
 Бурядай шарай хараха \эмди.
 Ами нэгэтэй аяншан хадаа
 Арга тала олохо е\отойбди.

Харганын т=р==: Арбан хоногто туйлажа,
 Амитан зондоо х=рэхэмнай хэрэгтэй болобо
 Адуун х=лэгэй дуу\ахада,
 Ан г=р--лэй баригдахаг=йдэ,
 Аргамнай баригдаба.
 Ами бээдээ оролсохо сагнай х=рэбэ.
 Х=нэй х=йтэн дайдада
 Х=рэжэ =хэхэ гээг=й \аа,
 Х=лнай х=дэлхэ хэрэгтэй болобо,
 Х=нэй мяхаар х=нэ\элхэ сагнай х=рэбэ.
 Олоной толгой хайратай,
 Нэгэнэй толгой хараг=й болобо.
 Б=гэдын хэрэг б=тэхэнь хэрэгтэй,
 Буряад нэгэнэй зоболго хэрэгтэй болобо.

Бадан: Хохи муутай хэмнай,
 Еро муутай юумнай
 Мандаа мяхaya =гэхэ,
 Зондоо зоболгоо =гэхэ юм?
 (Эрээхэн уруу хараад)
 Эди ехэтэ удаган хадаа,
 Энэ, хойтые мэдэхэ хадаа,
 Заяанаймнай заабаришан,

Хэтымнай хэлэмэршэн хадаа,
Зоболготойемнай заажа,
Мяхатайемнай мяхалжа =гыш даа.

Хуасай $m=p==$: (Бадан уруу хандажа)

Аха захын аман
Замай олон аюул\аа
Арай ехээр ангайба.
Зайлуул\аниинь багадаа $г=?$
+дэрэй муухай дайсан\аа
+ни буулгажа далдал\аниинь багадаа $г=?$
Шурхирама шуурганай болоходо,
Сэлмээ\эниинь багадаа $г=?$
Дагжаганама х=йтэнэй болоходо,
Дулаан болго\ониинь багадаа $г=?$
Замаа алдажа з=дэрхэдэмнай
Замда оруул\аниинь багадаа $г=?$
Т=биеэ алдажа т--рихэдэмнай
Т=бидэмнай оруул\аниинь багадаа $г=?$
Эдеэгээр та\алдахадамнай
Эдээ залгуулжа,
Ундар та\алдахадамнай
Унда залгуулжа,
Энэ б=гэдэ бидэнээ
Энэ х=рэтэр энхэр\эниинь багадаа $г=?$
(Б=гэдые эрьюулжэ харана)

Б=гэдэ: (Бадан Эреэхэн хоер\оо бэшэниинь)

Бага бэшэ э! Ехэ ээ!

Хуасайн $m=p==$: (Бадан уруу)

Абай хаанай алтан бого\о алхаад,
Алхалха ахатнайб гэжэ ама абаад,
Эрхилхэ эрхимтнайб гэжэ =гэ абаад,
Эзэнэй урда =гэ хэлэхэ гэхэдээ,
Амаяа ангайгаад, =гээ оложо ядаад байхадаш,
Амитан зонойнгоо хэрэгы
Алдаха болоод байхадаш,
+гэлхэ =гыеш залгуулжа абажа,
+ршл--тэ зарлиг буулгуул\аниинь багадаа $г=?$
.....

Бадан: Бидэнэй т=л-- бээ =гэхэ хэн бэ?

Амитанай т=л-- амяа =гэхэ хэн бэ?

(Номо \омоео абажа, харбахаяа бэлдэжэ байна. Б=гэдэ м=н
адли зэргэ номо \омоо зэ\ээд, бэе бээ харалсаад гэтэлсээд, Баданай

дохео =гэхые х=лээгээд байна. Б=гэдын абяаг=й удаан болоод байхада,
Бадан Эреэхэн уруу зэбэтэ \омоороо гэнтэ шагаажа, бэшэндээ дохео
=гэнэ. Б=гэдэ Эреэхэн уруу шагаагаад байтараа гэнтэ мэдээтэй болоно.
Эреэхэнэй хоер гараа хойшонь хаяжа бээ тодоод байна.)

Хуасай $m=p=$: (бодон харайжа, номо \омоео Бадан уруу дэлижэ
шагаагаад, бадашажа)

Ахалагшын аминда

$T=p=$ лэгшын толгойдо $x=p=$ е!

(Бадан $m=n$ бодон харайжа Хуасайн $t=p=$ гэй урда\аа номо \омоео
шагаана).

Эреэхэн: (бодон харайгаад сад гэмэ шанга дуугаар)

Байзагты, байгаа $n=x$ эдни!

Амитанай $t=l--$

Амияа =гэхэ $x=нтнай$ =гы хадань,

Зоной $t=l--$

Зоболгоео =гэхэ $x=нтнай$ =гы хадань,

Амитаниие аргаг=й аршалха хэрэгтэйдэ

Ами бэээ =гэхэ

Сагни $x=p--$,

Замытнай зааг=й залгуулха хэрэгтэйб.

Зоболгото мяхаяа

+гэхэ сагни $x=p--$.

.....

Шарайдай $m=p=$: Шиидэхэмнай хэрэгтэй,

Шулуун $z=px$ э $z=px$ элжэ

Шу\а =зэхэ сагнай ерэбэ.

(Газарта тонгойжо б=гэдынгээ тоогоор жэжэхэн сагаан шулуу, нэгэ
хара шулуу абажа $n=x$ эдт-- $=z=$ лээд)

Сагаан хараяа шалгуулжа

Сагаан, хара шулууд

Сасажа дээшэнь хаяа.

Тооробшонуудаа тодожо,

Толгойнуудаа =рие.

Тоб гэ\эн тоог=й гэжэ мэдэе.

Одхон (?) оо\ороор амиинь гаргажа сунгая (?)

_дэнь шулуугаа хаюулая,

Олоной хэрэгыг шийдх==лжэ,

Хара шулуунай буу\ан толгойе

Хамаг зоной хэрэгтэ зорюулжа,

Хайрата амиинь шулажа,

Уян сагаан я\ыень

Орон нютагтаа абаашажа

Урин з--лэн--р табия....

Хальбанай $m=r==$: (Доро дохеод, б=гэдын толгойнуудай дээрэ шулуутай гараа \арбайгаад дээшэнь нэгэ дуугаар сасажа хаяна. Бадан толгойнуудай буужа =зэтэр малгайгаа абажа =з--д, хара шулуунай байхада мэгдэжэ, хажуудань бай\ан Эреэхэнэй толгойн тооробшо дээрэ \эмээхэн табина. Эреэхэн залд гэнэ. Б=гэдэ тооробшонуудаа шалгажа =зэнэ.)

Бадан: Абжаагаймнай толгойдо буугаа

Хуасайн $m=r==$: Уг ехэ гарбалта

Удаган ехэ абжаагаа

Хара шулуугаар хардагшые,

Хара муугаар \анагшые

+зэ\эн х=н байгаа \аа

+гэлэжэ хэлэжэ =гыт!

Эреэхэн: (Хуасайн $t=r==$ дэ гараа \арбайжа, \орьбоео $t=$ ргэн абажа, тулаад, ехэ уйдхартайгаар гуниглажа)

Амияа алдаха\аа урид

Арбан нэгэн эсэгын таанарта

Аман =гээ амалхамни.

+хэжэ унаха\аа урда

Олон эсэгын таанарта

+нэн =гээ =гэлхэмни.

Эдюулхэ бээ эдюулхын урда

Эдихэ таанадайнгаа эдихэ\ээ урда

+гэлхэ =гээ =л--нг=й =гэлхэм.

.....
Хамаг юумэ харюутай,

Б=гэдэ юумэ бусаалгатай

_ -рын толгой =м--ржэ,

Х=нэй толгой х=ндэ\--р--

Хара амья хайрлажа,

Хара шулуугаар хардабаш.

Б=гэдын ехэ хэрэгы

Б=гэдын \=лд--р б=тээ\эн

Би ганса бэээрээ

Б=тээгээб гэжэ \ана\аараа

+еынхэнэй =едэ

+рэ бэээр =гырэхэш,

Хэтыгхэнэй хэбтэ

Хэтэ заяагаар хубхайрхаш.

Удам\аашни --д-- нэгэ х=н =ндыхэг=й,

Мяхан\ааш м=ртэй х=н та\архаг=й.
 Угаа м=шх--шэншни
 Удамаа дамжаашаншни
 Олониие оройлноб гээ \аа,
 Орой гансаб гээ \аа,
 Уданг=й уруугаа орожо,
 +е на\андаа --дэлхэг=й.
 +г==л\эн =гэм хадаа
 +еын =едэ =нэн байха
 Хэлэ\эн хэлэм хадаа
 Хэтын хэбтэ х=сэтэй байха.
 +з--г=й \эн гэбэш
 (Бадан уруу заагаа)
 +ндэ\--р-- =мхирхэш
 Харааг=й \эн гэбэш
 Ханта\аараа хатахаш!
 (Бадан \элмээ гэнтэ \угалжа Эреэхэн уруу
 даб гэхээ \анана, б=гэдэ барижа болюулна.
 Эреэхэн Бадан\аа бэшэниие заагаад)
 Хамагай т=л-- хата\ан хайратамни,
 Зоной т=л-- зобо\он н=хэдни!
 Амитан зоной т=л--дэ гэжэ
 Арюун \айхан \аналаар
 _-хэг=й мяхым эдэе \аа,
 Сэмгэг=й мяхым баряа \аа,
 Эхэ нютагтаа энхэ м=нхэ х=рэхэт,
 Т=рэл зондоо т=бэгг=й х=рэхэт.
 Эльгэндээ х=рэжэ
 Эльгээ д==рэхэт,
 Буряадтаа х=рэжэ,
 Баярые дуулахат,
 Яба\ан хэрэгээ дуулгажа,
 Яда\ан зоноо ялайлгахат.
 Г=йсэшэг=й хэрэгыг г=йсээжэ,
 Туйлашаг=й ябадал туйлажа,
 Зоной хэрэгыг зохоо\ондоо
 Б=гэдын хэрэгыг б=тээ\эндээ
 Энэ яба\ан бэен==дтнай
 +ни удаан жаргаха.

Б=гэдэ: +нэн болтогой!....

БУРЯД-МОНГОЛОЙ УГ ГАРБАЛАЙ ДОМОГ

Эртын сагай энхэдэ, урдын сагай уринда,
+ндэр тэнгэрийн б=рхэгг=й, сэлмэг \айхан байхада,
+лэн дайдын эзэг=й, уужам с=л-- байхада,
Амитан зоной олошороог=й, хобор =с--хэн байхада,
Ан г=р--\энэй =с--р--г=й, элбэг олон байхада,
Энэ байгша буряад аймагай =бгэ эсэгэ болохо заяата
Содо бэе \айхан шарайта, \онор оюун \=рхэй зоригто
Эрхим х=б==н т=рэжэ, эрэ болон эгдэйбэ,
Х=йхэр х=б==н т=рэжэ, х=н болон х=рдэйбэ.
Бахадаха зоригто Барга-баатар гэжэ нэрл==лбэ.
+лгэн дэлхэй уужамыень бэдэржэ,
У\ан далайн г=нзэгыень хаража,
Гараха наранай з=г\-- гансааран гаража,
Байгал м=рэнэй х=д--дэ байра \унган ерэбэ.
Орьел торьел оройто болон т=мэн мундаргые
Харын ехэ харатан\аа хаалта болгон \ууба.
М=нгэн сагаан малгайта м=нхэ т=мэн \арьдагые
Боорын ехэ бортон\оо боолто болгон \ууба.
Байгал ехэ м=рэни баруун, з==н х=б--дэ
Байгаа олон ангуудта бахатажа байрлаба.
У\ан ехэ м=рэнэй урда хойто х=б--дэ
Ой тайгын ангуудые олзолжо \уурилба.
Адуун х=лэг-- унажа, арад т=мэн-- дахуулжа,
Арса жодоо тайгые абалжа \ууба,
Хуша жодоо тайгые х=бшэлжэ \ууба.
+ргэн дэлхэйн =ргэмж--р =лзы \айхан \ууба,
+ндэр тэнгэрийн эбээлгээр =нгэ \айхан \ууба.
Эдир на\аяа х=сэжэ, эрын эрхим болоод,
Эмын \айхание бэдэржэ, =еын н=хэрые \унгаба.
Уг ехэ =ндэ\этэн-- та\алхаг=й заяатай,
Гал ехэ гуламтаяа \=н--хэг=й \=лдэтэй,
+ргэн эхэдээ =ргэгдэхэ, =й т=мэн болохо,
Тэнгэри эсэгэдээ тэдхээгдэжэ туг т=мэн болохо
+ри \айхан шарайе =лэмжэдэ х=сэбэ.
Харбалдахада хашалсаха, =тэлхэдэ =ргэхэ,
Олон т=мэни оройлхо, туг т=мэни т=р==лхэ,
Содо \айхан х=б==дэй \=лдэ зам бэдэржэ,
Х=хэ м=нхэ тэнгэри\ээ х=сэ заяа гуйба,
Ю\эн ехэ тэнгэри\ээ ехэ заяа гуйба.

Харбалдахада хашалсаха хаба ехэ зоригто
 +ндэр \айхан бэетэй +леэдэй х=б==тэй болобо.
 +тэлхэдэ =ргэхэ =нэн гэнэн \аналта
 Ботог ехэ заяата Бурядай х=б==тэй болобо.
 Уймарлахада ойлгуулха уран сэсэн оюута
 Хурса \айхан шарайта Хореодой х=б==тэй болобо.
 Эсэгэ баатар =тэлжэ, =бгэн найман болоходоо,
 +лиршэг=й зоригто =ндэр \айхан +леэдэйдээ:
 - Хариин хаб\а хуулажа яба,
 Хариин уласые эзэлжэ яба, - гэжэ
 +реэл зарлаг хайрлажа, хэтын м=р зааж,
 Орохо нарани з=гл==лжэ, орон нютаг \унгуулба.
 +нэн гэнэн \аналта, бэшэг ехэтэ Бурядайдаа:
 - +тэл\эн бэеымни \ахижа, гарал =гыемни залгаарай:
 +ргэн дэлхэй эхэдээ =ргэгдэжэ,
 +ндэр тэнгэри эсэгэдээ =рш--гдэжэ,
 Ангай мяхаар та\алагдалг=й, амандаа заяатай ябаарай,
 _хэтэй мяхаар халгижа, =лэсхые =зэнг=й ябаарай, - гэжэ
 +реэл =гээ =г==лжэ, =бэр бээ =рг==лбэ.
 Уран сэсэн оюунта хурса \айхан Хореодойдоо:
 - Бугын таргание бэдэр гэжэ,
 Булганай \айхание барижа
 Шэл==\энэй бэдэртэйе шэлэжэ,
 +нэгэнэй халтарые олзолжо,
 Эдээнэй \айхание эдижэ, =нгэ \айхан ябаарай,
 Эдэй \айхание эдлэжэ, энхэ мэндэ ябаарай.
 Сэбэр \айхан шарайтани, сээжын ехэ ухаатани
 эзэлхэ болоорой,
 /ур ехэ зоригтони, \=лдэ ехэ заяатани
 нагасалха болоорой,- гэжэ
 Хэтэ заяа зохеобо.
 Номон \омоео хайрлажа, нашан харсага барюулжа,
 Гараха нарани з=глэжэ, гарай \айханаар зангажа,
 Нюдэнэй \айханаар хаража, нютагай \айхани бэдэр==лбэ.
 Эсэгэ Барга-баатарай =реэл =гын х=с--р
 +ндэр \айхан +леэдэй\ээ ойрод-монгол удам гараба.
 Бошог ехэтэ Бурядай\аа Эхирэд Булгад хоер
 Эрын эрхим х=б==д т=рэбэ.
 Эрын эрхим Эхирэд\ээ – Эхирэд найман эсэгэ буряад
 болобо.
 Бухын б=хэ Булагад\аа – Буряад зургаан эсэгэ буряад
 болобо.

Хурса \айхан Хореодой хатан гурбан н=хэртэй болобо.
 Баргажан-гоохон хатан\аа Арюун-гоохон =хин т=рэбэ.
 Ехэ монгол аймаг =ндэ\эн болохо изагуурта
 Суу залиин хигэгээнтэ содо богдо Чингисэй
 Удам болохо заяанта Добо-Мэргэн гээшын
 Гэргэй болон гараба.
 Хоердохи хатан\аа – Хонгор-гоохон Шаралдай\аа
 Табан х=б==н т=рэбэ: Галзууд, Хуасай, Х=бд==д,
 Гушад, Шарайд табан юм.
 Гурбадахи хатан\аа – Налгай-гоохон Нагатай\аа
 Найман х=б==д т=рэбэ: Харгана, Бодонгууд, Худай,
 Батанай, Сагаан, Хальбан, Хойтол, Сонгоод –
 Нагатайн найман гэжэ нэрлэгдэбэ.
 /=лшын хоер х=б==д Монгол газараа та\арба.
 +лэ\эн х=б==д болоболынь арбан нэгэ эсэгын
 Хори-буряад гэжэ нэрлэгдэбэ.
 Хожомой ехэ сагта б=хы буряад нэгэдэжэ –
 Буряад-монгол гэжэ нэрлэгдэбэ.
 Олон т=мэн буряад-монгол зон орон нютагаа нэгэдхэн,
 +ндэ\э соелоо мандуулжа, эрхэ сожо бадаруулба.
 Улас т=рэ бодхохын =ндэ\эн \уури табиба.

ЕХЭ САГ

Олониие м=лжэжэ оло\он
 Агуула ехэ алтатан,
 Тобшын шэнээн толгойтон,
 Тужа ехэ гэдэ\этэн,
 Дэлхэйн ехэ баяшууд,
 Хатуу муухай хархисууд,
 Хара т=мэр \абартан,
 Хара хирээ \аналтан
 Атаа мэээ бололсожо,
 Алтан дэлхэйдэ багтахаг=й болобо.
 Хамагыг харшалдуулжа,
 Дэлхэйе дэбэргэжэ,
 /=йдэй ехэ сэрэг ==схэжэ,
 Аюулай ехэ алалсаан болгобо.
 Олон т=мэниие агшан зуура алаха
 +зэгд--г=й ухаан арга =з==лжэ,
 Харагдааг=й ехэ хоро еро гаргажа,

Д=рбэн жэлэй нюурта
 Олон сая тоото арадай
 Алтан амиие алдуулжа,
 Алтан \айхан дэлхэйе
 Н=жэ, шу\ан далай болгобо.
 Хамаг б=гэдын хатуу болоходо,
 Олон б=гэдын =хэлэй туйлда х=рэхэдэ,
 Ород гэжэ нэрэтэй
 Уужам ехэ орондо
 Барагар хара гартан,
 Булад ехэ балтатан
 Гал д=л--р уураа х=рэжэ,
 Галзуу ехэ х=сэхэ гаргажа бодобо.
 Х=рзэ ехэ \ахалтаниие х=дэлгэжэ,
 Хурса \айхан хадууртаниие бодхообо.
 Г=н ехэ ухаанта багшада багшалуулжа;
 Шэн ехэ зоригто Ленинээр ударидуулжа
 Баяд ноедоо бута сохижо,
 Хаан ноедоо хамха сохижо,
 Огторгойдо тулама
 Улаан туг бодхоожо,
 Октябрийн ехэ хубисхаалай
 Улаан т=ймэр табиба.
 Дэлхэй ехэ баяшууд,
 Х=сэтэ ехэ х=рэнгэтэнэй
 Улаан т=ймэртэ шатахада,
 Айн сошон хаража,
 З=г б=ри\-- орожо,
 /=н--хэ гэжэ оролдожо,
 Олон т=мэн арадта
 Аюул \=йд =з==лбэ.
 Дэлхэйн олон хархисууд
 Доторой олон нохосууд
 Олон т=мэн арадай
 Уур ехэ \=лдэтэ
 Улаан сэрэгтэ дарагдажа...
 Эрьехэ наран гара\аар,
 Ээжэлхэ т=рэ манда\аар
 Арбан жэлэй =е =нгэржэ,
 Арад т=мэнэй ахуй байдал болбол
 Али зэргэ хубилаа гээшэб?
 Алтан дэлхэй дээрэ гаража,

Аласай нюруу эрьюулэн хараа \аа,
 З=блэлэй засаг нийгэм журам т=гэсэ\эн
 Холбоото ехэ улас т=рэ торгон шадажа байна.
 Урдын хархис засагай талхи\аа гатал\ан
 Олон =нгын =ндэ\эн хэлэтэй
 Б=рин эрхэ с=л-- олоод,
 +ндэ\эн б=риин улад болон тогтожо,
 _-р --рынг-- эрдэм соел мандуулан \ууна.
 +ндэ\эн хэлэнэй бэшэгг=й б=д==лиг аймагуудые
 Хэлэтэй, бэшэгтэй боложо х=гж--д,
 З=блэлтэ засагаа батажуулан,
 Нийгэм журамай гэгээн замда ороод байна.
 Улаан ехэ хубисхалай аша габьяагаар
 Оло\он ехэ эрхэ с=л--е
 Эдэ олон улас эдлэжэ,
 Арбан жэлэй амта танижа,
 Хархис этэгээдтэ алдахаг=йн
 Хатуу ехэ зориг шадалаар т=гэс байна.
 Арад т=мэнэй ами хогшол арбижан дэлгэржэ
 Эрдэнийн \айхан нийгэм журамай
 байдалда оруулха,
 Эдэй болбосорхо ябадалын агуу ехээр
 х=гжэжэ байна.
 Дэлхэй дээрэ гансаараа тогтожо шадагша
 З=блэлэй засагтай нийгэм журамтай уласта
 Дэлхэйн олон хархис дайсадай этэгээд олон бии.
 Оло\он ехэ эрхэ с=л--, нийгэм е\оной
 эрдэм соелоо хамгаалха,
 Олон аймаг уласуудай ехэ \=ртэ улаан сэрэг байха.
 У\ан далайн олон ехэ хуяг онгосын у\ан сэрэг байха.
 Огторгой дээг==р шубуун мэтэ нийдэхэ
 онгосо олон бии юм.
 Буряад-Монгол улад болбошье =ндэ\эн
 эрдэм соелоо мандуулан,
 Ахуй байдалаа х=гж==лэн, арбан жэлэй
 ехэ баярта
 Аха д== бусад уласуудтаяа нэгэн хамта
 сэнгэлдэжэ \уун шамдаа.
 Нэгэд==гээр арбан жэлэй баяр сэнгэл =нгэржэ,
 Хоердуугаар арбанай болохо =едэ
 Даруулагдалта олон =нгын аймаг уласай
 арад т=мэн болбол

Хархис этэгээд х=рэнгэтэнэй т=мэр \абар\аа
г=тэлхэ магад болтогой.

Б=хы дэлхэйн б=мбэрсэг
Улаан тугаар б=рх--гдэхэ болтогой!
(1927)

ДОРЖИ БАНЗАРОВ

Доржи Банзарай гэгшэдэ
Дурдал =гэээ =ргээл!
Эрдэм бэлиг \урахаяа
Харийн холо газарта
Харюу =гы зорилойлши,
Тэрэ заахан газарта
Олон з=йлэй ухаанта
Т=рбэл =гы \уралайлши.
Ухаантани гайхуулайлши.
Тэрэ эртэйн =едэ
Т=р==лхэни зонхоншни
Толой зэрлиг уладта,
Тоологдо\он =едэ,
Иимэ бай\ан =едэ.
__рэйн зоной дунда\аа
Ори ганса бэеэрээ
Элирхэйжэ гаралайлши.
Эжэл т=рэл зонойнгоо
Эрдэм \урха шадлийн
Эрдэмтэнэй газарта
Эгээн доон мэд==лээш
__дэлэхэ болохын
Эхэлэ дороон зорилойш
Уни удаан ябажа
Оло\он ехэ эрдэмээрээ
Улад зондоо ту\алха
Орон нютагаа ерэлээлши.
Т=рэ\эн есоо алдааг=й
Т=рэл зоноо энхэржэ
Ту\алхаа ерэ\эн байлайлши.
Эльгэлэн т=рэлэй зонхоншни
Элитэ мэдэжэ бай\андаа
Энхэрхэжэ абан\андаа.
Энэ бай\ан буряадшни

Иимэ хайратай нэрыеш
Хэтын =едэ мартанг=й
Х--рхээлэжэ \анахалдаа.
Энэ хотойн буряадайш
Эрдэм бэлиг \ураашад
Эхи дороо барижа,
Т=р==лээ\эн мореоршни
Тойб =гы ябажа
Т=рэл зондоо ту\алха лэ!

Эрх== городто, 1912 оной декабриин 16.

СОЛБОНЭ ТУЯА

Солбонэ Туяа (Петр Никифорович Данбинов) 1892 ондо Эрх==гэй областиин Боохоной аймагай Заглиг гэжэ нутагта т=рэ\эн юм.

Ород хэлэн дээрэ залуу\аа ш=лэг бэшэжэ эхилээ. Тэрэнэй т=р==шын «Сэсэгтэ тала» (Цветостепь) гэжэ ш=лэг==дэйн суглуулбари 1922 ондо гараа бэлэй. «Балар сагта т=рэ\эн Балта мэргэн х=б==н» гэжэ поэмэнь буряад хэлэн дээрэ бэшэгдээд, 1936 ондо тунхаглагда\ан юм. Олон тоото ш=лэг, рассказ, з=жэг==дые «Ариг хаан», «Агуу Ногоон» зохо\он, совет уран зохоолшодой номуудые буряадшал\ан юм. (Жэшээн, «Шуурган дундуур т=р--шэд»).

Солбонэ Туяа Буряадай АССР-эй уран зохоолшодой холбооной анхан т=р==шын т=р==лэгшээр х=дэлмэрилжэ яба\ан юм. Тэрэ 1937 ондо хамалганда абагдажа, на\а бараа бэлэй. М=н-- Солбоной Туяагай хэрэг сагааранхай.

ЦВЕТОСТЕПЬ

Я слагаю в степи песнопенье свое
Не для тех, кто живет в озлобленье...
Не для тех о степи вдохновенье мое,
Кто не жил простотой от рожденья.
Я пою о степи, о родимой степи,
Потому, что в родимой просторно.
Потому, что душа здесь не знает тоски...
Потому, что в душе так привольно!
Я пою о степи!... Потому я пою,
Что в ней нет бессердечья обмана!

Потому мою степь я люблю и люблю...
И о ней буду петь неустанно!

ЦВЕТОСТЕПЬ

Многовольна, вольнострунна, степь моя!
Мягкотравна, пышноцветна грудь твою!
 Без конца, начала, края
 Растянулась степь родная!-
 Широко твоё раздолье
 И просторье, и приволье!
Как свободно, как привольно на степи!
Сколько света, песнопений простоты.
 В этой неге цветостепи,
 Цветостепи вольной неги...
 В ласке солнца, в тёплой ласке
 Без обмана и без маски!...
Где-то волит, своеволит танца звук,
Где-то чей-то раздаётся звонкий стук.
 Скачут кони где-то, где-то...
 Степь целует их за всё лето...
 Дочку-юрту степь целует,
 Грудью пышною балует!
Где-то шумно шаловливо слышен плеск...
И хрустально и зеркально виден блеск.
 Ручейков сбегает змейки...
 У дождя проворны лейки...
Чужды им неволи цепи,
В волнах шири тонут степи!
Гнут, стригут зелёны кудри на степи...
Косы режут травы, цветики, цветы.
 Травы, травы собрались...
 В копны-скирды завились...
 Степь гола, гола нещадно,
 Солнца мая жаждет жадно!
Скучно степи без травинки, без цветов...
Быть в объятии зимней стужи и снегов!
 Смейся, слейся с солнцем мая,
 Цветостепь моя родная!
 И, и целуясь с жар – лучами,
 Брызги яркими цветами!

СТЕПЬ

Степь есть воля без неволя,
Степь – привольности простор...
Без невзгоды подневоля
В ней играет вольный хор.

Размахнулась в ней безбрежно
Ширь родной моей страны...
В этой шире безмятежно
Тонут юрты, табуны.

Степь не знает скал обрывов –
Степь не знает горба гор.
Сторожит степей разливы
Ястребиный гордый взор.

Степся, степся степь родная!
Больше, больше с юртой слись!
Степь родная, ширь степная,
Больше ширью размахнись!

Я люблю простоту
И степей широту!
Я живу широтой,
Широтой-простотой!
Мне-ль ее не любить?
Мне-ли ею не жить?
Коль во мне вся она
Песнопеньем полна?!
Коль в степи огоньки
Широты, простоты
Волю в сердце зажгут...
Ввысь меня унесут!...
Моя степь – цветостепь
Меня больше застепь!
Ширью вольной своей
Растопи меня в ней.

Вот это степи родные!...
Даль бесконечная, ширь безначальная,
Бег ветряных миражей...

Взоры незлобные и беспечальные,
Дождь златогривых лучей...

Вот это степи родные...
Вот это степи мои!
Ровность безгорная, ровность просторная,
Вволю влюбленная ширь...
Реки спокойные, шири покойные
Тянутся с песнями в мир...
Вот это степи родные...
Вот это степи мои!...
Юрта от юрты всегда отдаленные,
Знают лишь только простор,
В травах ныряют стада миллионные,
Яркий рисуя узор.
Вот это степи родные...
Вот это степи мои!...
Ширьте, свободные! – пойте, просторные!
Пойте о вольной любви!...
Льдом ли покроют вас зимы морозные –
Вольности будьте верны!...
Вы, мои степи родные!
Вы цветостепи мои!

В РОДИМОЙ СТЕПИ

Здесь, вдали от шума, пыли, воплей, стоны,
В вечной неге простоты,
Под синеющим узором небосклона
Юрты юрятся в степи.
Травы солнцу рады... Травы дышат майно.
Улыбаются цветы.
Простота степная увлечет бескрайно
Красотою простоты!

Здесь порою стоном стонет песнь шамана –
Первобытные стихи...
Бестелесным духам, божествам без стана
Зашамают степняки.

На степи родимой в травах цветостепи
Разыгрались табуны!

Степи степят юрты. Юрты юртят степи.
Неразрывные мои.

ГОРОД

Для меня – бурята, так неожиданно – новы
Эти звоны и свистки...
Вздохи, крики, гулы, трубы ревы,
Многоцветные огни...

Эти церкви, храмы до глубин небесных,
Эти башни дворцы...
Эти танцы, пляски, эти звуки – песни
Вечно праздные балы...

А в нарядах дамы? – посредине тонки...
Разве мне не чудеса!
Мог ли мыслить это я в родной стороне;
Степью вольною живя?!
Для меня так ново видеть здесь голодных,
Умирающих в пыли!
Рядом с ними видеть сытых беззаботных,
Пьяно тонущих в хмели!
Не беру я в толк в свой этот домик хмельный,
С красной лампочкой, с огнем...
Где в раздетой страсти город вожделенный
Страстит время ночью, днем!
Эх, ты город, город! Ярко ты залучен
Электрическим огнем! –
Для меня же чужд ты и не близок, скучен...
Скучен, скучен ты во всем!

СЫН СТЕПЕЙ

Да что мне город многошумный,
Где только злобит злоба лжи?
Где редко встретишь простодушных,
Простых и близких для души!
Коль упоенный я свободой.
Живу степною широтой!
Коль дом в степи – сама природа
С благоухающей травой?!

Да что мне город многошумный,
Его изысканный наряд?
Во мне степном и простодушном
Одни порывы коль горят!
Коль сын приволья и простора
С его безбрежной широтой,
Где без указа, без призора
Живу одной лишь добротой.
Пусть буду правнук Чингисхана

С его воинственной душой,
Пусть сын я грязного шамана –
Горжусь своей простотой.

ДОЧЬ СТЕПЕЙ

(БУРЯТКА)

Вечно бедная и бледная
Жалко брошена в неволе...
Тьма злосчастно-беспросветная
Давит, давит, ее волю...
Старших в роде осуждения
Молчаливая боится
Не вступая в рассуждения,
Всем готова покориться...
За калым бурятка бедная
Замуж молча выдается...
И незрело – предрассветная
С плачем мужу отдается...
Тяжела ты, жизнь улусная,
Жизнь сестры моей родимой!
Хоть и светишь, безыскусная,
Красотой неуловимой.

АНГАРА

(БУРЯТСКАЯ ЛЕГЕНДА)

У грозного седого Байкала
Красавица дочь родилась
Резва без конца и начала

Она Ангарию назвалась.
Красавицы взор устремленный
Мечтал о просторе степей.
Но волею отца запрещенный
Знал сумрачность диких камней.
И скучно красавице стало,
И грустно средь каменных стен —
И выхода к воле искала,
Стремилась покинуть свой плен.
На стену ей вспрыгнуть хотелось,
Взглянуть на широкий простор,
Чтоб сердце привольем запелось,
Чтобы вспыхнул свободой взор.
Но строго отцовская воля
Следила за дочкой своей,
И в сумрачной, страшной неволе
Она не скучала сильней.
Ужели не будет простора,
И молодость сдавит скала?
В незыблемом мрачном заборе
Погибнет...погибнет она!
Отца хоть она и любила,
Его все же покинуть решила
Красавица в бурную ночь.
Всей силою и натиском билась
О скалы красавицы грудь.
С тревогой скала расступилась,
Давая невольнице путь.
И бросилась дочь на чужбину,
На запад помчалась она.
И пышною грудь всей долины
Красавица вдруг обняла.
Проснулся отец от тревоги.
И видит: раскрыта стена...
Нет дочки в отцовском остроге
Сбежала... сбежала она!
И гневно отец озлобленный
Громаду утеса схватил,
За дочкой своей непокорной
С проклятием вслед ей пустил.
И камень Байкала громадный
Красавицу тотчас нагнал,

И силой своей необъятной
 Навеки ее задержал.
 Громада к земле придавила
 Влюбленную в степь Ангару –
 Она заунывно завывала,
 Слезой омывая скалу.
 С тех пор Ангара возвратиться
 Не может обратно к отцу;
 И дальше не может разлиться,
 Тяжелую сдвинуть скалу.
 Так бьются Ангарские воды
 О камень волшебный и злой,
 Что смотрит: все вверх в небосводы,
 С тех пор окруженный волной.
 Со страхом все смотрит буряты
 На камень средь вод Ангары-
 Спасает все села и грады
 От страшной могучей волны.
 И если он с места столкнется,
 Столкнет его бешеный вал –
 Вся жизнь Ангарой захлебнется
 Как грозный шаман подсказал.
 О боги, богини, божата!
 Не будьте свирепы и злы –
 Не дайте столкнуться громаде...
 Погибнуть от страшной волны!

ГЕНИН-ДАРМА НАЦОВ

Генин-Дарма Сыренович Барбаков (Нацов) нэгэ мэдээнэй е\оор 1899 ондо, н=г-- мэдээнэй е\оор 1901 ондо Т=нхэнэй Улбагай нютагта т=рэ\эн юм. Б=ри багадань эсэгэнь на\а бара\анай шалтагаанаар зургаатайхан Генин-Дарма Хэрэнэй дасанда хубараг болгогдожо =гт--д, удаань Шулуутын дасанда эмшэ ламхай Дэмшэг Норбоевай шаби бай\ан, маграмба гэжэ т=бэд эмшэлгын эрдэмэй нэрэ зэргэтэй боло\он байха юм.

Уданг=й Генин-Дарма коммунист, Коминтернын элитэ ажал ябуулагша бай\ан Цэрэн Арабданович Шойжелов гэжэ =еэлэ х=б==нэйнгээ н=л--дэ орожо, лама хубса\аа харшада =лг--д, дасан\аа тэръялжэ гара\ан т==хэтэй. /=р--тэ, =йм--тэ 1921 ондо хоер =еэлэнэр

Нацов гэжэ нюуса обог абаад, Монгол орожо, тэндэ Монголоой Арадай хубисхалда ту\алалса\ан, Баруун Монголдо шара малгайтан болон сагаантанай баандануудые дараха хэрэгтэ хабаадалса\ан юм.

Г.-Д. Нацов 1929 оной намар нютагаа бусажа ерээд, Буряадай культурын эрдэм шэнжэлгын институтдай т==хэ болон этнографиин та\агта, удаань музейнуудта научна х=дэлмэрилэгшээр ажаллаха зуура бурхан шажан буруушааха, =зэг бэшэг багатай уладые гэгээр==лхэ, буряад арадай \уудал байдал, \=зэг м=ргэл, е\о заншал шэнжэлхэ талаар ехэхэн х=дэлмэри хэ\эн юм. Гэхэтэй хамта гар урлалай, аман зохеолой баялигыг б=рин б=тэн =л--хэ, суглуулжа, хадаглажа ябаха талаар тэрэ сэгнэшэг=й габьяатай.

Буряадай солото х=н==д болохо Нацовтан гушаад онуудта хардалга, м=рдэлгэдэ орожо, Цэрэн Нацовын т=рмэдэ орожо, Генин-Дармань парти\аа, ажал\аа гаргадажа, хашаланда орожо зобоо бэлэй. Гэбэшье, Г.-Н. Нацовай хэрэг уданг=й сагааруулагдаад, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай эхилхэдэ, тэрэ \айн дураараа фронт мордожо, 1942 ондо баатарай =хэл--р унаа \эн.

БАГА ХУБАРАГУУДАЙ +ГЭ

Мухар \=зэгэй
Муу =рэ,
Абын алдууе,
Эжын энд==е
Энэ =дэр
Элитэ танижа,
Худалые шэнжэн
Хуурмагыг оложо,
Хюр-- =ргэлэн,
Х=д-- гаража
Ажал =йлэдэн,
Ами зуухаар
Арюун ябадалта
Ажалай х=б==н
Бодохо замаар
Болбосорхын урда
Босожо ор\он
Б=лэгтэ ерэбэб.

+нэн н=хэд, =еын залуушуул!

+ргэн болбосорол
+йлэдэхэ ажалда,
Татан ябажа,
Танилсуулан ударида!

(1929)

БАГАШУУД ХУБАРАГУУД АА!

Хайрата олон д==нээрээ хайрлажа,
Хара з=рхэнэйнг-- уярхада,
Ш=лэглэн ури\ан уряа.
Багша гэжэ бутуу \=зэгэй эрхэ мэдэлдэ
Балар харанхыгаар баглагдан тушаагдажа,
Барагдашаг=й гашуун зоболониие эдлэ\эн
Буурай хайрата олон н=хэд минии аа!

Алда галдажа, шэжэрые танижа,
Алдагдалые шэнжэжэ, арадые дууряан

Артагг=й арюун оюунаа \эргээн,
Амидын тама\аа гарахын аргые бодогты.

Туйлай харанхы ламанарай х=л доро
Толгой =ргэшэг=й банза ташуур амсажа,
Тушаатай =хэр мэтэ ябагша
Тоолошог=й олон залуу н=хэд минии аа!

Уяатай х=л-- мулта татан ябажа,
Оюун \амбаагаа дэлгэр==лэн,
Орхигдохо харанхы шажаниие унагаахаар
Олон н=хэд-- татан хаража ябагты.

Гайхамшаг бэлигтэй нилха оюунаа
Гасалан ябахын хинданда хаагдан,
Гараха, орохо оронг=й зоболондо =лигдэн
Гасаланда т--ригшэ олон н=хэд минии аа!

Байшаг=й зоболонгой хинданиие эбдэн,
Балар хоо\он буддын сурталые хаяжа,

Багша Маркс, Ленинэй сурталые \урахаар
Бага залуу н=хэд-- дахуулан гарагты.

+гытэй ядууе \орон эдигшэ хубалзадта
+нжэгэн оюунаа шэмые \оруулан
+еэлэн ханилхын жаргал\аа хахасажа,
+г==лэгшэг=й зоболондо баригда\ан олон залуу
залуу н=хэд минии аа!

Худалые номножо, хуурмагые элидхэгшэдтэ
Хурса оюунай жада, \элмые барин тэмсэжэ,
Хорвоогой жама е\он\оо гээгдэхэг=йг--р
Хубараг хэмээхэ хохидолто н=хэд-- дахуулан
гарагты.

Хуушаржа орхигдо\он буддын номнол
Хуурмаг з==дэн шажан номнолоор баригдажа,
Хамаг юртэмсын болбосорол эрдэм\ээ
Хахасан \ала\ан хайрата олон н=хэд минии аа!

Энэ зоболоной далай\аа шинии \этэлгэжэ,
Эрдэмые шинии олгохо ехэ хэрэг ==дхэ\эниие
Эртэхэн\ээ б=гэдээрээ мэдэн удхажа,
Эб хамтын залуушуулые даагты, н=хэд аа!

1929

АБЯАН

Дэлхэйн бодос шаража,
Дэлгэрбэ гэжэ урижа,
Боро х=хы шубуунай
Боориин модондо \уужа,
Уран хоолой аянгалжа,
Ута наринаар донгодоходо,
Сэдьхэл баясан х=дэлжэ,
Шэхээ =ргэн шагнахада,
Шэнэ газар шэнхинэжэ,
Г=бээ газар х=нхинэжэ,
Тала газар таршаганажа,
Тракторай абяан соностоно.

1929

ЭМЭГТЭЙШҮҮЛ

Огторгойдо жэргэгшэ
Урахан гое булжамуур,
Урдын байдалые буталагша
Октябриин ехэ хубисхал.

+лэн дээг==р ниидэгшэ
Эрдэмээр урламал аэроплан.
Эмэгтэй бидэниие эрхэж==л\эн
Эб хамта намай х=сэн лэ!

Агаарта дэлхэйе эрьегшэ
Алтан шара наран лэ.
Аяа бидэниие гииг==л\эн
Ангиин тэмсэлэй х=сэн лэ!

+ндэр г=бээгэй оройгоор
+нгын сэсэг \албарна.
Уймар харанхые буталха
+зэг номоо хэшээе.

Т=мэр мэтэ хатуугаар
Т=л--нэй хуралые тогтооя!
Ажал байдалаа хамталжа,
Артель, комунна байгуулая!

1930

МУНХЭ-САРЬДАГ

(Будажаб Цыренович Найдаков)

Буряадай т=р==шын комсомол поэт М=нхэ-Сарьдаг (Будажаб Цыренович Найдаков) Т=нхэнэй Тооро нютагта 1909 оной майн 1-дэ т=р-- . Тэрэнэй эсэгэ Ц.Н. Найдаков Т=нхэнэй т=р==шын коммунистнуудай нэгэн бай\ан. Аймагай г=йсэдхэхэ комитедые анха т=р==н толгойл\он юм. Тиимэ\ээ Будажаб Тоорын эхин, Хэрэнэй долоон жэлэй \ургуулида д==ргэхынгээ, саг зуура Эрх==дэ \урахынгаа хажуугаар на\ан\аа эрт==р болбосорол\он, олониитын хэрэгтэ шударгыгаар оролсо\он байха юм.

М=нхэ-Сарьдаг 19 на\атайдаа «Буряад-Монгольская правда» газетын х=дэлмэрилэгшээр, республикын Арадай гэгээрэлэй комиссариадай политическэ гэгээрэлэй та\агыг даагшаар ажаллаа.

М=нхэ-Сарьдаг 15-16 на\атай\аа х=д--гэй ажа\уудал тухай, комсомолой х=дэлмэри, буряад эхэнэрн==дэй эрхэ байдал тухай, м=н бурхан шажан буруушаа\ан темэн==дтэ статьянуудыг газетэ, журналнуудта зориулагда\ан удха т=гэлдэр ш==мжэлэлэй олон статья, хэдэн арбаад ш=лэг==дые, расказуудыг ород хэлэн дээрэ бэшэжэ =рдэ бэлэй. Ш==мжэлэгшэ Е.В.Баранниковагай хэлэ\ээр, М=нхэ-Сарьдагай хурса удхатай, тон --рсэ ш=лэг==д, сэдхэл х=дэлгэмэ абьяастай статьянууд Буряадай соёл гэгээрэлдэ эли мэдэрмэ ==ргэ д==ргээ.

Бэлигтэ поэт шаналмаар богони на\атай байшоо. Тэрэ 1929 оной октябриин 28-да Улаан-+дэ\-- 10 модо х=д--, Тайшиха \ууринда д=тэ харатанай гараар зэрлиг муухайгаар алуулаа бэлэй.

М=н-- =едэ Т=нхэнэй литературна нэгэдэл М=нхэ-Сарьдагай нэрэ з==жэ ябана.

ТАЛЫН /АЙХАН БАСАГАНДА

Сэбэрхэн даа Лобсоной басаган!
Бэе бэлигээр д=рбэн тэгшэ.
Олон сомооноор бэдэрээд турша –
Ондоо хаанашье олдохоор бэшэ.

Басаганай зоригоор х=хюун энеэдэн,
Бадарма залуугай гал уль\ан
Толоржо комсомолдо ниилэн нэгэдээд,
Томо хэрэгээр сагнай амилнал.

Элдин талада эгээн габшагайнь
Эгэшэ, д==нэдээ дахуулан ябанал.
Холуур саагуур сэсэглэ\эн ажалай
Халуун ами руу дахуулан оронол.

Эгээлэй хубса\атай буряад басаганда
Эрдэни шулуун \олонго татанаг=й,
Эрхэтэ ажалай т=л-- тэмсэлдэ
Эршэлээд з=рхэниинь сээжэдээ багтанаг=й.

Х=д--гэйм н=хэр, хабарайм хани,
Х=сэтэ урасхалдамнай шудхаран оролсо,
Эсэлтэг=й, эрьелтэг=й урагшаа ябалса!

Ерээд=й байдалай эршэ ябалса!

С=л--тэй, с=л--тэй =ргэн таладаа
Сэбэр залуу эрмэлзэл дундаа
Баяртай, наадатай энэбхилжэ,
Бадаржа носохоёо т=р--лши даа.

1927

ЕСЕНИНДЭ

Ажабайдалдаа
Хэншьеб х=хюутэй айшалха,
Алим жэмэсээр эдеэшэхэ хубитай.
Аялгын уянгы задархын х=леэнг=й,
Ажабайдал\аа хара ==дээр
Арилааша шил бэшэ аалши?
Нэгэшье х=сэл, =зэл, мэдэрэл гэжэ =гы,
Нимгэн замаг дээрэ мэтэ ажа\уудаг
«Хари» х=н==дые золгожо,
Халуун з=рхэнэй инаг дура
Хажуудаа олоог=й бэлэйлши.
Гансал намай шуурган-дуу шагнажа,
Гансал хонгео уянгаар гэнгинээлши,
Минии хайрата,
Минии сэнхир нюдэтэ Есенин.
Яахадаа дуугаар эгшэн уйла\ыш асуунам.
Ягаан х=хэ тала дайдадам
Гансал уйдхар - гуниг сэсэглэнэ гэжэ г=?
Нээрээ г=?
Али Айседородоо урбаа г=ш
Алтан толгойтом?
Омог Кавказай
Хабшал жалгын манан соогуур
Х=гтэй поэт байхаяа
Х=сэдэг аад, оройтоош.
Ород Парнасай
+=дэн х=рэтэр алхалжа ш=лэг--р
Х=рэнг=й, доройтоош.
Харгы замаа алдажа,
Шэнэ байдал\аа айжа хулжабаш.
Хоргодолсо\он шэнги

Уйдхартай уянгаар наадажа,
Амияашье, дуугаашье гээжэрхибэб.
Ажабайдалдаа
Хэншьеб х=хюутэй айшалха,
Уран бэлигэйнгээ задархын х=леэнг=й,
Ажабайдал\аа хара ==дээр
Яахадаашье шиимни гаража ошобош?
Харамтай... (1926-1927)

САЯАНДАА

Т=глынэ т=рэл х=тэлн==дни-
Саяан ==лэ суглуулна.
Яаралтай =дэр , жэлн==дтэ
Ямар =йлэнь х=леэнэб?

Саяан ==лээ суглуул\аар.
Са\атай духань барагар....
Уурхай, нээрээ, малтахань г=?
У\ан галаб болохонь г=?

Али рельсн==ды сээжэ руунь
Т=мэр гарнууд шаахань г=?
Уйтай даа, Саяамни дуруу.
Уйдхар зурхым мэрэнэ бшуу.

Юуншье эндэ, гое \айханшье
М=нхэ бэшэ юм гэбэшье,
Ой модондо шэрэм хэдэрхэ
Ой гутама ямар хэрзэгыб?!

Намдуу гол нугам, мундаргам
Намдаа хэды хайратайб!
Наяраатай т=мэр абарга
Бахалууртань а\анхай.

Найман булантай гэрн==дни
Наранай толонтой хахасанал...
Уляа\а, мой\оной намаае
Уймар \алхин сасанал.

Т=мэр \абар – м=шэр--р--
Туужа даллаба хэбэртэй,
Бадарха сагшни =бэр--р--
Бага =л--... баяртай!

+ДЭШЭ

Арюунда ороо алтан наран
Аажам тэнюун сонхын саана.
Намжаа энэ =дэш--р ханан,
Намтараа удаан шагаанаб.

Элдин дулаан солгеон =дэшэ,
Энхэрэн намтай н=хэсэн бай.

Харахан нюдэтэй дуулим =дэшэ,
Халуун з=рхым жэгнэн байжа,
Ирагуу уянгын м=р бэшэн,
Инаглан уярхым з=бш-- , зай г=?

Зохидоор намда хэлэнэш шэбэнэн:
- Зохоо, турша, охиео гарган.
Сонхын шэл дээр сахилна сэн.
Солгеон ошондо \уунаб марган.

Д.Дамбаев оршуулба

З+РХЭНЭЙ ШУ/ААР

Дальтиранг=й ш=лэг, туужа,
Гансал юумэ дуула\айб

м=н--.

Гашуудал тухайгаа дуулажа,
Шагнуулжа шада\айб зоноо.

«Хуушан =зэлтэн», -

гэлсээл намайе,

Хуха хэлсээл: «Хэндэшье
хэрэгг=й!»

Эгтээ юундэ газашалбаб
намайе,

Эсэгийн т=л-- г=? -

Мэдэнэг=йб.

Хэрэгг=й... партида –
«сэбэр бэшэ».

Хэндээ тиихэдээ
--рын гээшэбиб?

Амалигай алая х=б==н
\эм шууб.

Харин м=н-- - хамарай аршуул!
Уйдхараа хайшан
хэхэмниб юрэд--?

Ошохо болонобиб, --р--
хайшаа?

Ойртожо ерэ\эн онгосын
м=ргэлд--ндэ

Оро\он мэтэ хосорхом
гээшэ аал.

Нэгэ багахан лэ хойнтоо
хаяаб?

Нэгэ =е гээгдэжэ т=р--б...,
Тиимэ\ээ иимэ хэр==л шууян,
Тиимэ\ээ бэшэнэб иимэ
обороор.

Дальтиранг=й ш=лэг, туужа,
Гансал юумэ =рди\эйб
м=н--, -

Гашуудал тухайгаа дуулажа,
Анхаруулжа шада\айб
ЗОНОО.

ХАРГЫН Ш+ЛЭГ

Ала холо - б=дэхи, бараан.
Абар-табар \анжуу шугы.
Уйдхарай нойрмог наран.
Урма х=сэлэй дуунууд =гы.
Сэнхир тэнгэри...
Хадалигта,
С=л--тэ \алхинай
аашатайда,
Д=н сагаан са\анай сэбэртэ,
Дунгинама тайгадаа
дуратайб даа.
Заяанай н==дэлшэ ==лэн==д

Сайбалзан, шобхойн дээг==р
 мантайгша
 Саяанай оръел\оо
 дутууг=йг--р
 Т=рэ\эн эхэдээ дуратайгшаб.
 Т=рэл таряаламни, сагаан
 хадам
 Х=мэдх-- унагаан шэртэхэл.
 Захаг=й тэгшэхэн гол
 газарта
 +с--н =рхэ\-- утаан
 дэгдэхэ...
 Найман ханатай гэрн==дэй
 Налгай дулаахан
 угалзануудтай,
 Уйташаг хадатай, талатай
 Ууган нютагаа ошон ошохооб.
 Алас холо –
 б=дэхи, бараан
 Абар-табар \анжуу шугы.
 Уйдхарай нойрмогто наран,
 Урма х=сэлэй дуунууд =гы.

(Ород\оо Л.Табхаев оршуулба)

ПОЛИДО

Дуумни – гал...
 Дууланаб эдир на\ан тухай.
 Дуунтаяа
 Эхэ ороноо эрьен нийдээб.
 Нажарай т=лэгэй
 Шатама наран гиигээд,
 Налгай сэлмэг лэ
 Тэнгэрийн шарай!
 Эдешэжэ бай\ан
 Шууяата таряаландаа,
 Эльбээргэтэ\эн
 Нуга сабшаландаа эрьеэб.
 Ошо сасааб
 Хэтэ сахюур\аа =л==гээр.

Ногоон торго шарласа галдааб,
 Мужаагай гада\а
 \угалжа хая\ан полидо
 Залаата тарьяан
 хоншуу эрьен сэсэглээ.
 Абарай шэнийсын
 шара \ахалта хоолосууд
 Алтан ороо\оной
 эдеэ татажа сэлхыгээ.
 Х=рь\э урбуулжа,
 Х=нхинэн яба\ан тракторые,
 Х=сэтэ техникын
 Шэдитэ ажалай хатарые
 Хорготой нюд--р лэ
 харахын аргаг=й.
 Хайрлад\аа х=рэм--р
 тэрэ х=н азаг=й.
 Т=рэл дайдам
 шэнэ байдалдаа дадаад.
 Т=\-- шарайгаар
 залуужа\ан мэтэл.
 Х=сэтэ х=хюун
 дуугаа татаад,
 Эдир з=рхэм д=лэтэнэл.
 /эеы гэрн==д
 нара \эргээжэ уйтай.
 /эргээжэ ==дын
 шэлбэдэхээ болео.
 Гал гуламтань
 унтаржа \=н--.
 Эзэдын м=н-- модон
 туратай.

ДОНДОК-РИНЧИН НАМЖИЛОН

Д.-Р. Намжилон 1892 ондо Агын округой З=дхэли нютагта т=рэ\эн юм. Агын хоер класстай училищида \ураад, 1913 ондо ажаллажа эхилээ. Совет засагай тогто\он\оо хойшо ехэнхидээ багшын ажалда ябаа. 1924 он\оо хойшо багахан з=жэг==дые бэшэжэ эхилээ. 1924 ондо тэрэнэй зохоо\он ш=лэг==дэй ном «Улаан туяа» гэжэ нэрэтэйгээр хэблэгдэбэ.

Эдэнь манай совет буряад поэзиин т=р==шын ш=лэг==д байгаа.
З=жэг==дын м=н лэ 20-30 онуудта хэблэгдэбэ.

Д.-Р. Намжилон хардалгада орожо, 1938 ондо тушаалгаад,
м=рдэлгэ хэ\ээлтын газарта на\а бараа.

«А» - хэмээн дуудая,
Аляа залуушуул –
Адли эрхэтэн, н=хэд аа.
Арга бэлиг хоероор
Агуу эрдэм \уралсаад,
Арюун =нэн =зэл--р
Амитан б=хэниие ашалая.

«О» - хэмээн дуудая,
Одоо багашуул –
Олон \айхан, н=хэд аа.
Оролдолго оюун хоероор
Он\о арга т=гэс--р,
Онсо \айхан \аналгаар
Олон т=мэнд-- ту\алая!

«+» - хэмээн дуудая,
+хид, х=б==д –
+еын \айхан, н=хэд аа.
+йлэ зориг хоероор
+ндэ\э соелоо бадаруулаад,
+лэмжэ \айхан ябадалаар
_-\эд, бусадые гииг==лэе!.

1923

+Л++ ХАРАЖА, БУЛУУ ХИМЭЛБЭ

Хабарай хашалан сагта
Харанхы боло\он =едэ
Хобдог зантай ябатараа,
Хореотой =б\эндэ хомхойрбо.
Харатай зан гаргажа,
Хаабариинь ходолжо,
Хори шахуу ямаадаа
Хорео дотор оруулаад,
/=ни боло\он хойно

+лэ\эн \=рэг хонидоо
 +лдэжэ гэртээ хариба.
 +гл-- =дэр болгожо,
 +нэх--р =гыл/эн янзатай
 _-дэ \--рг-- \ураглан,
 Золтой тарган болохыень
 Зорюута орхи\оноо,
 Бусад х=н==д\ээ асуужа,
 Бэдэрэн ябадал гаргаба.
 Баталан орхи\он =б\энд--
 Баяртай согтой ошоходонь,
 Байха е\отой ямаадайнь
 Бараа хараа харагдабаг=й.
 /=ридэ д=тэлэн гэхэдэнь,
 /=рэг ямаад байбаг=й.
 /=хирэн тургэн х=рэхэдэнь,
 Шабаа\а гэдэ\эн адхараад,
 /эе боло\он байба.
 Сошон мэгдэн тоолоходонь
 Сохом арбаад ямаадынь
 Шоно бари\ан байбал.
 +гы дутуу ямаадаа
 +ндэр хада\аа олобо.
 Гэмэрхэ гэхэ аргаг=й
 Гэмтэй х=н --р-- бшуу.
 Гэртээ бусан ошожо,
 Гэргэ б=лээ хараажа,
 Тэргэ шэрэн ошожо,
 Тэдэ \эеые абаашаба.
1923

ЗУНАЙ САГ

Ой модон набшалаад,
 Орон дэлхэй ногоорбо.
 Зон улад яаража,
 Зу\аландаа орожо д==рэбэ.
 Шара ягаан сэсэг==д
 Шалгаран, илгаран харагдана.
 Сагаан сэсэг \албараад,
 Са\ан мэтэ сайрана.

У\а горход мэлмэрнэ,
 Уула тала уняартана.
 /=рэг малнууд халуудаад,
 /=дэр газарта тиирэнэ.
 Ургатай малшан соержо,
 Уужам талада зэрилгээтэнэ...
 Багг=й халуун нарые
 Барбагар ==лэн б=глэбэ.
 Аадар бороо адхаржа,
 Аянга шангаар нэрьебэ.
 Уданг=й аадар арилжа,
 Огторгой газары холбо\он
 +нгын \олонго татаба.
 Хурын ==лэн арилаад,
 Хонгор сэлмэг боложо,
 Хойно, урда\аа \алхилба.
 Ангир наран шаража,
 Арюун сэбэр агаараар
 Амилхада зохид болоно.
 Алтан хараасгай шаханан,
 Аляа солбоноор нийдэнэ,
 Айлай тоонодо амарна.
 Батаганаа \оно д==ежэ,
 Барашаг=й олон болоно...
 +лз--ргэнэ жэгдэ улайжа,
 +лэн =б\эн г=йсэнэ.
 Айраг сагаан дэлгэрээд,
 Айр\а барижа хатаана.
 Ноо\о хайшалаан дэлгэжэ,
 Нютагай залуушуул сохино.
 Элбэг у\анай захада
 Эшэгы табижа шэрэнэ.
 +дын халуунай =нгэрхэдэ
 +хэр малнууд бэлшэнэ.
 +дэшын уняар табигдаад,
 +неэ \аалган болоно.

1923

НАМАРАЙ САГ

Набша сэсэг хагдаржа,

Нарин горход хайнагтаба.
 +рэ жэмэс болбосоржо,
 +гл--нэй хюруу =зэгдэбэ.
 +хэр малнууд таргалжа,
 +з==р =нгэдэ жииганана.
 +ргэн голы =гсэжэ,
 +б\э \=рин==д харагдана.
 Х=д-- тала газарта
 Х==гэд-хонишод ябажа,
 Тушаа б=реэ гада\атай
 Т=м\э малтан тонголзоно.
 Хони малаа адуулаашад
 Хужармагта байлгад гээд,
 Наранай орохо урдахана,
 Наашалуулан гэртээ ойртуулна.
 Ундалжа, эдеэлжэ амараад,
 Олон малаа хуряана.
 Айл б=хэнэй эхэнэр
 Аргалай утаа бааюулжа,
 Ар\ануудаа утана.
 Алас саашань харахада
 Айбала надхуул\ан
 Айр\а хур\ан харагдана.
 Ерэхэ =бэлэй тэжээлдэ
 Ехэ эдеэтэй байхаяа
 Элдэб олон аргаар
 Эхэнэрн==д баран оролдоно.
 То\о =рмэ хуряажэ,
 Торхотой аарса жэрылгээ.
 Буряад эрэ х=дэлмэришэн
 Бууса хореогоо \эльбэжэ,
 Газарай х=рэхэ\-- урда
 Гасуу хадхахые оролдоно.
 Хара ==лэн гаража,
 Харалган х=йтэн болобо.
 Х=хэ тэнгэри сиидыгээд,
 Х=йтэн \алхин бууна.
 Бороо хура орожо,
 Б=рхэг харалган болоно.
 Шара набша\ан унажа,
 Са\ан орожо сайлгана.
 Агтын уяа г=йсэжэ,

Аглаг хонгор намар
Айшалжа ерэбэ.

1923

+БЭЛЭЙ САГ

+лэн х--рэн дээрэ гаража,
+дэрэй хэмжээ богони болобо.
Х=хэ тэнгэри сиидыгээд,
Х=йтэн жабар =леэбэ.
Шэлэ х=бшын оройгоор
Шэрэн ги модон б=т==ржэ,
Шэтэрмэ сагаан сэн болобо.
Бургажа оро\он са\ан
Бордо\он болон хийдэжэ,
Хада уулын хажуугаар
Хатуу х=нгэрэг тогтожо,
Хабарай сагые х=леэбэ.
Х==ен шууян шуургалан,
Х=н малые дааруулба.
/=ритэй =б\эн задаржа,
/=рэг малда хаягдана.
М=рэн, булан нуурнууд
М=ль\эн болон х=рэбэ.
Орой =дэшэ болоходо
Ойдо шоно улилдана...
+бэлэй \=ни =нгэржэ,
+=рэй солбон гараба,
Эрэ х=дэлмэришэд т=хеэржэ,
+б\э т=леэндэ ошоно.
+хид эхэнэрн==д эртэлжэ,
+нэ\э шоройгоо гаргана,
+б\э малдаа =гэнэ.
Улаан наранай игаахалаар
У\алха бэлшэхын гаргана.
+дэ =нгэрхын урда
+нжэлгын малые у\ална.
Унаха морео эмээллэн,
Ураг барин мордоно.
+ргэлжэ х=н==д уулзажа,
+б\э, ==сэ асуулсана,

+дэрэй богониие гайхалсана.
+дэшын сагай ойртоходо
+хэрт-- хохир дэбдинэ.

1923

ХАБАРАЙ САГ

Урин дулаан боложо,
Орон нютаг зэрилгээтэнэ.
+дэр ута болоод,
Наранай гэрэл шангадажа,
Нарин горход урдаба.
Уулын =бэр хайлажа,
Ургы ногоон бултайба.
Дулаан орон\оо шубууд
Дуугаа татан ерэбэ.
Сагай уларил урбажа,
Са\ан хайлан дуу\аба.
Улад зон уулзахадаа,
Ургы ногоо хэлсэнэ.
Сагаан эдээ гаража,
Саба \уулга угааба.
Халуун болохо\оо уртижа,
Ху\а уляа\а шэрэнэ.
Т=р==шын ногоон гаража,
Т=би дэлхэй х=хэрбэ.
Т=л хурьгад мааралдана,
Т=рэ\эн =неэд м--рэлдэнэ.
Малнууд баран таража,
Майлын =бэр--р бэлшэнэ.
Хамаг х=н==д яаража,
Хаамал хореогоо \эльбэбэ.
Б=йл--\эн, тэрэлжэ сэсэглээд,
Б=хы шубууд жэргэбэ.
Х=бшын модон х=хэржэ,
Х=хы шубууд донгодобо.

1923

ДАМБА ДАШИНИМАЕВ

Цэдэндамба Дашинимаев (псевд. Дамба Дашинимаев, Цэдэндамба) 1904 ондо Жаргаланта ньютагта м=н--нэй Сэлэнгын аймагта т=р--. 1926 он\оо ш=лэг, дуунуудыг бэшэжэ эхилээ. Буряад поэзидэ ритм б=ри сохидолтой болгохын т=л-- туршалгануудыг хэжэ, «Тоеон», «Совет» г.м. ш=лэг==дые бэшэжэ сууда гараа.

Д.Дашинимаев журналистын, хэблэлэй ажалда ажаллаа, 1937 ондо на\а бараа.

НАЙРАМДАЛ

Булта балта далай\ан
Богоол х=дэлмэришэн бодожо,
Х=дэр хадуур бари\ан
Х=д--гэй ажалтан х=дэлбэ.
Улаан тугые хиидх==лэн,
Олон уладаар хамтаржа,
Б=хы дэлхэй дээрэ
Б=гэдын уряал татаба.
Буржы гэдэг баяшуудыг
Б=дэргэжэ унагаагаад,
Б=гэдэ эрхэтэн уласыг
Б=рин т=гэс мандуулба.
Гар гараа барисан
Ганса замаар ябажа,
Эб найрамдалыг байгуулан
Эршэмтэй з=дхэе!

1927

М+НХЭ-/АРЬДАГ

+зэсхэлэн =ндэр уулануудай
+з==р хурса орьелнууд
Эрьелдэжэ мухарижа н==\эн
+=лэндэ тулажа байна лэ.

Баян Байгал далай\аа
Бааяжа х--рэ\эн мананай
Байн байжа сэлмэхэдэ
Бахатай гоё яларна.

Сагай д=рбэн =едэ
Са\ан малгай =мдэжэ,
Сайбалзан байжа елбэлзэн,
Сахариг туяа татана.

Хушуу =ндэр орьелдонь
Хуша жодоо \ахалтай
+нгын эрдэнеэр б=тээ\эн
+ндэр ехэ уула байна.

Сагай \айхан байхада,
Сагаан малгайнууд гэдэжэ,
Сахюур хабсагайн заб\араар
Сасаран гоожожо урдадаг.

/айхан =ндэр ууланууд\аа
Сасаран буу\ан аршаан
/арижа ду\адаг ушар\аа
/арьдаг гэжэ нэрлэгдээ.

М=ндэгэр сагаан \арьдагай
М=ль\э са\ан хайлаашье \аа,
М=лирэн ду\адаг бэшэ хадань,
М=нхэ гэжэ алдаршаба.

Алаг \олонго тата\ан
Алдарта манай \арьдаг лэ,
М=нхэ =нгэ тата\ан
М=нхэ манай \арьдаг лэ.

ХОЕР Х+СЭН

Нам,
З=блэлтэ
Засагай газар
Ногоон таряа ехээр тарижа,
Урматай ехээр ургуул гэбэ.
З=б!
З=дхэебди!
Тариябди!
Манай х=сэн- таряан , - гэжэ,

Ниитэ таряашан харюу хэлэбэ.
 «Бай...
 Х=леэ...
 Намае соносо...
 Таряанай ту\а бага», - гэжэ,
 Дайсан баяшууд дуу гараба.
 Дуугай!
 Дуугай бай!
 +гытэй дунда
 Таряашан бидэнэй дуран, - гэжэ,
 Ажалша таряашан анза\аа бариба.
 М=н!
 Тэмсэгты!
 Баяниие бажуугты!
 Таанарай н=хэд байна, - гэжэ,
 Баатар х=дэлмэришэн балтаяа далайба.
 Х=дэлмэришэн таряашанай \ур х=сэндэ
 Х=рэнгэтэн баяшууд
 Х=л\э алдажа,
 Х=\эртэ
 Унаба.
 Нэгэдэ\энийн х=дэлмэришэн таряашан хоерой
 Ниигэм ехэ \ур х=сэн
 Дэлхэйн капиталы
 Диилэ\эн
 Бэлэй.
 Дэмы гансахан нюдарган баянай
 Тэсэрх== х=сэн байбашье,
 Дэлбэр сохижо
 Гарахань
 Бараг.
 Х=сэ ехэтэй х=дэлмэришэн арадууд,
 Фабрика, завод олоор бодхоожо,
 Трактор машина
 Б=тээжэ
 Шадаябди.
 Тамир ехэтэй таряашан арадууд,
 Тала газарые та\алан элдэжэ,
 Таряа ногоо тарижа,
 Тарижа
 Шадаябди.

1929

+Б/ЭНЭЙ +Е

Хангай ехэ дайдамнай
Халюуржа ургаба.
Хатуу булад хажуураа
Хурсалжа байе!
Хамтын ехэ ажалтан
Хамагай т=р== ябахаар,
Габшагай бэеэ бэлэжэ,
Гайхалтайгаар ороое!
Га хэмж==ртэй газарые
Гансахан сагта сабшахаар,
Гар х=л-- шангадхаад,
Ганса \аналаар ябаеы!
Х=нхинэмэ ханхинама машинада
Х=лэг морёо х=ллэжэ,
Х=нхинэжэ урга\ан хадалангаа
Х=бхытэрнь сабшуулаеы!
Буруу, тугалай эдижэ
Бараха =гы абашые
Бушуу т=ргэн бэлэдхэхые
Большевик ё\оор оролдоеы!

1931

УРЯАЛ

Х=нэй
 \анааг=й
 хурдан
 т=ргэн--р
Х=гжэжэ,
 бурьялжа,
 ургажа
 байнабди.
Суутай
 ехэ
 томо

заводоо
 /ууринь
 табижа
 эхилээд
 орообди.
 Бодогты!
 Бушуу,
 шанга,
 эршэтэй,
 Болзор
 доторынь
 бултынь
 д==ргэе!
 Завод,
 фабрика,
 колхоз,
 совхозууд,
 Хурдан
 габшагай
 ударник
 н=хэд==д,
 +зэгты,
 харагты
 энэ ехэ
 гигантаяа.
 Дээдэ-
 +дэ
 хотын
 дээрэ
 Дахин
 иимэ
 хото
 тогтохонь!
 Кулак,
 лама,
 ноед
 хоролхожо,
 Хоро
 шараар
 б--лэжэ
 байна
 Хобхо

сохеод
 \алгая
 дайсанаа,
 Хурса
 зориг
 зориёы
 ажалшад,
 Хурдан
 темп
 абаёы
 т=рг--р!
 Залхуу
 зайран
 заншалыё
 буталжа,
 Засагай
 газарай
 захяа
 д==ргэе.
 Большевик
 намнай
 болзор
 гаргаа,
 Бушуугаар
 заудоо
 болзортонь
 бодхоое.
 Дээдэ-
 +дэ
 ниислэл
 хото
 Дэлхэй
 дээрэ
 алдар
 ехэтэй,
 Ажалай
 \айхан
 орон
 болохонь,-
 Уна\ан
 малгай
 абанг=й

Машинын оролдожо,
 абяа
 та\аралг=й
 ажаллажа,
 Мандагар
 томо
 заводоо
 =ндылгэе!
 Улаан
 з=рхэнэйнг--
 оеор\оо
 уряалнаб,
 Уран
 \айхан
 гараар
 далланаб.

1932

САНАША БАСАГАДТА

Зургаа миллион хэм метр
 Зурлаа замые табуулан
 Санаар ябаад хэбжытэр,
 Сарюун гоеор угтуулбат.

Зурлааш зураад бушуухан
 Зургаа миллион х=с--хэм
 Гэхээр – тэды шулуухан
 Гэнэн х=н==д =с--хэн.

Октябриин гал т==дэг
 Угтаад т=р--д табуулан.
 М=н-- мандаа магтуулан,
 М=нх--р нэрээ дурдуулнат.

Зурлааш зураад бушуухан
 Зургаа миллион х=с--хэм
 Гэхээр – тэды шулуухан
 Гэнэн х=н==д =с--хэн.

Харгын холые ябааша,
Хатуу бэрхые дабааша
Табан хэс== залуушуул
Тандаа мэндые зорюулнам.

Зурлааш зураад бушуухан
Зургаа миллион х=с--хэм
Гэхээр – тэды шулуухан
Гэнэн х=н==д =с--хэн.

1937

ДООДОХОН-ОНГОСТОЙ

Доодохон- Онгостойн адагта,
Дуулимхан Сэлэнгын эрьедэ,
Дурасхаалтай гоехон газарта
Дорюухан сэрэг==д байжа байдаг.

Боориингоо дардамхан харгыгаар
Булгяхан моридоор табилуулдаг
Большевик хатуухан журамтай
Ажалша буряад сэрэг байна.

Уужамхан хилээ хамгаал\ан,
Улаанхан тугайнгаа габьяатай,
Ударник габшагай алдартай
Улаахан =ндэ\эн сэрэг байна.

Байлдаанай эршэмтэй \ургуулиие
Барандань эзэлжэ \ура\ан,
Блюхерэй армида багта\ан,
Б=тэнхэй жагсаалай хороо байна.

Ажалша Буряад оронойнгоо
Алдарта найраингаа баяр дээрэ
Амгалан Соведээ аршалжа,
Агдадаа мордохоор бэлэхэн даа.

1933

+Б/Э ХУРЯАЛГАН

Хажуурхан машиным мохоодог
Хатуухан шулуунууд харатайл даа.
Харалжал хэбтэ\эн шулуудые
Хайлаагаар малтажа хаяжархеоб.

Арбанхан ш=дэтэй хажуурта
Ардагхан моридоо паарлуулжархёод,
Амтатай х=хэхэн ногоогоо
Аятайгаар та\алуулан ябанам даа.

Сарайдаал таби\ан тармуурыем
Санданов хоротон далдалжархео.
Санданов кулаагаа барижа,
Сагтаа милицидээ тушаажархёоб.

Хоринхон ш=дэтэй тармууртаа
Хонгорхон моридоо пааруулжархеод,
Хуурайхан ногоохон =б\эёо
Хурданаар хуряажал ябанам даа.

Хоерхон наранай хоорондо
Коммунын т=сэбые д==ргэжэрхёод,
Ударник колхозник болоходоо,
Улаанхан з=рхэнд-- баяртайб даа.

1933

СОВЕТ

Д=лын дундуур гараад,
Д=р-- буляан дэбеэд,
Дорюун хэс== з=рх--р
Дабаад ерээ Совет.

Т=р==н табаар илаад,
Н=г-- табаа сарюун
Баатар м=н-- табяа,
Манай Совет дорюун.

Халуун т=рг--р х=гж--
Совет хатуу завод.
Таряалангай талмай
Тальян жалгын х=б--дэ.

Хомхой хубиин =мсье
Хамтын болгоо харгы.
Кулак ангиин харые
Хю\аа Совет бургы.

Шэр==н сэлгээ Сибирь
/эбшээ \алхьяр бурьяа,
Совет х=л--р гэшхээд
/эргээ манай буряад.

1934

ТОЕОН

Галуута нуур. Долгеор
Сохеод угаа шэр==н.
Баруун Тоеон \эбшээ
Татаад дэнд== \эрюун.
Тоеон! Шамай поэт
Эгтээ магтаа бэшээ.
Манай сагай Тоеон
Х=хюу замай жэшээ.

Нюд-- нээгээд харыш:
Хатуу шулуун т=леэ
Дэмы дараад хэбтээш!
М=н-- болеош. Х=леэ.
Тоеон! Шамай поэт
Эгтээ магтаа бэшээ.
Манай сагай Тоеон
Х=хюу замай жэшээ.

Шинии г=зээ малтаад,
Залуу шахтер-буряад
Т=леэ абахаар ерээ
Т=лхюур гартаа баряад.
Тоеон! Шамай поэт
Эгтээ магтаа бэшээ.
Совет сагай Тоеон
Х=хюу замай жэшээ.

1935

ЭХЭ НЮТАГ

Сэлгээтэй \айхан нютагууднай
Шэнэхэн сэсэгээ аадаруулаа.
/эргээжэл бидэнээ сэнг==л\эн
/эжэгг=й жаргалтай нютагууд юм.

+сэгэлдэр, м=н--дэр хэдыдээш
_-рэг=й бидэндээ мартагдааг=й,
+гл--дэр, н=г--дэр хэзээдээш
_-рымнай эхэхэн нютагууд юм.

Хододоо \айхан нютагууднай
Хотодоош, х=д--д--ш жаргалтай аад,
Колхоздоош, заводтоош илгааг=й,
Хонгеохон аялгаар дууланхайбди!

+сэгэлдэр, м=н--дэр хэдыдээш
_-рсэг=й бидэндээ мартагдааг=й,
+гл--дэр, н=г--дэр хэзээдээш
_-рымнай эхэхэн нютагууд юм.

1936

БАТО БАЗАРОВИЧ БАЗАРОН

Бато Базарович Базарон 1907 ондо Дээдэ Хэжэнгэ нютагта т=рэ\эн юм. 1926 он\оо эхилжэ ш=лэг, рассуудые =хиб==дтэ зорюул\ан пьесэн==дые бэшэдэг. «Сэлэнгын =ер» (1936, 1957), «Пост дээрэ» (1945), «Рассазууд» (1958), «Элдин сагай эдирш==д» (1961) гэжэ номуудые хэблэжэ гарга\ан байна.

Т+МЭРШЭ ДАРХАНАЙ ДУУН

Хатуу булад халааж,
Хайлуулха хабатайбди.

Шэрэм т=мэр шэрээжэ,
Шэнэхэн эдлэл хэхэбди.

Таха, \=хэ т=р==тэй
Танай хэрэгэй юумые
Дары сагаар б=тээдэг
Дархан гэжэ суутайбди.

Балта сабшуур далай\ан
Балсан б=д==н гарнууднай
Багажа зэбсэг бари\андаа
Баатар х=сэтэй болоо юм.

Таха, \=хэ т=р==тэй
Танай хэрэгтэй юумые
Дары сагаар б=тээдэг
Дархан гэжэ суутайбди.

Х--ргэ шалын х=нхинэхэ
Х=гжэм шэнги аятай юм.
Орьелон байгаа хя\ын гал
Уран дарханай н=хэр юм.

Таха, \=хэ т=р==тэй
Танай хэрэгтэй юумые
Дары сагаар б=тээдэг
Дархан гэжэ суутайбди.

Хамтын шэнэ байдалда
Халаан болохо эдирш==д
Ажалша бидэниие дууряажа,
Адлихан шамдуу дархалагты!
(1926)

УЛЯА/АН

Нарин т=ргэн горхоной
Наада эрьёын эрмэг дээрэ
Сэхэ м=\эн уляа\ан
Сэбэр \айхан ургаа \эн.
Х==емэ шанга \алхинда
Х=ндэлэн барин г=рбэ\--р

Тэнг\ээ доогуур дальбаржа,
Тээгэлидэжэ уна\ан юм.
Найман \--м болохог=й
Нарин горхо х=ндэлэн-
Сасаг торгон =з==рээ
Саада эрьедэнь тулгаа \эн.
Узуур\аа дээшээ т=гс==лэйнэ
Утань – гурбан метр \эн.
Б=д==н сэгээн уляа\ан
Б=тэн сэбэр \уухадаа:
Хэды =ндэр бай\ыень
Хэлэжэ =г-- \аа - \айн бэлэйт.
(1926)

УЛААЛЗАЙ

Улаан сэсэг залаатай
Дулаан сагай улаалзай
Хонгор добын оройгоор
Холимог соохор ургана.
+й т=мэн т=м\энэй
+з==р хонхо =рэж==лхээ
/айхан сэсэг \албаржа,
/алхин доро найгана.
+нгэ б=риин =б\энэй
+з==р дээг==р =лыжэ,
Гал улаан залаагаар
Газар эхээ гоёоно.

1926

ТАРЯАН

Талын аалин \эбшээндэ
Таряанай залаа найгалзана.
Добын саана\аа эбхэр\эн
Долгин шэнги сайбалзана.

Арбайн орой ялбайна.
Аяр шара =нг--р--
Миисгэйн \ахалай маягтай
Мянган сэсэг \арбайна.

Шэнэ газарай х=сэн\--
Шэлбэ д==рэн намаалаа,
Буртаг ногоо були\андаа
Булта жэгдэ залаалаа.

Х=рэхэ на\аа х=с--жэ,
Х=л дээрээ х=гшэр--.
Трактортай комбайнай
Тамшаахые х=леэгээ.

1928

СЭЛЭНГЫН +ЕР

Хилын саадахи орон\оо,
Хизаар холо Монгол\оо,
Сэлэнгэ м=рэн эхилжэ,
Сибирь шэглэн урдаба.

Адариг шулуу эрьетэй
Ангара ехэ м=рэнтэй
Бараа боложо ошохоор
Байгал тээшэ шамдана.

Х=йрмэг эл\эн х=рь\этэй,
Дэр\эн бутуула дэгэлтэй
Эрөөн губиин хаяа\аа
Эхилэн гаража байхадаа,

Сагаан хуржамаг угааж,
Сайдам булангир тунааж,
Сэлмэжэ, шэгээ хубилгааг=й
Сэлэнгын эхин байгаа юм.

Гол ехэ у\ануудай
Горхон бага байхада,
Губиин буурал Сэлэнгэ
Гурба дахин =ерл--д,

Элэ\эн хуурай талые
Эзэлжэ =зэ\эн т==хэтэй-

Нэрэ алдар ехэтэнэй
Нэгэн бай\ан гэжэ юм.

Тэрэ =е\-- хойшодоо
Тэбсэг хана эрьетэй
Ганга жалга \аба\аа
Гарахаяа болео гэдэг даа.

Дошхон т=ргэн долгитоео
Доошоо \уу\ан байбашье,
Орхон Туула хоертоео
Орон хэлые зорео юм.

Эртэ бай\ан эрье\ээн
Эльбэн х=льбэрэн гарааг=й,
/аба соогоо сайдамтай
/аарал буурал Сэлэнгэмнай.

Ууртай долгеор мушхаржа,
Уужам замаа алданг=й,
Зори\он хойто далайгаа
Золгохом гэжэ яарадаг.

Архаг шулуун оеройнгоо
Аса, аралда \аатажа,
Т=ргэн яаруу урдахаа
Т=дэ\эн, т--ри\эн байбашье,

С=л х=с--р баатарлиг
С=хэ голой =ертэ
Арал тохой хаалтанууд
Аршагдажа, \этэрээ юм.

+ндэр уула т=шэгтэй,
+дхэн тайга шэмэгтэй
Шэнэ Сибирь орондо
Шэлжэн гаража ерэхэдээ,

Шэл шэнги =нг--р--,
Шэнгэн гэрэл у\аараа
Толо татан ялбажа,
Толитожо долгилбо.

Сэнхир С=хын эхилээшээр
Сэлэнгэ шудхан м=рлэжэ,
Алад хойто далайдаа
Ангарын удаа зорео даа!

АЯНАЙ ШУБУУДАЙ ДУУН

Сэнгэмэ \айхан зунай саг
Сэсэг намаагаа хуряаба.
Урин дулаан урда з=г
Утын аянда уряалба.

Шубууд, б=гэдэ сугларагты,
Шууд замдаа бэлдэгты!
Нажар д==рээ, мэд==лээ.
Намар д==леэ, тэг==лээ.

Ногоон з=лгэ шурдаба,
/огоон буга дуудаба.
/ууха байха бэрхэтэй
Нуурай заха х=рмэгт--.

Т=ргэн, т=ргэн нийдэжэ,
Т=биин захада н==ебди.
М=шэр \алаа шурдажа,
М=нгэн хюруу яларба.

Залаа буурсаг борсойжо,
Залгаа манан б=рх--бэ.
Набшаг=йхэн намар саг
Найган, намнан тогтобо.

Холын хизаар ошохомнай,
Хожом тэхэрезд ерэхэбди,
Дуулим дулаан хабараа
Дуулан дурлан байгаарайт.

Барандаа бусажа ерэхэбди,
Баяртай х=леэн \уугаарайт.
Т=ргэн, т=ргэн нийдэжэ,
Т=биин захада х=рэхэмнай.

1929

ХОНОЛГО

Ногоон хээрын х=б--дэ
Носо\он галнай залирба.
Хараан дайда дэлыжэ,
Харгы м=\эн зурыба.
Хонгор нютагай харгыгаар
Холохон мордоо х=б==дэй
Т=р==н буу\ан т==дэг дээрэ
Т=хэреэн зугаа х=хюутэй.
У\алиг \уб\ан ш==дэр соо
Унта\ан хонолго =лдэбэ.
Унин сусалаа ууяжа,
Утаа тунаан =дэшэбэ.
Т=биин хизаар – фронтын
Т=шэг дундуур тулалсаад,
Бусаха замдаа бусахабди
Бултын замдаа золгоорой.
Дабаан арын хонолго,
Дахин манаа угтаарай.
(1943)

САБШАЛАН

Хата\ан =б\--р
хангал гутаад,
сабшалан талада
сарюун юм.
Х=дэр тармуур
х=нгэн байбал,
х=ндэлэн ябаха
х=хюун юм.
+ргэн \ууриин
=ндэр боложо,
урган байхань
урматай юм.
Бушуу т=ргэн
бугадаг морёор
бухал шэрэхэдэ

1936

БАВАСАН ДОРЖИЕВИЧ АБИДУЕВ

Бавасан Доржиевич Абидуев Ивалгын аймагай Янгаажан нютагта 1909 ондо т=рэн юм. 1927 он\оо эхилжэ ш=лэг бэшэдэг болоо. «Наранай гэрэл» (1931), «Баяр» (1938), «Шэлэгдэмэл зохеолнууд» (1948), «Шэлэгдэмэл зохеолнууд» (1956), «Тэхэ бабанын т==хэ» (1959) гэжэ номуудын хэблэгдээ. Б.Д. Абидуев арадай аман зохеолой удхаар «Тэхэ бабанын т==хэ» (1938), «Эрэн г=р--\э эмэллэгшэ» (1934), «Шаанай Шаалай хоер» (1938), «+рэмш--» (1939), «Котии баатар» (1939) гэжэ =хиб==дтэ зорюул\ан номууды бэшэн байна.

Б.Д. Абидуев элитэ журналист, мэдээжэ оршуулагша ябаа. Н. Островскийн «Булад яажа хатуужааб», «Шуурган дундуур т=р--шэд» г\эн романууды оршуул\ан байна. М=н бусад олон зохеолнууды оршуул\ан юм. Б.Д. Абидуев СССР-эй уран зохеолшодой холбооной гэш==н байгаа.

Б.Д. Абидуев 1940 ондо х=нд--р =бшэлжэ, на\а бараа.

Х+ХЫН ДУУНАЙ +ЕДЭ

+ндэр модоной
 Орой дээрэ
 +дэрэй сагта
 +ргэлжэ донгодоошо
 Х=хы шубуунай
 Хонгео дуус
 Х=д-- газарта
 Х=леэн соносоноб.
 Х=хэ бараан
 Х=хын дуунай
 Х=нэй \онорто
 Соностохын =ээр
 Наран сэсэгэй

1929

Уужам дайдада халнуур\ан
Арбай таряанай \ахалшаг,
Арюухан шинии туяа доро
Ажалаа бэхиж==лэн ябанаб даа.

Шэнэхэн байдалыг батажуулха
Сэдьхэл зориг т=гэлдэр
Хонгёо \айхан аялгата
Комсомол дуугаа дууланаб.

Одото орденой шэнжэтэй
Онсо \айхан бээшни
Х=хэ сэнхир огторгойн
Х=хэн дээрэ\ээ ялбуулна.

Алдарта комсомол нэрээ
Арюун сайханаар сахижа,
Ажал байдалыг хубилга\ан
Арбан жэлээ =дэшэбэб.

Наранай бодос\оо сасар\ан
Нариихан гое туяа доро,
Эдэбхи зоригоо хурсадхан
Эетэй \айханаар дуулана.

1930

АЛТАН ДАЛАЙ

Арюун долгито алтан далай-
Хамтын ажалта манай таряан
Х=хэ сэнхир огторгой доро,
Х=рь\этэ алтан дэлхэй дээрэ

Наранай гэрэлдэ халюуран шарлажа,
/эбшээ жабарта эльб==лэн найгажа,
Алтан далайн м=нгэн долгеор
Ара газар\аа долгилон байна.

Ш=рбэгэр \ахалаа хурсадхан эмиржэ,
Жэгдэхэн тэгшэ зэргэлэн жагсана.
Х=з==гээ гунхуулан, доошоо хаража,
Нахилзан хотолзон дуулажа байна.

Ажал байдалаа шэнэдхэн яба\ан,
Уужам =ргэн таряа хэ\эн
Хатуу х=сэтэ хамтын ажалшад

Жэг==ртэ машина ябуулажа эхилбэ.

Далай ехэ таряалангай дунда
Далита ехэ машинанууд гаража,
Олон колхозник – баатар н=хэд
Ургасын =рые эдлэжэ байна.

1932

СОНХООР МАЛАЙ/АН /АРА

+бэлэй \=ниин утаханда
Хараад хэбтэнэм сонхоороо:
Сэлмэг тэнгэрийн сээжэдэ
/ара гэрэлтээ туяагаараа.

Тарган шалхагар шарайтай,
Х=лдэ\эн х=йтэн бээтэй
Шаргал \ара сонхоорни
Шагаан харан ж=дхэнэ.

Номхон нойрсоо хадаяа,
Нэлэнхы сайгаа талаяа
Манажа хаража хоно\он
Малагар \ара \аруулхан.

/эмжэн ==лэн =зэгд--д,
/арын х=б-- дайрана.
/алхин эшхэрэн =леэгээд,
Хадын модод найгана.

+бэлэй \=ниин утаханда
Хараад хэбтэнэм сонхоороо:
Сэлмэг тэнгэрийн сээжэдэ
/ара тамараа \ажангяар.

1935

АЛХАМАА ЖЭГДЭХЭН ГЭШХЭЛЭЕ

Намар наранай туяада
Наадан зугаа сэнгэлиг,

Залуу манай бээдэ
Зориг х=сэл баатарлиг.

Айдуу, айдуу, айдуухай,
Алхамаа жэгдэхэн гэшхэлэе.
Айдуу, айдуу, айдуухай,
Аялгаа нэгэдхэн дуулая.

Урадхуул арюун у\андаа
Умбан шунган жаргая,
Уян залуу на\андаа
Урма тамир зангидая.

Айдуу, айдуу, айдуухай,
Алхамаа жэгдэхэн гэшхэлэе.
Айдуу, айдуу, айдуухай,
Аялгаа нэгэдхэн дуулая.

Сэлгээ \айхан агаарта
Сээжэ дотор \онорхон,
Сэнг== солбон отрядтаа
Сэдьхэл \анал омогхон.

Айдуу, айдуу, айдуухай,
Алхамаа жэгдэхэн гэшхэлэе.
Айдуу, айдуу, айдуухай,
Аялгаа нэгэдхэн дуулая.

Улаан торгон галстугаа
Уяжа гоеор хиидх==лэе.
Х=б==д, басагад – пионерн==д,
Х=хюу наадаяа эрхилэе.

Айдуу, айдуу, айдуухай,
Алхамаа жэгдэхэн гэшхэлэе.
Айдуу, айдуу, айдуухай,
Аялгаа нэгэдхэн дуулая.

1937

++ЛЭН

Ху\ата =ндэр хабсагайн
Хушуун дээг==р х--рэжэ,
Огторгой хаяа б=\элжэ,
_ -д-- дэгжэн б=гш==рбэ.

Ялалзан гара\ан наранай
Ягаан улаан гэрэлынъ
Баглагар хара ==лэндэ
Б=рх--гдэжэ хоргодобо.

Баруун хойто =ндэрэй
Байсатай жалгын заб\ар\аа
/эбшээ \алхин =леэжэ,
/эрюубтэр байдал тогтобо.

Хоёр гурбан ду\алаар
Хура бороон эхилжэ,
Тэнгэрийн нэрьеэн шангадажа,
Сахилгаан \омоор харбаба.

1929

ЭХИН

Нажарай дулаанай =дэшэлэн
Намарай уларил ерэжэ,
+бэлэй шанга х=йтэнэй
Эхин тэмдэг =з==лбэ.

/арьдаг ехэ ==лые
Сайбар =нг--р шэмэжэ,
Ялбама сагаан самсаар
+ргэн талмай нэмэр==лбэ.

Хюруу х=йтэндэ шарлахаг=й
Шэрбэгэр нар\ан \ахалтай,
Халзан малагар духатай
Хангай =ндэр ууламнай.

Шэрбэгэр ногоон \ахалаа
Сэнт==лэн буурал болгожо,
М=ндэгэр сагаан духаяа

Уршалдуулан \уужа байна.

1930

ДОЛЬЕН МАДАСОН

(Илья Николаевич Мадасон)

Дольен Мадасон (Илья Николаевич Мадасон) 1911 ондо О\ын аймагай Эрхэдэй нютагта т=р-- . Олон жэлэй туршада арадай аман зохеол суглуулжа, «Таабаринууд» (1959), «Буряд арадай онь\он хошоо =гэн==д» (1961), «Онь\он =гэн==д, таабаринууд» (1978) гэжэ номуудые хэбл==л\эн байна.

Поэдэй ш=лэг==д ямар суглуулбаринууд боложо гара\ан гэбэл: «Хабарай гэрэл»(1936), «Лирикэ» (1941) «Сэсэгтэ нугада» (1950), «Лирическэ ш=лэг==д» (1958, ород хэлэн дээрэ), «Х=хын дуунай =е» (1959), «Хоер онтохон» (1964), «Эртын хабараар» (1970), м=н «/=дэр» гэжэ сатирическэ расказуудай суглуубари Ц.Цыбеновтэй хамта бэшэ\эн юм.

И.Н. Мадасон Т=нхэнэй уран зохеолшодой нэгэдэл байгуул\ан ба олон жэл х=тэлбэрил\эн т==хэтэй.

Д. Мадасон – СССР-эй холбооной гэш==н бай\ан, Бурядай АССР-эй соёлой габьяата х=дэлмэрилэгшэ.

1983 ондо И.Н. Мадасон на\а бараа бэлэй.

ХАБАР

+бэлэй х=йтэн =нгэржэ
+нгэтэй хабар ерэбэ.
+дэрэй хэмжээ нэмэжэ,
+=лэн хойшоо н==бэ.

Огторгой сэгээн боложо,
Улаан наран шараба.
Амитан б=гэдэ гэдэжэ,
Ажал х=дэлмэрид-- оробо.

Шанга наранай халуунда
Са\ан хайлажа урдаба.
Шубууд олоороо дулаасажа,
Шууяан нэрьеэн донгодобо.

+дхэн ногоон ургаж,
+ргэн дайда х=хэрбэ.
Ургы сэсэг задаржа,
Ургасые шэмэн гоеобо.

Модон баран намаалжа,
Мой\он =лир сэсэглэбэ.
Дууша шубууд ерэжэ,
Дахин =рг--г-- бариба.

1928

НАМАР

Ху\анай намаа унажа,
Хул\ан, ногоон хагдарба.

Х=хэ тэнгэри бороотожо,
Х=д-- дайда борлобо.

Хараасгай шубууд хамтаржа,
Халуун орондо мордобо.

Х=д-- нютагай улад
Хээрэ баран гаража,

Алтан шара таряагаа
Арюун сэбэрээр хадаба.

1928

ШУГЫН /+НИ

Арюун ехэ дайдада
/алхи =гы \онорхон.
Алтан шэнги т=хэрээн
/ара дээрэ гараба.

Шугы модод бултадаа
Шууяа =гы аргаахан.
Набша намаань \анжан,
Налгай даб даруухан.

Олон модод дээрэн
Ониб-ониб гэлдэнэ.
Хара \=ртэй ==лэн
Хайлан, таран арилба.

/аарал сэбэр тэнгэреэр
/ара тамаран ябана.
Сэсэг ургы дайдадам
/эрюун \=ни бууба.

1931

ЦЭДЭН ГАЛСАНОВ

Цэдэн Галсанович Галсанов Улаан-+дын х=д--гэй аймагай Элхи нютагта 1917 ондо т=рэ\эн юм. 1931 он\оо ш=лэг==дынх хэблэгдэжэ эхилээ. «Хэзээдэ бэлэн» (1936), «Залуу на\ан» (1938), «Байгалай долгинууд» (1940), «Соло дуудалга» (1942), «Гуур\ан» (1943), «Шэнэ таряан» (1947), «Советскэ наран» (1951) гэжэ ш=лэг==дэй согсолборинууд, «Д=рбэн =дэр, гурбан \=ни» (1939), «Сэсэ буляалдалга» (1940), «Чудска нуур дээрэхи сууряан» (1943), «Павел Балтахинов» (1945), «Табан жэлэй поэмэ» (1946) гэжэ поэмэн==д, «Шэлэгдэмэл зохоолнууд» (1948), «Байгалай =мэнэхи наран доро» (повесть, 1949), «Минии дорюун н=хэд юм даа» (ш=лэглэмэл повесть, 1962), «Дуунайм дээжэ» (нэгэ боти ном, 1962) гэжэ номуудын гараа.

ХАБАРАЙ САГ

+бэл, намарай сагые
+гы болгон буйлуулха,
+ргэлжэ зузаан м=ль\ые
+ер болгон хайлуулха,
Алтан наран, намжаарбаш.

Хамаг арадай нюурые
Колхоз тээшэ хандуулжа,
Большевицкэ тарилгада
Бушуу т=ргэн уряалжа,
Хабар, айлшалан ерэбэш.

Т=мэр морин тракторнууднай

Т=ргэн т=жэр--р г=йжэ,
Тала дайдаараа д==рэсэ
Таряа тарин б=рх--х--р
Урагшаа дабхин оробо.

Халуун ороной шубуудууд
Хааян-дууян ерэжэ,
Сэнгэлиг уужам дайдые
Сэсэг талхаар б=рх--хэ-
Энэ сагые угтаба.

1931

ЭЛХИ-НУУР

Элхи-нуур, Элхи-Нуур гэлсэнэл даа,
Эмээлтэл мориим хатаруулна.
Эжэлхэ ё\отой гэлсэнэл даа,
Эдирхэн з=рхыем до\олуулна.

Тэнгэрийн м=шэд==д шэбэнэнэл даа:
Тэрээхэн – шиниим амараг,- гээд,
Т=ргэлэн, \эргэлэн г=йлгэнэм даа,
Т=ргэнд--ш х=рэнэг=йб, яданам теэд.

Ханилсан шиниимни тээшэ г= даа,
Хазаартал мориим хатаруулна.
Харагдаа Элхи-Нуур гээшэ г= даа,
Халуухан з=рхыем до\олуулна.

(1932)

+ЕЫН АМАРАГ

+еын амараг шамтайгаа
+дэшын \эрюундэ уулзаа \эм,
Зулгыхан нажарай агаар
Зугаалыт гэхэдэн уряа \эн...

Сэбэрхэн \айхан шарайшни
Сэдьхэлым буляан татаа \эн.
Сэсэнхэн илдам =гэшни

Сээжым эзэлэн унаа \эн.

З--лэн наартай х--р--ншни
З==дэнэйм эхинхэн болонол даа.
Дуулимхан хонгёо аялгашни
Дуунайм дээжэ болонол даа.

Цехтэш, заводтош ороходо,
Сэхэ зоримгой х=дэлнэш даа.
Дуулимхан хонгёо аялгашни
Дуунайм дээжэ болонол даа.

+еын амараг шамтайгаа
+дэшэ б=ридэ уулзаа \эм.
Зулгыхан нажарай агаар
Зугаалыт гэхэдэн дахаа \эн.

1935

НИМБУУ

Этюд

Уулын дундуур хабшуу,
Уулзаад дэбее галуун.
Хуурай добуун – хошуу
Дуугай, б=т==, халуун...

Будын Нимбуу – батрак
Уйтай ... ундаа х=р--д,
Байгаа бэлэй гартаа
Б=люу, хажуур баряад.

Сэлгээ голой эрьеэр
/эбшээ татаад – с=л--.
Партийн уряал нэрьеэд,
Совхоз, колхоз т=р--.

Туяан халуу дахаад,
Т=рг--р \эргээ Нимбуу:
Ангийн х=с--р дабхяад,
Артель дуулаа мундуу.

Косилка дээр хонгёо,
Нимбуу т=р==, налгай:
-Шир-шуур...
- Хир-хюур...-
долгео
Эбхээ ногоон далай.

Уулын дундуур дууяад,
Ургаа завод бушуу.
Шулуу н==р\ээр шууяад,
Сууряа татаал Хошуу.

1935

ИНАГ Н+ХЭР

Эхэ ороной сэсэглигтэ
Иимэ \айнаар \албарагша,
Эдир на\анайм сэнгэлигтэ
Инаг з--лэхэн--р \анагдагша,

Ажалдаш, зугаадаш илгааг=й,
Армидаш, хаанаш --рэг=й -
Намдаа хэзээдэш хайратай
На\анайм =еын н=хэр юм.

Т=р== стахановска ажалда
Т=ргэн шударгуу х=дэлэгшэ,
Согтой байдалайм жаргалда
Сохом ирагуу \анагдагша,

Ажалдаш, зугаадаш илгааг=й,
Армидаш, хаанаш --рэг=й -
Хододоол инаг х=хюухэн
Комсомол =еым н=хэр юм.

Улаан булангай нааданда
Уран сууряагаар дуулагша,
Ухаан з=рхэнэйм дуранда
Урин илдамаар \анагдагша,

Ажалдаш, зугаадаш илгааг=й,
Армидаш, хаанаш --рэг=й -
Комсомол инаг н=хэр--
Хододоол дурдан дуулагшаб. (1936)

БУРЯАДАЙ ГИГАНТ

Уулын хормойн туужа зэдэлгэн,
Ургажа гараад, манай гигант
Улаан-+дым гоёон, залган,
Омогойм шэмэг болоол, игаан.
Ирагуу, н=хэд,
 шангаар, н=хэд==д,
Илалтын дуунууды дуулаяы.
Паровоз, вагон
 за\аад =гэдэг
Буряадай гиганты магтаяы.
Байса дээг==р, добо дээхэн==р
Баяртай нюд--р харыш бодоод:
Энэ – шинии, энэ – минии,
Энэ – б=хы арадайм завод.
Ирагуу, н=хэд,
 шангаар, н=хэд==д,
Илалтын дуунууды дуулаяы.
Паровоз, вагон
 за\аад =гэдэг
Буряадай гиганты магтаяы.
Забайкальска замаа толоргоон,
Задарюун Байгал тойрон г=й\эн
Энэ- паровоз, тэрэ- вагон,
Эдэ манай илалта дуу\ан.
Ирагуу, н=хэд,
 шангаар, н=хэд==д,
Илалтын дуунууды дуулаяы.
Паровоз, вагон
 за\аад =гэдэг
Буряадай гиганты магтаяы.

1938

ЦОКТО НОМТОЕВ

Цокто Номтоевич Номтоев 1910 Хэжэнгын аймагай Х--рхэ нютагта т=рэ\эн юм. 1929 он\оо эхилжэ ш=лэг, зохеол бэшэдэг. 1930 ондо «Сагаалган» гэжэ з=жэгын гараа. «Зориг» (1935) гэжэ поэмэнь «Х=сэн» (1940) гэжэ ш=лэг==дэйн суглуулбари хэблэгдэ\эн юм. +хиб==дтэ зорюулжа «Х=лэг» (1947) гэжэ рассказ, «Эдэбхи»(1956) гэжэ повесть, «Эхэ орондоо магтаал»(1958) гэ\эн ш=лэг==дэй суглуубари, «Далинууд» (1961) гэжэ повесть бэшэжэ гаргаа.

ПАРОВОЗ

Т=мэр ехэ зам дээг==р
Т=ерхэ шэмээ дуулдана.
Уурал \аарал боло\он
Аянай хоёр паровоз
Ашаанай х=ндые х=шэлэн,
Аахилан, уухилан хашхаралдан,
Урда, хойто з=г\--
Угталдан хоюулан золгобо.
- Нир-нир! Нир-нир!
Н=хэр хаана\аабши?
- У-у! У-у-у-!
Ураал\аа.
- /уб-\уб! /уб-\уб!
Буряад –Монгол\ооб.
- Х=р-х=р! Х=р-х=р!
Х=д-- ажалай.
- Нир-нир! Нир-нир!
Мяха, талха.
- Х=р-х=р! Х=р-х=р!
Х=дэлмэришэдтэ,
- Х=! Х=! Х=!
Х=ндэ! Х=ндэ! Х=ндэ!
-Ши – ши – ши!
Ши юутэй?
-Тар-няр! Т=р-нир!
Трактор, машина...
-Б==б-б=б! Б=б!
Б=д, сай, б=д, сай.
-Х=р-х=р! Х=р-х=р!
Х=д-- колхоздо
Х=ргэжэ ябанаб, - гэлдэ\ээр

Хоёр тээшээ \элгэбэ.

Ц. ДОН

(Цыденжап Дондупович Дондубон)

Цыденжап Дондупович Дондубон 1905 ондо Бэш==рэй аймагай Бодонгуудай сомоной Аяга нютагта т=р-- . 1911 ондо Ново-Никольск тосхондо хоёр класстай училищида ороод, тэрэнээ 1916 ондо эрхимээр д==ргээ. 1928 ондо Улан-+дэ ерэжэ, «Буряад-Монголоой =нэн» газетэдэ х=дэлмэрилжэ эхилээ. 1933 ондо Буряад-Монголоой АССР-эй гэгээрэлэй министр болгогдоо. 1936-1937 онуудта Буряадай номой хэблэлэй та\агыг даагшаар ажаллаа. 1937 ондо хардалгада орожо тушаагдаад, 1938 ондо на\а бараа.

Алдарта уран зохоолшын б=тээлн==дые тоолобол иимэ: «Шу\ата хюдалга» (1930), «Хэрэг б=тэбэ» (1931) гэ\эн рассказыуд, «Хиртэ\эн \ара» (1932), «Брынзын санха» (1935) гэжэ повестьнууд, «Лоодориин з==дэн» (1937) гэ\эн рассказ г. м.

1934 ондо уран зохоолшо Распэ гэгшын «Мюнхгаузенэй урагша ябадалнууд» гэжэ ном буряад хэлэн дээрэ оршуулжа хэбл==лээ. 1936 ондо «+бгэн Жэбжээнэй мэргэн » гэжэ =льгэр хэбл==лэн гаргаа.

УРДАНАЙ – М+Н__НЭЙ САГТА

Урда балар харанхы сагта

Дэлхэй дээрэ

Д=рбэн ехэ д=лии гэжэ бай\ан юм:

Нуга\аг=й нуур д=лии,

Нохойг=й айл д=лии.

Номг=й банди д=лии

Ноёг=й албата д=лии.

Тиин м=н-- хэн гэгшэд

Д=лииб гэхэдэ:

Арадай хэрэг гэхэдэ, хойрогууд д=лии.

Ажал х=дэлмэри гэхэдэ, ламанар д=лии.

Алба налог гэхэдэ, баяшууд д=лии.

Ангийн тэмсэл гэхэдэ, баруунай хэлбэритэн д=лии.

Ба\а урдын сагта

Д=рбэн х=ндэ гэжэ бай\ан юм:

Тулажа =ргэхэдэ, шулуун х=ндэ,

Тодожо буулгахада, ураг х=ндэ,

Тураг шубуунай дали х=ндэ,
Томоотой х=нэй =гэ х=ндэ.

М=н-- юун х=ндэб гэхэдэ:

Шурга\ан этэгээдтэ --\эдынъ ш==мжэлэл х=ндэ,
Шунахай м=лжэгшэдтэ =гытэйнэрэй хурал х=ндэ,
Хашар\ан м=нгэ дарагшадта хуули х=ндэ,
Хара боло\он =бгэд ламанарта ажал х=ндэ.

Ба\а урда

Д=рбэн холо гэжэ бай\ан юм:

Хашан мориндо харгы холо
Харуу х=ндэ н=хэр холо,
Хазаха гэхэдэ, альган холо,
Хараха гэхэдэ, шэхэн холо.

М=н-- юун холоб гэхэдэ:

Коммунизмын \ургаал шажанда холо,
Хуурмаг ябадалтан нам\аа холо,
Хобдог нюдаргашууд хомууна\аа холо,
Хойрог ноед ажалшан\аа холо!-

Гэ\эн эдэниие мэдэгты!

1930

ШУ/АТА ХЮДАЛГА

(Рассказ)

+ндэр хадын =бэртэ, =ргэн талын дунда =ни саг\аа хойшо =с--
ншые болоог=й, олоншые болоог=й амгалан тайбан байдаг Хонхор Булаг
нютагай айлнуудай баруун тээ боло\он хэрэг. +мхир\эн сагаан хагдаар
хушагда\ан уужам талын дундуур, хойто Байсата Хангилай бооридо
бай\ан хазагай шэнэ\эн\ээ эхилэн, урда Бумханта толгойн баруун
хотогорой айлнууд х=рэтэр найма-ю\эн модоной хирэ газарта харганаа,
дэр\энэй заб\араар, эндэ тэндэ сэрэгэй нууга н=хэнэй дошо шоройнууд
обон-собон харагдана, яаралаар т=гэбшэлэн хэ\эн, ш=бгэтэ т=мэр армаг
хашаа зэрэлгээшэн, эржэгэнэн =зэгдэнэ, хабарай =дэшын \эрюун
\эбшээндэ дариин =нэр агаартай холисолдон анхилна.

+дэшын улаан толон аалихан унтаржа, огторгойдо одо м=шэд аниб-
аниб ялбалзан олошоржо, харанхы болохотой хамта, байлдаан эхилбэ.
Эндэ тэндэ зурагад гээд гал сахилжа, пулемет буунуудай абяан =ргэлжэ
ташаганан сууряатажа, =е =едэ =хэр буугай х=нхинэмэ ехэ шэмээ газар
дэлхэйе до\олуулан нарьяжа, томо томо \омонуудынъ огторгойн агаарые
хаха эсхэн шуужа ерээд тэ\эрхэдээ, улаан д=лэ сасаран, баглагар хара
утаан мушхаран дэгдэжэ, шорой тоо\он б--н б--н--р бурьялан манаржа,
сорьемо гашуун =нэртэ дариин утаагаар уняар татан, газар тэнгэрийн

ниилэн м=ргэлдэ\эндэл адли, жэгш==ритэй ехэ зэрлиг х=нхин--тэ шэмээ дайдые зэдэл==лэн байба. Тиихын заб\арта энэ тэрэ буглуу газарнууд болон нууга н=хэн==д\ээ сэрэг==д нэгэ хоероороо г=, али б=лэг б=лэг--р-- шобогод гэлдэн бодосогоожо, дэр\э, дошонуудта далдалан, бээе нюужа, заримдаа \убарин, заримдаа зэлэ татан г=йлдэжэ, дабхихань \=ниин харанхыда =зэгдэхэд--, \==дэр мэтэ гозогор хара юумэн==дэй б=рэгэд гэлдэжэ, нэгэ бии болон т=глыжэ, нэгэ =гы болон хосоржо бай\ан шэнги юрэ бусын байдалтай бэлэй.

Хабарай \=ниин харанхын хоер нюдэ хадхама балай байхын заб\арта, х=сэнэй диилэнхинь сагаантанай талада шэнги боложо, тэдэнэй сэрэг==д бээе аятайхан нюужа, зэлэ татан дабхижа, улам улам ойрто\он хэбэртэй болоно. Янза б=риин буунуудай нарьяха шэмээн нэгэ б=жэгэнэн т=ргэдэжэ, нэгэ удааран намдажа байха зуура, сагаантанай з=г\-- илангаяа х=сэтэйг--р улаантанай з==н гар таладахи сэрэг==дые буудаба. Тэрэ талые барижа, байлдан тулажа бай\ан нэгэ \омон сэрэгэй дарга болохо н=хэр Бэлигтын гэгшэ б=хы х=сэ шадалаа тэрээнэй з=гтэ хандуулан дабхижа, ерэ\эн хархис сагаантанай тэсэшэг=й буудалдаанай аадар, м=ндэр шэнги буужа бай\ан \омонуудай гал дунда байбашье, даа\ан сэрэг==дээ эрэлхэг зоримгой жолоодожо яба\ан байгаа. +ргэлжэ х=ршэгэнэн бай\ан буунуудай абяанай заб\араар:

- Х=б==д аа! Зоримгой тулагты! – гэжэ н=хэр Бэлигтын гэгшын хашхарха шэмээ соностохотой хамта:

- Н=хэр дарга-а! Минии \омон дуу\ашаба! – гэжэ нэгэ абяан гараба.

Бэлигтын гэгшэ:

- Баруун таламнай илажа байна, н=хэд б= айгты! Бидэ нэгэш алхам сухариха е\ог=йбди! – гэжэ шангаар хашхарна.

- Дарга-а! /омомнай дуу\ажа, тулажа шадахаа болеобди, нэгэ арга бодоболши ямар бэ? – гэхэ зэргэ абяанууд эндэ тэндэ\ээ соностоходонь, Бэлигтын гэгшэ улам шанга бардамаар:

- Тулая н=хэд! +хэл\-- айха юумэ =гы! – гэжэ ханхинаса хашхарба.

- Оо... ео-ео! Эдэ =хэдэлн==д намайе алаба, оо-ео-е... - гэжэ Бэлигтын гэгшын хажууда зэргэлжэ бай\ан сэрэгшэ Дамба шангаар сад гэжэ бахардан хашхараад, барижа бай\ан буугаа алдажа, доро унаба. Хара туулган \омон Дамбын хайрата амиие дары та\алдуулжархиба.

Бэлигтын аман дотороо: «Ай, хайрата н=хэр \алаба», - гэжэ дуугараад, \анаа алдажа, нэгэ шуухир\анайнгаа удаа:

- Хубса\ыень бушуу тайлагты! Шархыень т=рг--р уягты! – гэжэ захирба.

- Н=хэр дарга-а, Дамбамнай ами табижархиба, - Макарова гэдэг нэгэ ород сэрэгшэ уйдхартайгаар харюу хэлэ\энэйнгээ удаа, гашуудалтайгаар хоолойгоо татажа шуухираад, \ууридаа хэбтэжэ, хоо\он буугайнгаа замагые тас-няс г==лэжэ байба.

Сагаантанай буудахань улам т=ргэдэжэ, дары дары ойртохо б=ринь зэбсэг муутай, \омо =с--нтэй улаан партизануудай з=г\-- буудахань \уладажа, эндэ тэндэ унаха, еолохонь олошорбо.

- Н=хэр дарга-а! /омомнай дуу\ашаба. Буудажа тулаха аргамнай д==рэбэ, - гэжэ эндэ тэндэ\ээ хэдэн олон абяануудай зэргэ гарахада, Бэлигтын гэгшын доторнь б=глэрэн харлабашье, шулуу з=рхэ, шанга зориг барижа, ш=д-- зуужа, юушье абяа шэмээ гаранг=й хэбтэжэ, \==лшын хэдэн \омые буудаб.
- Н=хэр дарга! Н=хэр Бэлигтын! Тойрожо ябана. Бидэ яахабибди...Тэрэ... Тэрэ б=\элжэ ябана, - гэжэ шанга шанга дуунууд гарахань т=ргэдэжэ, орой уруу х=йтэ даамаар жэгш==ритэй =е боложо, б=ри хажуудань тулажа, гэнтэ хойно урда, эндэ тэндэ \==дэр мэтэ хара д=рсэн==д бии болобо, аяг=й муухай х=йтэн абяанууд гаража, нэгэ мэдэхэдэнь, сагаантанай сэрэг==д дабхин ерэжэ, дээрэнь буу\ан байба.

Улаан партизанууд улаан гараараа =лд--шье \аа, нэгэшье алхам сухарибаг=й, \омониинь сум буудагда\ан, з==н гар талые барижа тула\ан \омон сэрэгэй хахадынь шахуу алуул\ан, =лдэгшэдэйн заримань шархата\ан, заримыень амидыгаар барижа аба\ан байна. Баруун гар талые барижа тула\ан партизан сэрэг==д х=с--р-- тэнсэжэ ядаад, сухари\ан хэбэртэй болобо. Байлдааншье замхаба.

Хархис сагаантанай зэрлиг офицерн==дэй шу\ата хара \абарта амидыгаар оро\он д=шэн хоер н=хэдэй дунда \омон дарга Бэлигтын, \алаан дарганар Иванов, Манжын гэгшэд болон бэшэнь с=м эгээлэй сэрэгшэд, нютагай =гытэй, дунда шадалтад ба нэгэ хэдэн хото\оо ерэ\эн н=хэд бэлэй. Эдэ баригдагшадай олонхинь партизан сэрэгыё анхан байгуулагшад болоод =нэн з=рхэн\-- туйлай шударгуу ябалсажа байгаа баатар зоригтон бэлэй.

Хара алууршад эдэ баригда\ан улаан партизануудые хайра найрг=йг--р хамаг гар х=лн==дыень ул\ан аргамжаар, заримыень шабын т=мэр--р х=лижэ, жэгш==ритэйгээр алхиха, зодохо, хадхаха, ташуурдаха зэрэгээр доромжолон туужа, б=гэдые Хонхор Булагай айлда ==р сайхын урда, =нэгэнэй харанхы =едэ абажа ерэ\эн байгаа.

Наранай гараха =едэ Хонхор Булагай айлнуудай дунда бай\ан мангажы дотор\оо гарнуудынь арадань х=ли\эн д=шэн хоер х=н==дые нэгэ нэгээр \убарюулан гаргажа, гартаа \элмэ, нагаан бэлэн бари\ан сагаантанай хасагууд хойно, урда ба хоер тала\аань хасардан туужа, сагаантанай штабай бай\ан Дугар ноеной газраа абажа ерэбэ. Б=гэдые зэргэлэн зогсоо\оной \==лээр нэгэ хятагар хара \ахалтай, хилар далюу нюдэтэй баруун гартаа ута сагаан ташуур бари\ан офицер гаража ерээд:

- Эдэ болбол муу муухай нохос гээшэ, тиимэ хадань эдэниие муу муухайгаар алаха е\отой. Эдэ бузарнуудые саар\ан дээрэ нэрэг=й,

са\ан дээрэ м=рг=й болгохын тулада амитайгаар галда шатааж алаха хэрэгтэй, - гэжэ шанга шангаар бадашан ябажа, д=тэ х=рэ\эн-- ташуураараа гам хайраг=йг--р ореолгобо.

Зэргэлэн зогсожо бай\ан х=леэтэй партизануудай =мэнэ бардам дээрэнхы зан гаргажа, болошог=й зэрлигээр доромжолон, элдэб муухай б=д==лиг хараалаар хараажа яба\ан \огтуу офицерые харахада, хоер нюдэнийн уб улаан, аман\аа ш=л\э \айруулан, галзуу нохойн т=хэлтэй =зэгдэнэ.

- Большевигууд байбал, урагшаа гурбан алхам гарагты! – гэжэ тэрэ хилар офицерэй бадашахада:
- Бидэ урагшааш, хойшоош гарахаг=йбди. Алабал доромнай ала! – гэжэ хэдэн х=н зэргэ хашхаралдаба.
- Эдэ муухай нохосой уусын ар\ые табаар г=рэ\эн ташуураар та\а зодожо, тахинагтань \анжуулбал мэдэхэ. Тиигээд м=шхэхэдэ, т=ргэн хэлэхэ болохот! – гэжэ зангад, тэндэ бай\ан хасагууд тээшэ эрьежэ харахадань, тэдэ хасагуудын гудас гэлдэн, гараа малгайдаа абаашажа:
- Ноен прапорщик, бэлэн байнам! – гэжэ тус б=рээ хамар дороо г=бэд гэлдэн зогсобо. Хилар офицер дааж яба\ан хасагуудаа заха\аань дуудан захирсагааж, баригда\ан х--рхы улаан партизануудые жэгш==ритэйгээр ташуурдажа эхилбэ.

Тэндэнь тойрон хаража бай\ан Хонхор Булагай ажалшан арад – эрэгтэй, эмэгтэй, багашууд х==хэд б=гэдэ – нюдэ халтиран, шарайнуудын х=хэ сагаан боложо, урал амануудын шэшэрэлдэн, иишэ тиишээ бушуухан зайласагааба. Тиибэшье нэгэ сагаан буурал толгойтой, муушаг хубсатай =ндэр =бгэн гээгдэжэ, офицерэй з=г тээшэ дохисогоожо:

- Ноен аа! Эдэнэй хэ\ээлтые багахан х=нгэлжэ болохог=й гээшэ г=? – гэбэ.
- Ай, тэрэ =бгэниие наашань абажа ерэгты! Х=б==ниинь большевик бай\ан байгаа е\отой. Шэхыень \айн мушхахада, хэлэхэ!...- гэжэ =н--хи офицер хашхарба. +бгэн тиихэдэнь ехэ айжа, бахарда\ан хоолойгоор т=ргэн:
- +гы... Ноен офицер, хайраараа б= орхиит! Минии х=б==н большевик бэшэ юумэл, би болбол, эдэ залуушулые хайрла\андаа тиигэжэ хэлэ\эн байгаа гээшэлби, - гэжэ дохин дохин гуйба.
- Дуугай! Хэлээ та\а залги. Тэрэ эсэгээ аламарые наашань =тэр абажа ерэгты. Тиигээд нэгэ хорин табые эдюулхэ хэрэгтэй, - гэхэдэнь, хэдэн залуу хасагууд даб гэлдэжэ, тэрэ =бгэниие =рсэгэш==лэн т=лхижэ, дундаа оруулаад, хубса\ыень хаха уда татан тайлажа байхадань, =бгэнэй б=хы бээнэ \алганан шэшэржэ, жаахан х==гэд мэтэ сурхирса орилбо.

- Хэбтэ, хэбтэ, - гэжэ шанга шанга абяанай гарахын заб\араар дала шахуу на\атай модо тула\ан б=хэтэр х=гшэн:
- Залуу ноен, табижа хайрлыт... Энэ =бгэн ба\а яба гээшэб? Бурхан гурбан эрдэнимни. Ай, арьяа баала! Энэмнай яа\ан аймшагтай юумэн гээшэб. Энэ =бгэнтнай ном мэдэхэг=й, харанхы балай х=н гээшэл, тиигээдшые ухаа муутай, тэнэг х=н юумэл. Юрэд-- орхижо хайрлыт! – гэжэ дуугаржа, хасагуудай заб\араар з=дхэн ябаба.
- Арил, шабганса! Тиигэжэ жабжаганажа ябатараа, хари --р-- адис х=ртэлэйш. Т=ргэн зайл, - гэжэ шангаар бадашажа, арайхан х=л дээрээ яба\ан х=гшэниие м=рэ\--нь гэдэргэн татан угзаржа, мухариса т=лхээд,- зай, хасагууд, бэлэн болобо г=т? – гэжэ хилар офицер урал амаа зуубхилан эбд==сэжэ, уланхада\ан арьяатан мэтэ урагшаа дабхин ябаба. Тиихэдэнь тэндэ бай\ан нэгэ шиираг улаан хасаг:
- Ноен прапорщик, би бэлэн байнаб, - гэжэ хоер хамсыгаа шуугаад, нагайка ташуураар хии шабхадажа, тамшаалган байба.
- Зай, тиигэбэл эхилэгты! Нэгэ...
- Оо...Е-ео... Оо-ео. Оо...ео!
- Хоер, гурба... д=рбэ! Шангаар!

Гэхэ б=ринь =бгэнэй нюрган дээг==р зурагад зурагад гэжэ, шу\а нэбтэрэн г=бэрюутэжэ байба. Х--рхы, тэрэ =бгэн тэсэжэ ядан, хоер х=л-- хайшажа, газар тэбэрижэ, орилон бархиран хэбтэбэ.

- Сохюулаад=й большевигууд тэндэтнай байна г=? Т=ргэн абажа ерэгты! А, ш=дхэрн==д, х=дэлхэтнай х=ш==ргэтэ, =тэр гэнэб! – гэжэ х=л--р-- газар дэб\эжэ, хархис офицерэй собхорходо, хасагууд яаран, \ар-\ур г=йлдэжэ, дары абажа ерэсэгээн, хубса\а хунарын тайлажа, шорой дээрэ зэргэл==лэн хэбт==лэсэгээбэ.

- Зай, хаража байха юумэ =гы! Баруун тала\аань эхилэгты! Шангаар! – гэжэ захирамсаарнь, уруугаа хаража, зэргэлэн хэбтэ\эн нюсэгэн х=н==дэй улаан нюрган дээг==р \абаагай дуун мэтэ шаб-шоб, шаб-шоб гэтэр шабхадахада шэмээ та\аралтаг=й гараа бэлэй.

Энэ =едэ =н--хи зодуулжа бай\ан =бгэнэй еолохо бархирха шэмээ улам \улада\аар намдабашье, аман дотороо гэншэхэнь дуулдана. Тэрэ заб\арта =бгэн бурхан тэнгэридэ зальбаржа, гуйхатайгаа хамта:

- Хайрлагты, хэшээгты, хэшээгты, намайе амиды табигты, - гэжэ \--лдэ\эн хоолойгоор дабтан, дабтан гуйжа хэбтэбэ.
- +хэ\эн хара з=нтэг, энээн\ээ хойшо большевигуудые =мэгшэлх-- болибо г=ш? – гэжэ бадашан, зандаран байжа ташуурдахадань, тэндэ зодуулхаа х=леэжэ хэбтэ\эн Манжын гэдэгэй хоронь бусалан, тэсэхээ болиходоо, \=рэн бодожо ерээд:
- Ай, хара хархисууд, муухай галзуу нохойнууд, х=нэй ар\а мяхые амидыгаар б= тамалагты! – гэжэ шангаар хашхаржа, ойро бай\ан нэгэ хасагай хасарые пяс байтар альгадаба. Тэрэ хасагынь буугаа нэгэ

барин, \элмээ нэгэ барин, иишэ тиишээ даб гэжэ байтараа, хилар офицертэ хандажа, одоо энээниие яаха е\отойб? – гэжэ асуухадань, хилар офицерынь:

- Ала! Алаха хэрэгтэй! +гы \аа, би ала\ууб, - гэжэ эбд==сэн тээлмэрдэн байжа, - баригты! Асарагты! Муухай большевик наашаа хара! Ерэхэ г=ш, =гы г=? – гэжэ хамаг бэень шэшэрэн байба.
- +гы! Би ошохог=йб, намайе энэ доро ала! Таанарта ар\а мяхаа амидыгаар зобоолгожо байхаг=йб! Сэхэ буудагты, шу\ыемни уугты, \орогты! – гэжэ самсаа угзаран хахалжа, =бс==гээ сэлижэ, омогтой шангаар хэлэжэ, урдань эрид зогсон байба.
- Энэ нохойе мориной \==лдэ амидыгаар уяад, тэрэ хойто хада х=рэтэр г=йлг--д ерэ! – гэжэ хажуудаа бай\ан нэгэ хасагые бадашахадань:
- Зай, зай, ноен прапорщик бэлэн байнам, - гэжэ тэрэ хасагынь харюусаба.

Тэрэ мэтэ улаан майхай хэжэ, х=сэ тэнхээнэйнгээ х=рэхэ зэргээр эсэтэрээ сохи\оной \==лдэ, эдэ алууршад \унатараа сохюул\ан партизануудай гар х=лые х=ли\эн уяаень улам шангадхажа, хажуудань хоер хасагуудаар харуул табяад, айлаар б=лэг б=лэг--р-- таража, ажалшан арадай эд з--ри тоножо, эдихэ мяха, то\о, талха буляжа, хоолложо садаба, ханаба.

Офицерн==дын Дугар ноеной ехэ байшан дотор дээрмэдэжэ тоножо аба\ан юумээ хубаажа, мяха, бууза, архяар х=ндэл==лжэ, б=хэли =дэрт-- сэнгэбэ.

Ар\а мяхаа хаха шуур сохюулаад, гар х=л-- гам хайраг=й х=люулээд хэбтэ\эн хайрата ажалшад – улаан партизанууд – зариманиинь гэмшэнэ, зариманиинь \угшарна, зариманиинь юушье абья гаранаг=й.

Бэлигтын гэгшэ =ндыжэ:

- Н=хэд аа, ганса бидэниие алахадань, улаантан дуу\ахаг=й, манай хэрэг хэзээдэ б=тэхэ. Улаан сэрэг хэзээдэ илаха. Бидэ хара аминайнгаа тулада =хэхэ гэжэ байна бэшэ, олон ажалша арадай хэрэгтэ, х=ндэтэй хэрэгтэ габьяатайгаар =хэхэ гэжэ байна бэшэбди. Б= гутагты, - гэжэ заабарилан хэлэнэ.

Тиихэдэнь нэгэ =бгэж--л на\анай партизан тэндэ\ээ =ндыжэ:

- Н=хэд, Бэлигтын з=б хэлэнэ, х=б==д, \==лэй саг х=рэтэр нэгэ \аналтай байха е\отойбди, - гэжэ дабтана.

Тэрэ мэтээр \==лшынгээ =гэ х--рэлдэ\--р, зариманиинь сохюулжа зобо\он, эсэ\эндээ диилдэжэ \ажаба. Зариманиинь ундаа х=рэжэ ангажа, ууха гэхэдэнь, у\ан байхаг=й, тамхяа татана, хэбтэнэ, \ууна. Тиигэ\ээр нара орохо ойртобо.

+дэшын улаан наранаар сагаан алууршад дохеоого татажа суглараад, =н--хи хилар офицерынь шал \огтуу, х=л дээрээ тогтон ядажа, найгажа байгаад:

- Зай, муу большевигуудээ бодхоогты, ханада т=ш==лэгты! – гэжэ хашхарба.

Хасагуудын г=йлдэн ерэжэ, угзаржа, еборжо байжа, б=гэдые бодхоожо, зэргэл==лэн зогсообо.

- Зай, иигээд ябагты! – гэжэ хилар офицер захирба.

- +гы. Бидэ ябахаг=йбди! - гэжэ партизанууд хашхарба.

- Аа, тиигэбэл эдэниие жадын =з==рээр т=лхээд ябуулха хэрэгтэй. Юу хаража байнабта, ябуулагты! – гэжэ хасагууд тээшэ бадашаба.

- Зай. зай! Тангай захиралтые д==ргэнэ, ноен прапорщик, - гэжэ хасагууд богонихон ад ба сад гэмэ шангаар хэлээд, доро доро\оо х=дэлэн ябаба...

Тиигэлдэ\ээр байжа харанхы болгоод, тэдэ баригда\ан партизануудые буу жада бари\ан моритой хасагууд хойно урда ба хоер тала\аань хасардан ябажа, мориной хатар дунда айлай хоорондуур намнан, ташуурдан туухадань, тэдэнэй \==лшын х=сэ тэнхээнэ барагдажа, г=йхэ, хатарха шадал шэнээнэ \алаба.

Галзуур\ан \огтуу сагаантанай нэгэ мэдэхэдэнэ, х=хын дуунай \=ниин тэн =нгэржэ, ==р сайха ойртожо байхадань, баригда\ан партизануудаа Байсата Хангилай з==н х=ндын ой тээшэ туужа абаашаба. Тэрэ ойдо х=рэжэ ерэхэдээ, хамта гуша ю\эн партизануудые абажа ерэ\эн байба. Гурбаниинь Хонхор Булагай айлнууд шадар =хэдхэн унажа хосор\он байгаа.

З==н хойто з=г\-- сагаан толон \уунагтан татажа, уур сайрахын тэмдэг =зэгдэжэ, \эрюун \эбшээ зэр-зэр \алхилжа байба.

Байсата Хангилай з==н х=ндын загзагар нар\ан ойн захада, ехэ т==дэгэй дэргэдэ, сагаан сэрэгэй \ахюу\ан гэжэ алдарша\ан Лодон шойжоншо гэдэг х=рин улаан шарайтай монгол лама саазада орогшодой хойтын мурые за\аха, бурханай «боди хутаг» олгуулхын т=л-- юр--л уншаха, хонхо дамаараа дуугаржа, заб\артань тарья ороо\о таримадан сасажа, сэржэм =ргэжэ \ууба.

- Нэгэ-нэгээр зэргэл==лэн зогсоогты! – гэжэ офицер захирба.

- Ноен прапорщик! Эдэниие аятайгаар зогсоохо бэрхэтэй байна. Х=л дээрээ сэхэ зогсоод байжа шаданаг=й, - гэжэ хасагууд\аа нэгэнэ дуугарба.

- Юу хаража байнабта! Эндэ, тэндэ\ээнэ жадаар тулаад зогсоогты! – гэжэ =н--хи офицер зэрлиг хэрзэгыгээр \=хирбэ.

Тэрэ =едэ Лодон шойжоншо урдаа бай\ан багахан шэрээ дээрэхи номые хоер жэжэхэн шулуугаар даражархеод, нэгэ гартаа гуутай

бурханай дэрэ баряад, хэл дээрээ тогтон ядажа байсан партизануудай урда ерэжэ:

- Ай, хэрхы, хэбэндни! Хэн мнэхэ бэшэ юм, хэн бэхэндэ эрхэбшэ хэл ерэдэг, энэ болбол урда хээн ийлын рээр болодог тула лшынгээ саг дээрэ айн айхан анаа анажа, лама багшаа дурдажа, бурхан гурбан эрдэнидэ этигэл ябуулжа, энэ урил элдэн хэрт--д, энэ Абида бурханай орондо зайлашаг=й хэрхын юр--л табижа, адис абагты, - гэжэ захада байсан Бэлигтын гэгшэ тээшэ гуутай бурхан ба аягатай урил хоероо арбайжа дэтэлхэдэнь, Бэлигтын гэгшэ ехэ дураг=йг--р хаража, нюуртань сэр сагаан нелбооор билайса нелбоод:
- Арил, муухай банди! Манай улаан шуые уухадаа, сэдхэлшни ханаха. Ажалшан арадай шуа хэлые амидыгаар ороходоо, ханааг=й аад, мн-- хэниие мэхэлхэм гэжэ анаабши! – гэжэ Бэлигтын гэгшын шангаар бадашан хэлэхэдэ, баа хэдэн хн==д нэгэ м=эн:
- Арил, солиг! Сагаантан\аа хэлэ абажа эдээд, бидэнэй толгой залгижа, шуыемнай орохо гэжэ байгаад, ш-- бидэндэ ном номложо, туа хэхэм гэхэбши. Маниие алахадаа, улаан засагыг=ы болгожо шадахаг=йт! Тонил, =гы боло, алууршан банди! – гэжэ хашхаралдахадань, Лодон лама гэдэргээ бусажа, тэргэхэн алхалжа, \ууридаа ошоод, шоно мэтэ хилайн гэтэжэ, эрхией пяс-пяс таталжа \ууба.
- /алаа! Бэлдэ! – гэжэ хархис офицерэй захирхада, улаан партизанууд:
- Улаан засаг хэзээдэ илаха! Зблэлтэ засаг мандаха! – гэжэ хашхаралдахатайнь адли:
- /алаа! Г=йжэ хадха! – гэжэ мохито\он зэрлиг хоолойгоор офицер захирба.

Зэбсэгг=й, хоер гарнуудын арадаа хэлээтэй, сохюулжа, наншуулжа, шадал тэнхээгээ бара\ан, хэл дээрээ тогтожо ядажа байсан улаан партизанууд тээшэ буу жада бари\ан хасагуудай г=йлдэн орохын =едэ:

- Зблэлтэ засаг мандаха болтогой!
- Улаан зблэл мандаха бол... - гэжэ улаан партизануудай лшын абяан Байсата Хангилые зэдэл==лэн, хэндые сууряатуулан, гашуудалтайгаар дуу\аба.

Тэрэ мэтээр сэрэг==дые хюдаад, ажалшан арад зониие \йдхэн дээрмэдэжэ, хсэл-- ханажа ябатарнь, хэдэн хоноод байтар, улаан сэрэг==д хсэтэй ба эмхитэйгээр дабхин ерэжэ, хилар офицерэй сэрэг==дые бута сохижо, б=ри м=эн дара\ан байна.

Одоо тэрэ саг\аа хойшо арбаад жэл нгэр--д байхада, хархис сагаантанда алуул\ан габьяата баатар нхэдэй х==рые хадалга\ан талмай дээрэ тэдэнэй алдарта дурасхаалые мнхэж==лхын тулада хш-- табигда\ан, тэрээндэ дтэшэг колхозой гэш==дэй амаралтын байшан баригда\ан байна.

Тэрэ Хонхор Булагай айлнууд\аа баруун тээшэ, байлдаанай фронт бай\ан харганаатай, дэр\этэй ба арбаад жэлэй =едэ сагаан дээрмэшэдэй пулемет буугай абьяан ташаганаан дуулдажа бай\ан зэрлиг талада, одоо болбосон таряалан жэрбын халюуржа, хубисхалай хэрэгтэ ами бэээ =гэ\эн баатар габьятанай нэрэмжэтэ колхозой «Интернационал» гэжэ тракторнуудай таряа хадаха абьяан ташаганаан дуулдана.

Тэдэ габьяата н=хэдэй аха д==нэр ба =рэ х==гэдынх колхозой гэш==д боложо, габшагайшалан ажаллажа, бодото хэрэг дээрэ социализмы бээл==лэн байгуулжа, ами бэээ хайрланг=й оролдо\он н=хэдэйнг-- х=сэ\эн хэрэгыг бодотоор г=йсэдхэжэ байна.

ХЭРЭГ Б+ТЭБЭ

(Рассказ)

+р--\эн таладаа эрхы дарамтаа соорхой аад, тэрээн дээрэ\ээнх саар\а табижа, б=глэн няа\ан бишыхан лаампань набтархан хуушан гэрэй доторхиёе \лэмхихэнээр гэрэлт==лэн байбашье, энэ гэртэ хамтар\ан ажалша арадай олонхиной досоо юрэ бусын эдэбхи зориг \эрин бадаржа, маргааша =гл-- болоод, энэ хойто =ндэр уулыг малтажа, тэгшэлэгты гэбэлшье, тогтохо торохог=й, нэгэ дуугаар с=мэ гарамаар янзатай, омогтой урматайгаар ярилдажа \ууба.

Тиыхэ зуураа зоной арада \уу\ан х=дэ\эн дэгэлтэй нэгэ =ндэр =бгэн =ндыжэ ерээд:

- Н=хэд, мориднай дааража байна. Минии \анахада, бидэ б=гэд--р-- ушар удхыг \айн ойлго\он хэбэртэй байнабди. Энэ хэрэгээ гар =ргэлг--р т=ргэн шийдхээд, тушаалтада \унгабал ямар юм? Дамбаяа \унгаад тарая, н=хэд, - гэхэдэнь:

- Нээрээшье тиимэ гэшэ ха, - гэжэ нэгэ нойроо х=рэшэ\эн х=нэй \улахан абьяан тэндэ\ээ дуулдана.

- З=б, з=б, тииге, гараа =ргэе! – гэлдэжэ, хэдэн дуун зэргэ дуулдажа, эды тэды гарнууд --д-- \арбайба. Тэрэнтэй хамта тус суглаанай т=р==лэгшэ бай\ан, энэ нютагай уншалгын байшангыг даагша Жэгмэд Санжын гэгшэ яаран бодожо:

- Бай, бай, т=р==лэн, н=хэд, б=гэд--р-- \аналаа нэгэдэжэ, хамтын ажал байгуулха тухай тогтоолоо баталха байнабди. Тиигэ\эн хойноо \унгуулидаа орохо хэрэгтэй, - гээд, иишэ тиишээ хаража, зоной сэхэлдэ\эн хэбэртэй байхада: - Минии \анахада, \==лэй гурбан суглаан дээрэ ушар удхыгень \айтар ярилда\ан туладаа м=н-- гар =ргэжэ шийдхэхэ, зохио бэээ гэжэ \ананаб, ямар бэ, н=хэд? – гэхэдэнь, тэндэ\ээ маяа Дамдин бодоод, иигэжэ хэлэнэ:

- Бидэ, н=хэд, гомдол шалтагаанаа барижа, \айтар хэлсэе. Нэгэ зааха баглабал дээрэ бэшэ юм г=? Бата абгайтамнай яаха байгаа юм, \аяхан Бата абгай --р-- хэлэхэдэ, тобтой =с--н х=н==д оробол, орохо шэнги хэлэжэ байгаа бэлэй...

Дамдинай хэлэжэ д==ргээг=й байхада, таба-зургаан х=н эндэ тэндэ\ээнх дард гэжэ:

- Манда, юрэд-- шалтагаан байхаг=й, нэгэтэл ажалаа хамтадхаха г\эн\ээ хойшо, элдэб юумэ дахин дахин дабтажа, гэдэргээ татаха юумэ =гы. Дуратайл х=н ороно бээ, дураг=й х=ниие х=с--р баалахаг=йбди, - гэлдэбэ. Тиихэдэнь, ба\а нэгэ хэды х=н==д:
- Тиимэ, тиимэ, Дамдин Бата хоер =гыг--ршье хамтын ажал тогтоно бээ, - гэбэ.
- Н=хэд, би Дамдинайшье бурууе мэдэнэг=йб. Юрэд-- м=р-- оложо, хэлсэхэл байгаа гэжэ \анамаар байна, - гэжэ нэгэ т=мэршэ дархан янзатай, гар х=з==ниинь хара н==р\эн болошо\он х=н тодо шангаар хэлээд, саашань нэгэ юумэ хэлэхэ г\эн\ээ зогсоод, абяаг=й болошобо. Тэрээнэй \==лээр \ургуулитай янзын, сэбэр хубса\атай, залуу х=б==н яаран бодожо:
- Энэмнай юун болоно гээшэб? Эдэ нударгануудай иигээд лэ хойшо татажа байхада, ямар хэрэг б=тэхэб? Бата гэдэгнай буржуй х=н гээшэ. Энэ Дамдиншье м=н буржуйн ту\алагша нударган х=н гээшэ. Тэрэ Согто дархан нударганай ту\алагша гээшэ. Эдээндэ хэмжээ абаха хэрэгтэй, - гэжэ ехэ солгеон шангаар хэлэбэ.

Тиихэдэнь Дамба бодожо:

- Н=хэд, энэ залуу н=хэрнай энд==рнэ гээшэ, тэрэ тиимэ бэшэ. Дамдин Бата хоерые жэшээлжэ болохог=й. Бата болбол =нэх--р-- нюдаган х=н гээшэ. Дамдин болбол дунда шадалтай манай х=н гээшэ. М=н тэрэ мэтэ Согто дарханшье манай х=н байна. Бидэ хэмжээ абахаараа х=ниие айлгаха е\ог=йбди. Н=г-- талаараа энэ Дамдин н=хэрэй суглаан б=хэндэ Батые дурдажа, хойшо татахые оролдодог --рынх бодол бэшэ, сохом Батын заабари м=н гэжэ бидэнэр \айн мэдэжэ байнабди. Та, Дамдин, --р-- дунда шадалтай х=н аад, энд==ржэ ябана гээшэт. Бидэ нударган х=ниие хамтын ажалда абахаг=йбди. Манай Коммунист парти нударгашууд хамтын ажалда шургажа ороходоо, дотор\оонь \=йдхэн бутаргахые оролдодог гэжэ заадаг байна, - гэжэ хэлэбэ.

Дамбын ииигэжэ хэлэхэдэ, олонхинь з=йтэй, з=бтэй суглаагаа =ргэлжэл==лэе гэжэ хашхаралдаба.

Нударган Бата гэгшын хамтын ажалда \аад тотхор хэхын тула --рынг-- \анал бодолые бусадаар дамжуулан, =гытэй, дунда шадалтаниие гартаа абаха, эрхэдэ оруулха г\эн хорото \эдэлгэнь нилээд удаан сагта хамтын ажал тогтоохо ябадалые хойшо татажа бай\ан болобошье, м=н--

мэдшэ Дамдинай амаар дутуу ядуу млышынхиеэ хэлэгдээд, эдэбхитэй ажалшадай нэгэдэн аналдай ртэ дарагдажа, эсэсэлэн хосорбо.

Суглаан дээрэ уулан ажалшадай улам эдэбхитэйгээр суглаанаа ябуулая, гар ргэе гэлдэхэдэнь, суглаанай трмлэгшэ мн яаража:

- Зай, тиигэбэл гараа ргэжэ, олонхиин дуугаар энэ хэрэгээ шийдхэе, хамтын ажалда орохо дуратай нхэд, гараа ргэгты! – гэбэ.

Тиэхэдэнь сугларагшад булта шэмээгэй боложо, эмхитэйгээр гараа ргэбэ. Дамдин алгай гараа нэгэ ргэн алдаад, нэгэ болин алдаад, тэнсмриее оложо ядалан хэбэртэй, хамар дээрэнь хлэн гарашанхай уужа байтараа, иишэ тиишээ нэгэ эрьежэ хараад, гэнтэ зориг оролон, сэхэлдиэн мэтэ даб гэжэ, змн гараа дээрэ гэгшэ ргэбэ.

Ой модон шэнги олон дааритай гарнууд жэрэс гэжэ ргэгдэхэдэ, уужа байлан Дамба баруун гартаа лаампа барижа, тргэн бодоод, нюдэнийнь согтой боложо, ехэхэн баяртайгаар тооложо, «хори нэгэн, хорин хоер»... гээд, трмлэгшэ тээшэ хандажа, «хорин хоер » гэжэ хэлэхэ зуураа, Дулма хмхэнэй гараа сохом ргэые лаблан баталхын тула, Дулма тээшэ хилам гэжэ хараад, дотороо бри лэмжэхэн баяр трэжэ, Дулмын гарые трмн тоололсоншьебол, дахин тоодо оруулалсажа, «хорин гурба» гэжэ шангаар тоб гэтэр хэлээдхибэ. Дулма хмхэн дотороо маша баяртай, ргд байлан гараа тоодо оруулхын дохео гэлэн мэтэ, хургануудаа хдэлгэн байтараа, Дамбын хилам гэжэ харахатай хамта шарайнь улагад гэжэ, зааха энеэбхилээд, гараа доошонь табижархиба.

Тиигэжэ гар ргэлмлэнэй удаа суглаанай элдэб журам ео бгэдые баримталан, шэнэ тогтоон хамтынгаа ажалдай дримые баталжа, балай ехээр арсаа ярилдаагйг--р ажал байдалаа тхеэрхэ газарые Тарбагатайн Тоором гэжэ тоблон олоод, «Улаан ажал» гэжэ хамтын ажалдай трмлэгшэдэ нхэр Дамба Гармын гэгшые нэгэн аналдай унгажа, бгэдэ альгаа ташаба.

Дрбэн мэдшэ удаа дараа болоон суглаанууд дээрэ эдэбхитэй ярилдалан тула шэнэ тогтоон хамтын ажалдай гэшмд нилээд алжаалан эсэлэн ба газар уяатай байлан морицынь бэлэй мдэшин жабарта дааража, \охинолдон, хахиалдан байлан тула, бгэд--р-- бушуухан тарахые шамдаба. Тамхи татаха зуура Дамбын набтархан гэр дотор нэгшые хн гы боложо, бгэдэ тараба.

Суглаанай таралан хойно Дамбын гансаараа лэжэ, саарла хэрэгээ эмхидхэн байхадань, гэр доторнь хон-жэн, унтаж хэбтэлэн эхын хурхирха шэмээ; суглаанлаа бусалан залуушуулай дуулалдахадань бэлэй мниин сууряанда тодохоноор соностохын забараар Дулма басаганай ирагуу хонгео хоолойнь илгаран танигдажа, элихэнээр дуулдана. +ни саглаа хойшо тон ехээр оролдожо ябалан хэрэгэйнгээ одоол бтэлэндэ Дамбын залуу сэдхэл маша баясажа, доторнь уужам

бардам боложо, урматай омог \уужа, заабари болон тогтоол данса зэргын элдэб олон саар\адаа ханамжатай хэшээлтэйгээр дахин дахин =зэбэ.

/уу \уу\аар, Дамба \=ниин тэнг\ээ нилээд =нгэргэжэ, бэень эсэ\эн халуур\ан янзатай боложо, эсэ\эндээ эб\ээлхэ \уняхань олошорбо.

- Х=б==н аа! Хэбтэжэ унта, амархаг=й юун гэжэ иимэ орой болотор \уунабши, бэешни яажа тэнсэхэб. +гл--дэр гэжэ ба\а байха бшуу! – гэжэ гэрэй з==н хойто буланг\аа х=гшэн боло\он эхынгээ энхэрэгээр дуугархадань, Дамба аалихан бодожо, ххбтэридээ ошожо, хубса\аа тайлаад хэбтэхэдээ, \анааниинь амар\ан мэтэ боложо, дотороо «хэрэг б=тэбэ» гэжэ \анабашье, маргааша =дэр\-- эхилэн, хэхэ б=тээхэ ажалаа б=ридхэн бодожо =зэхэдэнь, урдынхи\аа нэн =лэмжэ ехэ, даа\ан ==ргэнь маша х=ндэ х=шэр, дутуу юумэнь тон олон шэнги байба. Энэ шэнэ тогто\он хамтын ажалые хайшан гэжэ \айнаар х=тэлбэрилхэб? Хайшан гэжэ, ямар юумэн\ээ эхилжэ х=дэлмэрилхэб? Шэнэ гэш==дые элс==лэн оруулжа, колхозоо улам бэхиж==лхэ болон хожомоо ехэхэн коммуна х=рэтэр с=м бодожо =зэхэдэнь, нилээд =ни удаан сагта улам шанга зоригоор сухарилта с=хэрилтэг=й шууд х=дэлмэрилхэ ба тэмсэхэ хэрэгтэй байгаа \эн.

Эдэ б=гэдые дотороо бисалган бодохо б=ринь нойрын х=рэжэ =гэхэг=й байхадань, юрэд-- «хэрэг б=тэбэ» гэжэ \анаагаа за\аад, н=г--тээшэ эрьелдэжэ хэбтэбэшье \аань, м=н лэ элдэб юумэн \анаандань орожо, илангаяа =дэшэ боло\он суглаан дээрэ Дулма х==хэнэй гараа =рг--д, хургануудаа х=дэлг==лэн, энеэбхилэн хараад бай\аниинь, суглаан\аа бусахадаа, ирагуу хонгеор дуула\аниинь б=ри элеэр \анагдажа, Дулма х==хэн тон инагаар \анагдаба. /анажа бай\ан б=гэдээ с=м мартаад, амаржа унтаха гэжэ хэдышье оролдоходонь, нойрын, юрэд--, х=рэхэг=й байхадань, хэбтэри дээрээ иишэ тиишэ х=льбэрэн эрьелдэн хэбтэжэ: «Хамтын ажал тогтообоб, баян Батын барлаг боложо, б=хэли на\андаа зобожо, дарлуулжа яба\ан Дулмые тэрэ хара нударганай \абар\аа мултаруулжа шадабаб, иихэдээ сохом хэрэг б=тэбэ», - гэжэ дахин дахин \анажа хэбтэ\ээр, --р-- мэдэнг=й, эдир залуу х=нэй б=хэ нойроор унташаба.

Тэрэ =дэр\-- эхилэн, Дамба урдынхи\аа б=ри эдэбхитэйгээр, сусашаг=йг--р х=дэлмэрилжэ оробо. /аяхан тогто\он «Улаан ажал» гэжэ хамтын ажал элдэб бэрхэшээлн==дые удаа дараа дабажа, =дэр\-- =дэртэ =ри улам б=ри х=гжэхэ янзатай боложо, Тарбагатай нютагай =гытэй х=л\эншэн ба дунда шадалтанда этигэл х=ндэнь =зэгдэжэ, тус нютагай нударгашуудай на\ые улам богони болгохо т=сэбтэй болобо. Лама нударган хоер энэ хамтын ажалые харахадаа, нюдэнд-- уна\ан бог мэтэ \анажа, хилайжа харадаг, тойрожо ябадаг болобо...

Сагаалган гурбан хоног гэжэ байхада, нэгэ б=рхэг \=ни, бурхан ш=т--н--р шэмэгдэ\эн шэнэхэн модон байшан соо билсагар тарган

марятай Жамса габжа бурханай урда бадаржа бай\ан зула тээшэ нэгэ хараад, нюурайнгаа х=л\э аршажархеод, дуугаа аалихан болгожо:

- +гы, байза, =н--хи Гармын х=б==н Санжын Жэгмэд хоер хамтын ажал байгуулаад, элдэбээр зоние худхуулжа байна гэнэ г=бди? – гэхэдэнь, баян Бата гэжэ алдартай тус нютагай нюдарган ш=дэ амаа зуубхилан эбд==сэн байжа:

- Саг хубилхадаа, =е на\аараа --дэл--г=й Санжа Гарма хоерой х=б==д зоной т=р== боложо, элдэбээр аашалха болобо гээшэ ха. +н--хи Молон багшын хэлэ\эн «угг=й х=н ноен болохо, унгирг=й \=х--р модо сабшаха» гэдэг м=н-- болобо гээшэ г=? Эгээл эдэнтэй тулахада барагтай бэээ даа, - гэжэ бардамаар хэлэнэ.

- Энэ б=лэгэй зоной \анал, юрэд--, ямар гээшэб?

- Ямар гэхэ юун байха \эн бэ, - гэжэ Бата ууртайшагаар харюу хэлээд, уруугаа хаража, нэгэ \анаа алдаад: - Б=гэдэ ш=дхэр шолмос ш=гнэ\эн мэтэ, буруу =зэлтэй болоо агша. Урдань хадаа минии =гэ\-- гараха х=н энэ Тарбагатайда нэгэшье =гы бай\ан юм. М=н-- яажашье ядабаб. Маяа Дамдин Содном хоер\оо юумэ дуу\ан дууладаг, хэл==лдэг \эмби, \==лэй =едэ тэрэ хоершье буруулган зантай болобо. Дамдин колхоздо оро\оор б=ришье минии шарай харахаяа болео агша.

Лама эрхиеэ пяс-пяс татахынгаа заб\арта, хамарайнгаа тамхи \угшаржархеод:

- Байза, тэрэ Гармын шолмые з--лэхэн--р мэхэлжэ, гартаа абаха арга =гы гээшэ г=? – гэнэ.

- Тон =гы байна, би яажашье ядааб. Хамтыншье ажалда орохом гээд =з--б. Манайда тэрэ яндан нохой угтаа х=л-- гэшхэдэгг=й...

Иигэжэ ярилдажа, хосорхын туйлда х=рэ\эн хоер хобдог м=лжэгшэд хорото хара ==дхэлэйнгээ т=сэбые з=блэн эхилбэ. Газаа б=рхэг бай\ан тэнгэри\ээ х=бэн сагаан бударжа, сэлгээ голой \эбшээ \алхинда бордо\он болон дэгдэжэ, эшхэрэн хуугайлан хиидэнэ. З==н хойто з=гэй Уляа\ата х=ндыдэ =лэн х=хэ шононуудай гомдолтойгоор улилдаха абьян дуулдана. Са\а буртагта х=д--лжэ, =лэ хоолоор хохидо\он шара шубуунай «\уу, \уу» гэжэ уйдхартайгаар \=хирхэ абьян урда голой ганса шэнэ\эн\ээ =е =е соностожо байна. Энэ =едэ хэн нэгэ мухар \=зэгтэй х=н тэрэ шадар ябабал, орой руунь х=йтэ даажа, сохом муу еро тохеолдо\он бэлэг тэмдэг м=н гэжэ этигэхэ байгаа.

Энэ =едэ ажалшан арадай дайсан болохо нюдарган Батын шэнэхэн дулаахан байшан соо бусадай шу\ые \орожо б=д==рэн тажаар\ан лама нюдарган хоер халуудан х=лэрэн \уужа, хара хэрэгэйнгээ т=сэбые з=блэн \=ни орой болгобо.

- Габжа ламбагай, аа! Тэрэ шолмые яаха е\отой гээшэб, та бидэ хоерой... - гэжэ Бата шэбэнэн татажа хэлэбэ.

Лама нюд-- хилам гэжэ --д-- хараад, хэлэнэ:

- Манай бурхан шажанай е\одо дайсан этэг==дэй шэр==н з--лэн хоер аргаар номгодхохо е\отой гэдэг байна даа. Тиимэ тула хэрбээ з--лэн аргаар номгодхожо шадагдахаг=й юм \аань, шажанай дайсаниие шэр==нээршье даража орхиходошье, н=гэл гэжэ юун байха бэлэй.
- Бишье тэрэниие бодо\он гээшэб, тиигээд ба\а хуули саазын зэмэ хэ\ээлтэ\ээ бээе зайлуулжа, арга м=р-- аятайхан оложо, =йлэдэхэ ушартай байна гэжэ \анаад лэ, зохихо з=йл м=рыень эрижэ, тон оложо ядажа байна гээшэб. Тиигээд лэ энээн тухай тантай х--рэлдэхэ гэжэ ехэ \ана\ан байнаб.

Жамса лама бодолгото боложо, хоер нюд-- шэб аняад, «г=рэ рагша» эрхиеэ хас-хас гэтэр татасагааж, нилээд удаан абяаг=й \уу\анай \==лдэ, иигэжэ асууба:

- Байза, Бата абгай, танайда нэгэ басаган байдаг бэлэй г=?
- Тиимэ, тэрэ =химнай ба\ал хамтын ажалда ороод байгша ха. Манай х=гшэн болюулха гэжэ ядаа \эн. Тиихэдэнь би тонилбол тонил гэжэ намна\ан байнаб. Тэрэниие байлга\анай т=л-- харин эрхээшье ха\агда\ан, тусхай налог ашагда\ан гээшэб.

Ламань хоер хамсыгаа шамажа, хамарайнгаа тамхи дээрэ дээрэ\ээнэ хоер-гурба \угшараад, хоолой хотоо за\ан эбд==сэжэ, иишэ тиишээ хараашалаад, урагшаа баахан =гсыжэ:

- Ай, халаг, Бата абгай, буруу бодо\он байнат. Эхэнэр... - гэхынь тэндэ ==дэнэй газраа гэшх==р дээрэ х=нэй т=бэрхэ шэмээ дуулдахадал гээд, лама гэнтэ хэлэжэ бай\ан =гэ\-- халба \=рэжэ:

... бурхан багша болбол ба\ал тэрэ мэтэ =мсын з--ри х=рэнгэ хуряаха, суглуулха ябадал тон хэрэгт=й гэжэ номно\он байха юм. Иигээд байхадаа, Б=ддын \ургаал болбол Маркс-Ленинэй \ургаалтай адли болоно...- гэжэ х--рэ\эн боложо \уухадань, Бата бодожо, ==дэндээ ошоод, \--рг-- нэгэ з=г татаад:

- Хэн бэ? Хэрэгтэй г=т? – гэжэ шангаар асуугаад, аалиханаар ==дээ нээбэ. Теэд х=н =гы, харин томо хара нохойнь хагсууда даара\ан янзатай, \==лээ шарбалзуулан эрхэлжэ, х=л-- ээлжээгээр =ргэжэ байхадань, гэшх==рэйнь нэгэ модон дондоржо, х=нэй т=бэр\эн мэтэ шэмээ гаража байба.
- Ай, харла, сэг ш=дхэр! Нохой иигэжэ байна, - гэжэ хэлээд, Бата ==дээ хаб гэтэр хааж шэбхэдээд, дахин \ууридаа ошобо.
- Аа, нохой г=? Дэмы мэгдээ байнабди, - гэжэ бага энеэбхилэн алдаад, анхан хэлэжэ бай\ан =гээ =ргэлжэл==лбэ: - Эхэнэр х=нэй =\эн ута болобошье, ухааниинь богони гэдэг шуу даа. Тэрэниие мэхэлхэдэ тоншье хилбар байха е\отой. Минии бодоходо, та тэрэ =хиие дэмы намна\ан байнат. Тэрэ =хиие яажашье \аань басагашлан аба\ан е\отойт... +н--хи П=нсэг гулваагай лама бай\анаа хара боло\он, м=н--дасангаар ябадаг х=б==н юушье хэхэдээ \аатаха таталзахаг=й х=н

гээшэ даа. Баахан архи уудаг, хаарта хэдэг, бага сага ар-пар юумэ татадагшые хадаа наймаанай бодолтой, доро з=рхэтэй, нилээд шанга зоригтой эрэ ябана бшуу. Та ойлгожо байна бээт? – гэхэдэнь, Бата д==ргэхыень х=леэжэ ядажа бай\ан хэбэртэйгээр:

- Ойлгоноб, ойлгоноб, - гэнэ.
- Тэрэ х=н шинии =гэ\-- гарахаг=й. Тэрээниие та х=рьгэн х=б==н болго\он мэтэ боложо баахан ажалда оруулбал, нэгэ аятай ушар магад болохо бшуу?... Гадна, танай тэрэ =хин Гармын Дамба гэдэгтэй инагай сэдхэлтэй, \айнууд гэжэ би Гомбын гэргэн\ээ дуула\ан байнаб. Тэрэ ба\а нилээд ехэ н=хэсэл боложо =гэхэ е\отой. Эдэ б=гэдые холбоод, \айтар бодоод =зэгты даа. Саадахиинь --р-- мэдэхэ гэжэ \ананаб, - гэбэ лама.
- Ухай даа, бишые ушарыень с=м ойлгобоб. Иимэл аргаар тэрэ шолмын голые хатааха ушартай байна. З=б... - гэжэ хэлээд, нюдарган Бата даб гэжэ бодоод, шу\абхи\ан нюдэниинь согтой боложо, абдар дотор\оо нэгэ аюуша хадаг гаргажа: - Энэ хэрэгнай \айн б=тэхэ болтогой! Та тэрэ х=б==ндэ хэлэлсэжэ =гэхэ гээшэт, гэжэ хадагаа барихадань, ламань абяаг=йхэн абажа, =бэртэлбэ.

Нюдарган Бата =ни са\аа хойшо \анаа бодолдо дарагдажа, яба\анаа, одоол дайсанаа дараха \айн арга оло\ондоо баярлажа, досоонь уужам боложо, эдээнэйнгээ гэртэ --р-- г=йн ошожо, шана\ан тарган мяха ба халуун сай асаржа, ламатайгаа хооллоод, ламадаа зузаан дэбдихэр, з-- лэн дэрэ хэжэ =г--д, --р-- унтариингаа та\агта орожо, хубса\аа тайлажа хэбтээд, хэзээ хайшан гэжэ м=н-- хэлсэ\эн з=йл-- бээл==лхэ тухай олон юумэ бодожо хэбтэхэ зуура, ихэдээ, юрэд--, хэрэг б=тэхэнь гэжэ \анаагаа амаржа унтаба.

Бордо\отой б=рхэг \=ни Батын шэнэхэн байшан соо лама нюдарган хоерой з=блэ\эн хара хэрэг тухай нэгэшые х=н мэдээг=й, нэгэшые х=н дуулааг=й. Эдэ хоер болбол алтал\ан гунгурбаа соо зулын гэрэлдэ яларан харагдажа бай\ан Ногоон Дара эхые гэршэ барижа, шу\ата хара хэлсээгээ батал\ан байна.

Тэнгэри сэлмэг боложо, =бэр газарай са\ан урда тала\аа \арабшатан х=ндыржэ, =бэлэй х=йтэнэй дуу\аха саг ойртоо гэжэ мэдэхээр тэмдэг ойрын хэдэн =дэр =зэгдэдэг болобо.

Дулма х==хэнэй колхозойнгоо хамтадха\ан =хэрн==дые у\алжа ябахадаа, Батын х=гшэн угтан ерэжэ, манайда ороод ошоорой гэжэ ехэ хэлэ\эн, гуй\ан байба. Дулма дурата дураг=йг--р яба\аар, Батын газраа ерэхэдэнь, досоонь х=йтэ даажа, аяг=й болобошые, яба\аар гэртэнь орошобо.

Ороходонь, Бата х=гшэнтэйг-- маша \айнууд, абари зангынь урдынхи\аа тон ондоо байба. Сай, табагаар х=ндэл\энэй \==лээр ш=лэ

гаргажа, Бата баян х=гшэнтэйг-- хоер хажуудань \уужа, туйлай налархай з--лэхэн--р энеэбхилэн байжа, энхэр\эн мэтээр иигэжэ хэлэбэ:

- Дулмаа! Манай ганса басаган гээшэш. Нэгэ х=б==мнай лама, н=г-- х=б==мнай тэрэ, ши --р-- мэдэнэ бээш, холо газарта байна бшуу даа. Ши манаа =ргэхэ, хараха е\отойш. Энэ гэртээ ерээд байгаа хадаа, манай б=хы з--риин эзэн болохош, =гышые \аа, хубита з--риее хамтынгаа ажалда абаашахадашни, м=н шинии дуран, - гэжэ Батын хэлэхэдэ, х=гшэнийн м=н:

- Муха, манаа б= орхи, ерэ! Зай г=? – гэбэ.

Дулмын хэлэхэ =гэ олдбог=й. Бататан, =бгэн х=гшэн хоер, оло дахин дабтажа хэлэхэ, идхахынгаа заб\арта т=р==ндээ «айралжан зайгуул зольбо» гэжэ =зэн ядажа байдаг П=нсэг Нямые айхабтараар магтаба, олон дахин дурдаба. Тиихэдэнь, Дулма эдэ яаба гээшэб гэжэ ехэ гайхажа, уруугаа харан, абяаг=й \ууба.

Тэрэ мэтэ нилээд удаан аргада\анай \==лдэ тон мэхэтэйгээр Бата хэлэбэ:

- Муха, Дулма ехэ болоо гээшэш, бидэ шамайгаа хадамнаад байнабди. Лама багша \айн гээ \эн, --р-- юун гэхэбши?

Дулма хэндэ хадамнабат гэжэ асуухаяа эшэжэ, дуугай \ууба. Тиихэдэнь Бата х=гшэн тээшээ нэгэ хараад, П=нсэгэй Нямада хадамнаха гэжэ бай\анаа хэлэбэ. Дулмын досоо гэнтээ буруу боложо, шарайнь барыгаад, \уури\аань даб гэн бодожо:

- Намда танай з--ри хэрэгг=й. Минии х=сэ х=л\ые таанар эдигты. Би Нямада яабаш ошохог=йб. Хэндэ ошохоео би --р-- мэдэхэ боло\он байнаб, - гээд, \--рг-- харанг=й, т=ргэн гаража ошо\оор, Бататанай хэдэн удаа айлай \амгадаар хэл==лээ, захюулаашье хада, тэрэ нюдарганай ==дые татахаяа огто зогсоо \эн.

Нюдарган Батын хорониинь улам б=ри бусалжа, П=нсэгэй Нямые хэдэн хоногто аргадажа, =н--хи Жамса ламаараа идхуулжа, урда бодо\он\оо хоер-гурба дахин =л== м=нгэ Нямада =гэхэ гэжэ бодо\он, хэрэгээ б=тээлгэхэ боло\он байба. Айл зайжа, архи хаарта хэжэ ябадаг Няма Батын гэртэ амаараа гаратар архи мяха эдеэд байдаг болобо. Энээндэнь нэгэшые х=н \эжэг т=р--г=й.

«Улаан Ажалай» хэрэг =дэр ябаха б=ри улам эршэмтэйгээр б=тэнэ. Дамба урматай, баяртай, =дэр, \=ни, =дэшэ =гл-- илгааг=й оролдожо ябахынгаа заб\арта, Дулма х==хэнтэй та\аршаг=й инагай барисаатай боло\он байба.

Колхоз тогто\оор хоер \ара =л==тэй болоод байтар, нэгэ балай харанхы \=ни «Улаан Ажалда» юрэ бусын тугшуурил боложо, б=хы гэш==дын б=лэнэр х==хэдтэйгээ б=гэд--р-- иишэ тиишээ г=йлдэн, мэгдэн шууялдаба. Эдэнэй дунда Дулма х==хэн илангаяа ехэ гашуудалда дайрагда\ан, хоер нюдэн\--нь мэл мэл у\ан ду\ажа байба. Энэ

юун болооб гэхэдэ, Дамба т=р==лэгшые уншалгын байшангай наадахи \арабшын буланда х=н угтажа байгаад, хутагаар хадхаж унагаагаад, зугадан ошо\он байба. Энэ хэрэг лама нюдарган хоерой нюуса хара з=бл--н боло\оной хойно, хорин д=рбэ хоноод байхада боло\он байгаа.

Харин зол болоходо, Дамбын хойно\оо удаа дараа уншалгын байшанг\аа Жэгмэд гара\ан байба.

Дамбын хаахирха еолохые дуулажа, хорло\он х=нэй зугадан г=йхэ хараае хаража, дары зон суглардаг, хори шахуу х=н хоро хээшын зугадан ошо\он з=гые барижа намнаад, тэрэ \=нинд-- бэдэржэ, П=нсэгэй Нямые барижа ерээ \эн.

Маргааша =гл--ниинь эртэ «Улаан Ажалай» т=р==лэгшые П=нсэг Няма хутагаар хадхаад баригдаба, Дамба Гармын гэгшэ ехэ =бшэн, эмнэлгын газарта тэрэниие абаашаба гэжэ б=хы Тарбагатайн сомоной арад зон ехэ багаг=й с=м хэлсэжэ, гайхалсажа байба.

Бата нюдарган арай гэжэ архи мяхаяа эдюулжэ, з--риее =гэжэ эльгээ\эн П=нсэг Нямынгаа баригда\анда \анаагаа маша ехэ зобожо байбашье, Дамбын ехэ =бшэн гэлсэхэдэнь, «хэрэг б=тэбэ» гэжэ \анаагаа за\ан бодожо, гэр соонь \эрюун байбашье, х=л\э адхажа \ууба.

Март \арын арбан найманай =дэр, =дын хойно, Тарбагатайн уншалгын байшан соо багташаг=й олон х=н зон суглар\ан, зэмэтэ гурбанай ш==лтэ эхилхые х=леэн ядажа байна. Уншалгын байшан соо олон х=нэй амин\аа тэсэшэг=й халуун, улаан б=д--р хуша\ан столой саана гурбан х=н – судья ба заседательнууд - \ууна. Зэмэтэнэй \уурида дасанай габжа лама Жамса Галданай, Нюдарган баян Бата-Сэрэн Заяатын, шуран Няма гэжэ алдартай Няма П=нсэгэй гэжэ \уужа, тэдэнэй ара талада нэгэ дунда на\анай тэбхэр шара милиционер зогсон байба.

Уданг=й с==д эхилбэ. Габжа лама\аа асуулта м=шхэбэри эхилбэ.

- Би бурхан багшын шаби, гэлэн санваартай х=н бай\ан тула арбан хара н=гэл тэбшэхэ гэ\эн хатуу тангаригтай байнаб. Тиимэ\ээ худал =гэ хэлэхэг=йб. Би энэ хэрэгтэ ямаршые хабаадалгаг=йб, энээн тухайда юушые мэдэхэг=йб. Х=нэй бэе\ээ шу\а гарга\ан энэ Няма П=нсэгэй хардалга г=рдэлг--р энэ хара хэрэгтэ хабаадаа гээшэ бээ гэжэ \ананаб.

Тиигэжэ эхилхэ\ээ хойшо гол та\а мэлзэбэ. С==длэгшэдэй з=г\-- хэршые олон асуулта асуухадань, нэгэ хэлэ\энээ ажаг хэжэгт=й дабтажа, долонгир мэтэ лама нэгэшые шэнэ юумэ хэлэбэг=й.

Удаалуулан Батые дуудан асуухадань:

- Хоер дахин хулгай хээд баригда\ан, гурба дахин контрбандада баригдажа ялалагда\ан, х=н зоной мэдэхээр саг =ргэлжэ архи хаарта хэжэ ябадаг, урдань ноеной х=б==н, лама яба\ан энэ Няма П=нсэгэй гэгшэ нюурай =\--г--р намайе хардажа байна гээшэ. Би энэ хэрэг

тухай юушые мэдэхэг=йб. Иимэ хорото этэгээдэй г=рдэлгэ\-- намайе хамгаалагты! – гэжэ ба\ал таг мэлзэбэ, ама ш=дэ алдаба.

/==лдэнь Няма П=нсэгэй гэгшые дуудаж асуухадань:

- Дамбые минии хадха\ан =нэн. Би алаха х=сэлтэй хадхаа \эмби. Дамба Гармын гэгшэтэй бага на\ан\аа хамта яба\ан, нэгшые хэрэлдээг=й х=нби. Дамбада ямаршые хоро =\--г=йб. Имагтал энэ Жамса габжа Бата абгай хоерой т=йг--р Дамбые хадха\ан байнаб... - гэхэдэнь, лама нюдарган хоер зэргэ эрьен харабад.
- Хувараг гурбан эрдэниие хардажа, буруу юумэ хэ\энэйнгээ тамын ==дэндэ харюусахаяа б= марта! - гэбэ ламань.
- Ши намда =ритэй аад, эдихын бодол хэжэ байна гээшэш. Худалаар б= хэлэ! – гэжэ Бата бадашаба.

Судья тэрэ хоерые дуугай болохые дурадха\ан дары Няма =ргэлжэлбэ:

- Энэ Жамса лама хэдэн удаа намайе гэртээ дуудаж, Гармын Дамба дайсан гээшэ, тэрэниие алахада ямаршые н=гэл болохог=й, ши нэгэ арга бодо, би ба\а \анахаб гэжэ идха\ан байна... - гэхэтэйн хамта лама собхорон бодожо:
- Энэ барнаагтнай худалаар хэлэжэ байна! – гэжэ шанга гэгшээр хашхарба. Судья дуугай болохыень эрид дурадхаж, номгоруулба. Няма =ргэлжэлнэ:
- З=г--р Жамса ламын тэрэ мэтэ идха\ые тодоруулха гэршэг=йб. Улайха нюурын энэ байна. Бата Заяатын гэгшэ болбол... - гэхэдэнь, Бата улагад гээд:
- Энэ хардажа байна, худал хэлэнэ, - гэжэ яаран хэлэбэ.
- Юушые хэлээг=й байна. Та худалаар хэлэхыень урид яаж мэдэбэт? – гэжэ судья дуугаржа, Нямада =ргэлжэлхыень дурадхаба.
- Энэ Бата болбол намда хэдэн дахин хэлэ\эн, ама ш=дэ алда\ан байна. Хэрбээ ши Дамбые алажа, =гы хэжэ шадабал, минии х=рыгэн боложо, минии з--риие дуу\ан эзэлжэ, энэ гэртэ \уухаш гэжэ маша ехэ идха\ан аад, \==лдэнь ба\а т=р==шынгээ =гэ буршажа, нэгэ мори, д=рбэн \айн =хэр =гэхэб гээ \эн. Би шадал ядуу х=н аад, тэрээндэншые арсааг=й \эм. Тэрэ д=рбэн =хэрые абажа, Базарай Халзан Сэбэгэй Жэгжэд хоерто хоер-хоероор тэжээлгэ\эн байнаб. Тэдэ гэршэлхэ юм бэээ. Гадна, Дамбые алаха гэжэ мордоходомни Бата абдар соо\оо нэгэ шэл архи абажа =г-- \эн. Батын х=гшэн бурхан дээрэ\ээ гаржаама \ахюу\а абажа з==лгээ \эн. Тэрэ гаржаамань энэ байна, - гэжэ \уга доро\оо торгон б=реэ\этэй \ахюу\а гаргажа, судьяада =гэбэ.

Тэрэ \ахюу\ыень абажа, Бата\аа энэ танай \ахюу\ан м=н г= гэжэ асуухадань, Бата ама алдажа, минии \ахюу\ан бэшэ гэжэ эрид мэлзэбэ. Тэрэ дары б=реэ\ынь нээжэ, досоохи саар\ыень гаргахадань, хажу\аань хоер бишыхан эбхэмэл саар\ан унажа ерэбэ. Тэрэниие задалжа

=зэхэдэнь, Бата-Сэрэн Заяатын нэгэдхэмэл налогой тусхай ашалта т=лэ\эн ба хатуу даалгабаряар 120 центнер таряа тушаа\анай квиванцинууд байба.

Бата уруу --д-- хараба, юушые хэлэбэг=й. Саашань гэршэнэрые нэгэ нэгээр оруулжа, м=шхэбэ.

Гэршэнэр Халзан Базарай Жэгжэд Сэбэгэй гэгшэд Няма П=нсэгэй гэгшын Батынхи\аа =нэх--р-- д=рбэн =хэр абажа тэжээ\ые гэршэлжэ, тодоруулба.

Гэршэ Дулма Номтын намайе Бата нударган гэртээ дуудаж абаашаад, Нямада хадамнаа \эн, басагамнай боло гэжэ аргадаа \эн, бусадар захюулаа \эн гэжэ с=м гэршэлбэ.

Хамтын ажалай гэш==н Галдан Базарай гэгшын эхэнэр Дэжэд гэдэг, =нэх--р--, Бата нударгантанай Дулма х==хэниие Нямада ошохыень зууршалуулан ба дурадхуулан хэл==л\ые гэршэлжэ хэлэбэ.

Тэрэ нютагай =гытэй, =мсын ажалай эрхэтэй Шагдар Дашын гэгшын басаган Ханда гэдэг Дамбын хадхуул\ан =дэр Бата нударганай гэртэ П=нсэг Нямын =нэх--р-- сай мяхаар х=ндэл==лжэ, архи уужа \уу\ые гэршэлбэ.

Эдэ мэтээр гэршэнэр б=хэн гэршэлбэ. Хэрэгшые эли болобо. Бата Заяатын гэгшэ хамтын ажалые унагааха, усадхаха гэ\эн хорото зорилгоор Няма П=нсэгэй гэгшые х=л\элжэ, хамтын ажалай т=р==лэгшэ Дамба Гармын гэгшые алуулха гэжэ хутагаар хадхуул\ан =нэн гэжэ тодоруулаад, Бата Заяатын гэгшые арбан жэлээр эрхэ с=л--ень ха\аха гэжэ шийдхэбэ. Няма П=нсэгэй гэгшын нударгантай н=хэрлэжэ, хамтын ажалай т=р==лэгшые алаха гэжэ хутагаар хадха\анай тула м=н арбан жэлээр с=л--ень ха\аха гэдэшые, тэрээнэй =нэн шударгуугаар б=хы ушарые сэхэ хэлэ\ые хараадаа абажа, хоер жэлээр доошонь оруулжа, найман жэлээр шийдхэбэ. Зэмэтэ лама Жамса Галданай гэгшые энэ хэрэгтэ хабаада\ые сохом тодоруулха бодото баримта олоог=й т=л-- з=г--р орхибо...

Иимэ шийдхэбэри с==дэй гаргажа байха =едэ эмнэлгын газар\аа \аяхан гара\ан Дамба тэнхээ тамирг=й бай\ан тула =е м=сэнь \алганан шэшэржэ, х=л дээрээ арайхан зогсожо байха зуураа: «Ангийн хорото дайсан болохо нэгэ нударган холодобошые, энээн\ээ дутууг=й аюултай дайсан болохо лама =лэшэбэ. Ангийн дайсадай дунда\аа энэ лама нударган хоер элир\эн болобошые, ба\а нилээд олониинь элирээг=й байна. Эдэнтэй ба\ал нилээд ехэ тэмсэхэ ==ргэнь энээн\ээ хойшодо байха байна», - гэжэ дотороо \анажа байна.

+е на\аараа х=сэ х=л\ыень залган м=лжэжэ яба\ан, хэрзэгы нударган Батын арбан жэлээр хоригдохо, хэ\ээгдэхэ боло\ондо, Дулма х==хэн досоогоо баясажа, иихэдээ минии «хэрэг б=тэбэ» гэжэ \анажа байха зуураа, Дамбын нюурые нюдэнэйнг-- =нсэг--р нэгэ хараад, буутай

милиционертэ туулгаад гаража яба\ан Бата нударганай хойно\оо нэгэ хаража, бэе амар боло\он мэтэ болобошье, «Г=рэ рагша» эрхиеэ хас-хас татажа, ==дэн тээшэ гэшхэлжэ яба\ан гахай мэтэ тарган улаан ламые харахадаа, сэдхэлын ханахаг=й мэтэ боложо, ба\ал энэ амар байлгахаг=й, хожом иимэ ушарнууд магад ба\а тохеолдохо байха гэжэ \ана\аар гээгдэбэ.

ЛООДОРИИН 3++ДЭН

(Рассказ)

«Улаан таряаша» колхозой таряанай бригада Х=\--тын арада таряа хуряжа байба. Хэдэн =дэр удаа удаагаар наратай байжа, хуряалгань \--л урагшатай ябаба. Нэгэтэ =дэшын =рди\энэй урда тээ сай уугаад гараха дээрээ Г=рэ бригадир хэлэбэ:

- Уржадэр хэлсэ\энээ \анана бээт, н=хэд. Тэрээнээ \эргээжэ, бага зэргэ х--рэлд--д гарая.

Шанга наранда халуудаж, х=лэр\эн колхознигууд д=тэлжэ, Г=рые тойробо. Эдээлжэ х=н==д\ээ т=р==н сада\ан аад, багахан амарха гэжэ харшын \==дэртэ хэбтэ\эн Олеодой х--рэлд--н болохонь гэхые дуулахадаа, бушуухан бодожо ерэбэ. Тугаарай айхабтар ехээр халуудаж, абирта\анааш мартанхай хэбэртэй. Г=рын ама хаража х=леэнэ. Туд боложо, уржадэр байгааг=й аад, юуншье гэжэ хэлэхыень Олеодой мэдэхэг=й байба. +е =е доодо уралаа наашань =л== гаргажа, хамарайнгаа н=хэн --дэ =леэнэ. Айбалхай тушаагаа самсаяа =ргэжэ, \алхи \эбинэ.

Аяга табагаа аршажа, хуряжа бай\ан тогоошо эхэнэр тээшэ Г=рэ бригадир эрьежэ, =лэ мэдэг ми\эд гэжэ:

- Хандама-а! М=н-- =дэшэ манай ороходо, \айн гэгшын ш=лэ гаргаад байгаарайл даа. _хэтэйг--р, лабшаатайгаар, мангиртайгаар шанаарай! – гэбэ.

Олеодой \эм гэжэ досоогоо баярла\ан хэбэртэй боложо, нюдэниинь ялагад гэлдэжэ, энеэбхилэн татаад, --р-- мэдэнг=й, ш=л\-- залгяадхина. «М=н--дэр \айн байгаа хадань, хоер дахин мяха эдихэ гэбэ гээшэ г=бди, харин х=дэлмэри\-- эртэ орхомнай алтай» гэжэ \анана. Хойнонь бай\ан хоер залуу х=б==д Олеодойе хаража, \эмээхэн бэе бээе хадхалсаад, хоорондоо ми\эд гэлдээдхибэ. Олеодой ойлгобошьег=й. Бригадир саашань хэлэнэ:

- Уржа =гл--г==р хэлсэхэдээ, д=рбэн =дэр соо Х=\--тын арые дуу\ахабди гэлсээ \эмди. Тэрэ гэ\ээр гурбадахи =дэр-- х=дэлбэбди.

М=н-- энэ =рди\эндэ бололго\омнайшые х=нгэн дуу\аха байна. Саада тээнъ б=хэли =дэр хэхэ юумэ =лэхэг=й даа, - гэбэ.

Урагшатайгаар болзор\оо урда д==ргээ хада, \айндэрлэхэ, амарха, зугаалха тухай хэлэхэнь ха юм гэжэ горидо\он Олеодой:

- З=б, з=б! – гэжэ шангаар дуугараад, толгойгоо хазайлган байжа, анхаралтайгаар шагнаба.
- Теэд манай эрхим ударник-стахановец н=хэд Балжама, Сэбэг, Даринар хэлсэхэдээ, хахад =дэрэй х=дэлмэридэ б=хэли =дэр-- маргааша хаяха байнабди. Тиигэнхаар м=н-- \=ни унтанг=й з--жэ сомоод, дуу\ажархия. +гл--г==р Дээдэ Х=ндыг-- гарашахабди гэлсэнэ. Би хадаа тэрэ з=б гэжэ \ананаб. Таанар юун гэжээ \анаха байнат? – гэжэ бригадир д==ргэнэ.
- Нээрээш тиимэ байна даа. /ара сагаан, юу хэжэ унтажа хэбтэлэйбди – гэжэ Сагаадай =бгэн бар-бар гэнэ.
- Арсаха х=н =гы г=? – гэжэ нэгэ эхэнэрэй абьяан гарана.
- Олеодомнай юун гэхэ юм даа?... - гэжэ нэгэн дуугарна.
- Олеодой хамаг\аа т=р==н з=бш--жэ байгаа хамнай! – гэжэ ба\а нэгэн шоглонгеор хашхарна.

Олеодой хилагад гэжэ тэрээн тээшэ хараад, Сагаадай =бгэнэй \==дэртэ хоргодожо, самсынгаа хормойгоор х=л\-- аршана.

Колхознигууд шууяатай зугаатайгаар отог\оо тараба...

+дэшэ харанхы болоод байхада, бригада эдеэлхээ отогтоо оробо.

Олеодойн \анаанда =ргэлжэ --хэтэй, мангиртай ш=лэн орожо ябаба. Т=ргэхэн гэшхэлээд, х=н==д\ээ т=р==н ерэбэ.

Хандама тогоошо, нээрээшые, ехэ тогоогоор д==рэн ш=лэ шанаад, лабшааень хэжэ байна. Олеодой б=т==хэн \эм гээд, айхабтар эбшэ ту\аша боложо, сусал удхална, халбага табак з--лсэнэ, газраа гэртэ г=йнэ.

Уданшьег=й эдеэлгэн эхилбэ. Хандама тогоошон х=н б=ридэ нэжээд хонхор табагаар д==рэн ш=лэ хэжэ табиба. /==лээрнь хабтагар табагаар обойтор хилээмэ з=\эжэ табиба. Х=н==д эндэ тэндэ\ээнъ \арбагад гэлдэжэ, нэгэ-нэгэ з=\эм абана. Олеодой гээгдэш==жэб гэжэ яара\андаа даб гэжэ, доогошогуур бай\ан нэгэ зузаахан з=\эм абахаа гэнтэ \арбагад гэхэдээ, табактай ш=лээ х=мэрюулжэрхибэ. Шарайнь гэнтэ барагад гэжэ уб улаан болошобо. Гэр д==рэн энеэлдээн боложо, шууялдашаба. Хандама \анаагаа зобо\он янзатай, Олеодойн хоо\он табак абажа, тогооной оёорто =л--д бай\ан нэгэ шанага у\ан ш=лэ хэжэ =гэбэ.

- Эй, эжээ алда – гэжэ Олеодой г=бэд гэнэ. Тиигээд дурата дураг=йг--р у\ан ш=лээ хилээмэндэ холижо халбагадана. «Эдэ минии ш=лээ адха\анда баясаад, энеэлдэжэ байна» гэжэ досоогоо хоро бусална. «Байза даа, харюугаа абахаб даа» гэжэ \анана. Теэд хэн\ээ, хайшан гээд, юунэй т=л-- харюугаа абахаа --р--шые мэдэнэг=й.

Эдээл\энэй \==лээр бригадир тарья з--хэ х=н==дээ гурбан тэргын хошоод х=н ябахаар хубаарилба. Олеодойе Пагма Сагаадай =бгэн хоертой ябахаш гэбэ.

- Гарайм ш=рбэ\эн хуурашоо, боодол асалха, юрэд-- , аргам =гы,- гэжэ Олеодой арсаба.

Бригадир Олеодойе заабол тарья з--лсэхэ гэжэ баалабашьег=й.

- Тиигээ \аа, Баахайн Ешэтэй халаанай моридые маналсыш даа! – гэбэ Г=рэ.

- Зай, - гэжэ Олеодой аман соогоо дуугарана.

Уданшьег=й бригада ажалдаа гараша\ан байба. Олеодой эрьелдэ\ээр гэртэ гансараа =лэш--д \ууна. Баахайн х=б==н ==дэн тушаа газаа ерээд, Олеодойе дуудана. Галай захата тамхья носоожо бай\ан Олеодой --д--шье харанаг=й. Ешэ ==дээр шагаагаад, Олеодойе яаруулна.

- Хоо\оор ошохо аргам =гы даа. Сай шанажа уугаад, хойно\оош ошоход. Нарай болоо г=ш, ошоод манажа бай! – гэжэ Олеодой бадашан хэлэбэ.

Ешэ х=б==н аман соогоо дуу гэнгиргэ\ээр, саашаа ябашаба. Олеодой сайшые шанажа уу\ан юумэ =гы, тээ нэгэ хэды соо галай захата уруугаа хаража \уугаад, залхуугаар бодожо, газаа гараба. /ара \аяхан гаража байна. Тарья з--г--шэнэй тэргын шэмээн, залуушуулай дуулалдаха абьян дуулдана.

Олеодой хоер гараа дээшэнь =ргэжэ, нэгэ \уняагаад, доро\оо \анаа алдажа, ехээр эб\ээлжэрхеод, гэнтэ солбоноор даб гэн орожо, гэртээ унтарияа тэбэрээд, бушуухан ошожо, сушилэ дээрэ гараба. Тэгшэхэн сушилэ дээрэ унталгаа аятайханаар за\аад, хэбтэшэбэ.

- Харлаг даа саашаа, унташаха юм байна. Ухааг=й толгой улаан гараа зобоохо гэжэ тэнэг уладта х=дэлмэри барагда юм бэшэ, - гэжэ бээдээ хэлэнэ. Тиигээд хэбтэжэ байтараа: «Байза, =гл--г==р юун гэжэ арга олохо гээшэбиб, Г=рэ нэхэжэ дахажа \алалха \андахаг=й даа, яагааб гээ \аам этигэхэ гээшэб... Нэгэл арга заабол олохо болоо. Ш=дэм =бд-- гээ \аа яаха юум ааб?» - гэжэ олон таба юумэ бодожо, \анаань ехээр зобоно. Г=рэ\-- айхабтар т=бэгш--дэг аад, худалаар хэлээд баригдахаб гэжэ айда\аниинь ходо х=рэжэ хэбтэбэ. Огторгойдо тоог=й олон одо м=шэд ялаб-ялаб гэлдэнэ...

Гэнтэ харан гэхэдэнь, доорохи сушилэнь \ала болоод, нэгэ ехэ м=рэнэй тэг дунда иишэ тиишээ долгиндо сохигдожо, хэлбэлзэжэ ябаба. Олеодой сошон ай\андаа хэбтэри\ээ даб гэжэ бодошобо. Хайшан гэхээс аргаяа оложо ядажа байна. Ара тээнэ мохито\он б=д==н дуутай х=нэй муухайгаар хашхарха абьян дуулдаба. Эрьээд харан гэхэдэнь, Г=рэ бригадир, айхабтар ууртай хэбэртэй, нюд-- аймшагтай муухайгаар хара\ан, амаа ангай\ан, сушилиын эрмэгтэ шагтагалдаад, у\ан соо\оо бултайжа байба.

«Энэш намай бэдэржэ ерэбэ ха юм. Баригдахам гээшэ!» гэжэ \анаад, Олеодой сэхэ у\а руу дэбхэрээд, саашаа г=йбэ.

«Олеодой! Олеодой! Хайрлыш, татажа гаргыш! +хэх-- байналби, абарыш!» - гэжэ хойно\оонь Г=рэ хашхарба.

Тиэхэдэнь Олеодой айхаяа болеод, \--рг-- бусажа, Г=рые татажа, \ала дээрэ гаргаба. Ньюурын шэртэн харана.

«Олеодой, юун гэ\эн \айн х=н гээшэбши! Хаана\аа энэ \ала дээрэ байба гээшэбши. +хэх-- байтарни амиим абарбалши! /айн даа!» - гэжэ Г=рэ хамаг бэе\ээ у\а гоожуулжа, \алганажа байжа хэлэнэ. Олеодойе тэбэринэ, таалана. Олеодойн хэлэхэш =гэнь олдоног=й.

«/айн даа... иигэжэ амиим абар\ыеш би на\аараа мартахаг=йб. Хайшаншье гэжэ \аань харюулхаб!» - гэжэ Г=рэ дабтан хэлэнэ.

Олеодой х=хин баярла\андаа тугаар айжа мэгдэ\энээ хуу мартажархиба. Сушиилэ дээг==рээ хараашалжа байтарын, нэгэ ута урга байжа байба. Тэрээнине абажа, \алаа зоходоно, у\анай заха тээшэ залаба. Бии х=с-- гаргажа т=лхинэ, \алинь аалиханаар захада захада\аар, эрьедэ ойртожо ерэбэ. +ш-- нэгэ хэды дахин х=с-- гаргажа т=лхихэд-- эрьедэ х=рэшэбэ. Эрье дээрэ гаража, \анаагаа амараад, хоюулан \айн =гээ х-- рэлдэжэ, саашаа ябагаар ябанад. Х--рэлд--н дундаа холош яба\анаа, ойрош яба\анаа ойлгоног=й, гэнтэ обеорон гэхэдэнь, тээ урдань колхозойнь правлени байжа байба. Газаагуурнь олон морид уяатай, суглаан боложо бай\ан хэбэртэй байна.

Олеодой Г=рэ хоер яарамгай гэшхэлдэжэ, правленидэ оробо. +нэх--р-- суглаан боложо байба. Колхозой т=р==лэгшэ тэдэниие хара\аар:

«Аа, ерэбэбта...Тугаарай х=леэжэ ядаалби. Яагаа удаан болонобта?» - гэбэ.

Г=рэ бригадир ушараа хэлэжэ эхилбэ. У\анда унажа =хэн алда\анаа, хайшан гэжэ Олеодойн абар\ые, Олеодойн \анаамгай байжа, \алаа зоходоно, захадуул\ые дуу\ан хургаа дараад хэлэбэ. Х=н==д айхабтар \онирхожо шагнанад.

«...Н=хэр Олеодой Батуевнай айхабтар ехэ баатарлиг =йлэ б=тээгээд байна гээшэ. Минии ами абар\ыень на\аараа мартахаг=йб. Тиимэ\ээ минии энэ жэл соо оло\он ажалта =дэрн==д дурбэн зуугаад болохо, тэрэнэй тэн хахадын -- хоер зууень -- н=хэр Олеодойн нэрэ дээрэ оруулжа =гэхые гуйха байнам. Тэрээн\ээ гадна, н=хэр Олеодойдо колхоз\оо шагнал =гэхые дурадханам», - гэжэ Г=рэ бригадир д==ргэбэ.

«А\а, нэгэ =дэр соо хоер зуун ажалта =дэр олоодхибо ха юмбиб. Хойто жэл болотор х=дэлмэри хэншьег=й байгаа \аа, хохидохоо болибо байнам», - гэжэ Олеодойн \анаанда ороодхибо.

«Г=рэ бригадирнай миин хоер зуун ажалта =дэр--рш сэгнэхээр бэшэ х=н гээшэ. Олеодоймнай айхабтар ехэ геройлиг хэрэг б=тээгээд байна

даа. Колхоз\оо нэгэ эрхим шахамал гахай шагнал =гэе. _р-- шэлээд абана бээш. Теэд, н=хэд, бригадираймнай ами абар\анайнь =лтэг =гэжэ байна бэшэбди. Олеодоймнай ушар мэдэхэ х=н хадаа ойлгожо байна бээ. Тиигээд н=хэр Олеодойгоо ударнигуудай тоодо оруулжа, ударнигуудай ехэ суглаанда эльгээхэ байна, ба\а орден хайрада х=ргэлтэ хэхэ е\отой гэжэ би \ананам» - гэжэ т=р==лэгшэ хэлэбэ.

Олеодойн досоо айхабтар ехэ баяр т=рэжэ, бодожо дэбхэрхээр болоно. «Ямар ехэ зол болоо гээшэб! Яажэ тэрэ сушилэ дээрэ гаража унтаа гээшэбиб?» - гэжэ \анана.

«Би нэгэ юумэ хэлэхэ байнам», - гээд, гэнтэ нэгэ х=н шангаар дуугарба.

Олеодойн яаран эрьежэ хараадхихада, Баахайн Ешэ бодоод байжа байба.

«Энэ Олеодой гэдэгтэ шагнал =гэжэ огто болохог=й. Тон ехэ лодырь х=н гээшэ. Намтай сугтаа мори манаха гэ\эн аад, мэхэлээд ошоог=й \эн», - гэжэ Ешэ хэлэбэ.

«З=б, з=б, Ешэ з=б хэлэнэ. Эдээ шамарладаг бузар х=н юм. Нимгэн з=\эм хилээмэ голожо, зузааниие абаха гэжэ бай\аар, минии шана\ан ш=лэн\-- нэгэ табэг газарта адхажархео \эн», - гэжэ Хандама тогоошон тэндэ\ээ дуугарба.

«+дэрэй халуунда манай х=дэлмэри хэжэ ябаханда, бухалай \==дэртэ ороод \уугша \эн. Тэрэнэйн т=л-- тээ тэр халуун пеэшэнэй хажууда \уулгаад хашаха е\отой, \айса х=лэрэг, тиихэдээ мэдэхэ!»- гэжэ Сагаадай =бгэн б=д==н дуугаар хэлээд, бодожо ябана.

«Тиимэ, тиимэ! З=б. Тиихэ е\отой» - гэлдэжэ х=н==д эндэ тэндэ\ээн хашхаралдаад, булта бодожо, Олеодойе х=с--р т=лхижэ, пеэшэнэй хажууда абаашаад, хашажа дараба.

Мэгдэ\эн Олеодойн зарга бариха \анаатай стол тээшэ харахадань, т=р==лэгшэ =гы, Г=рэ бригадирш =гы, гаража ябаша\ан байба. Баахайн Ешэ, Сагаадай =бгэн, Хандама тогоошо, Радна, Дэмбэрэл т=р==тэй хори-гушан х=н халуун пеэшэнэй хажууда нилээд удаан Олеодойе хашажа, даража зобооно. Халуудажэ, тэсэхээр бэшэ болобо. Аминь б=тэхэл гэнэ. Абиртажа, ядалсахада Олеодой:

«Г=рэ аа! Г=рэ аа! Алахаа байнал, абарыш!» - гэжэ хашхарба.

Г=рэ бригадир нэгэ гартаа ута \абаа бари\ан, ууртай янзатай г=йн орожо ерээд:

«Энэ ударник, герой х=ниие юундэ иигэжэ байха болобобта?» - гээд, \абаагаар шаб байтар буулган гэхэдээ, Олеодойн нюсэгэн х=л дээг==р сохижорхибо.

Хашажа даража бай\ан х=н==д булта иишэ тиишээ зайлашаба. Даб гээд бодон гэхэдээ, Олеодой харин Х=--тын арын сушилэ дээрэ байжа байба. +дэ болохо ойрто\он, наран айхабтар шаража байба. Олеодойн

хамаг бэе\ээ х=л\эн гоожожо байна. Нюд-- аршаад, харан гэхэдэнь, Баахайн Ешэ эмээл моритой сушиилын хажууда ерэжэ, морин дээг==р ташуураараа х=лынш шэрбэжэ \эрюулээд, ташанагаса энеэжэ байба.

- Яагаабши! – гэжэ Олоодой юугээш ойлгожэ яда\ан хэбэртэй хашхарба.

- Бригадамнай =гл--г==р эндэхиеэ дуу\а\аар, Дээдэ Х=нды ошоо \эн. Би правлени мэдээ абаашахам. М=рт-- шамай \эрюулээрэй гэжэ Г=рэ бригадир захяа \эн. Т=рг--р ерэ гэнэ бэлэй, бушуу яба! – гэжэ хэлээд, Ешэ бурд г==лэжэ арилшаба.

Олоодой яарамгай буужа, гэртэ орохо гэхэдэнь, ==дэн суургатай, =н--р-- булта ябаша\ан байба.

- Яажэ энэ халуунда хоо\оор, аяар арбаад гаран модо ябагаар ошохо гээшэбиб?...Ошоод юун гэхэ гээшэбиб?... Халаг!.. – гэжэ гэмэрэн байжа унталгаяа монсогойлбо. Наран улам шангаар, улам хурсаар шаража бай\ан шэнги бэлэй.

ОГЛАВЛЕНИЕ

Базар Барадин	3
Шойжид (хэһэгүүд)	3
Ехэ удаган абжаа (хэһэгүүд)	8
Буряад монголоой уг гарбалай домог	34
Ехэ саг	37
Доржи Банзаров	39
Солбонэ Туя	40
Цветостепь	41
Цветостепь	42
Степь	42
В родимой степи	44
Город	44
Сын степей	45
Дочь степей	45
Ангара (поэма)	46
Генин-Дарма Нацов	48
Бага хубарагуудай үгэ	49
Багашууд хубарагууд аа!	49
Абяан	51
Эмэгтэйшүүл	51
Мунхэ Сарьдаг	52
Талын найхан басаганда	52
Есениндэ	53
Саяандаа	54
Үдэшэ	55
Зүрхэнэй шуһаар	56

Харгын шүлэг	57
Полидо	57
Дондок-Ринчин Намжилон	59
«А» - хэмээн дуудая!	59
Үлуу хаража, булуу химэлбэ	60
Зунай саг	61
Намарай саг	62
Үбэлэй саг	63
Хабарай саг	64
Дамба Дашинимаев	65
Найрамдал	65
Мунхэ-һарьдаг	65
Хоер хүсэн	66
Үбһэнэй үе	68
Уряал	68
Санаша басагадта	
71	
Доодохон – онгостой	
72	
Үбһэ хуряалган	73
Совет	73
Тоеон	74
Эхэ нютаг	75
Бато Базарон	75
Түмэршэ дарханай дуун	75
Уляаһан	76
Улаалзай	77
Таряан	77
Сэлэнгын үер	78
Аянай шубуудай дуун	80
Хонолго	80
Сабшалан	81
Бавасан Абидуев	82
Хүхын дуунай үедэ	82
Наранай туяа	83
Алтан далай	84
Сонхоор малайһан һара	85
Алхамаа жэгдэхэн гэшхэлэе	85
Үүлэн	86
Эхин	87
Дольен Мадасон	87

Хабар	88
Намар	89
Шугын хүни	89
Цэдэн Галсанов	90
Хабарай саг	90
Элхи нуур	91
Үеын амараг	91
Нимбуу	92
Инаг нүхэр	93
Бурядай гигант	93
Цокто Номтоев	94
Паровоз	94
Ц.Дон	95
Урданай –мунһһнэй сагта	96
Шуһата хюдалга	97
Хэрэг бүтэбэ	105
Лоодориин зүүдэн	116

БУРЯАД ЛИТЕРАТУРА

(20-30-д ОНУУДАЙ ЗОХЕОЛНУУДАЙ СУГЛУУЛБАРИ)

Составитель

Шаракшинова Елена Константиновна

Редактор Э. А. Хребтова

Подписано в печать . Формат 60х90 1/16. Бумага писчая.

Поз. . Печать офсетная. Усл. печ.л. Уч.-изд. л.

Тираж экз. Зак.

Редакционно-издательский отдел
Иркутского государственного университета
664000, Иркутск, бульвар Гагарина, 36